

KÜLTÜR EVRENİ

UNIVERSE CULTURE - МИР КУЛЬТУРЫ

Yaz/Summer/Лето 2016 ▪ Yıl / Year / Год 8 ▪ Sayı / Number / Число 29

ÜÇ AYDA BİR YAYIMLANAN ULUSLARARASI HAKEMLİ DERGİ

[halk bilimi-dil bilimi-müzik-edebiyat-Türklük bilimi-mitoloji]

QUARTERLY INTERNATIONAL PEER-REVIEWED JOURNAL

[folklore-linguistics- music-literature-Turcology -mythology]

РЕФЕРИРУЕМЫЙ ЕЖЕКВАРТАЛЬНЫЙ ЖУРНАЛ

[фольклора- языковедения-музыки-литературы- тюркологии- мифологии]

ISSN: 1308-6197

Sahibi / Owner / Хозяин

Hayrettin İVGİN

Kültür Ajans Tanıtım ve Organizasyon Ltd. Şti. - Konur Sokak 66/7 Bakanlıklar-ANKARA

Tel: 0090.312 4259353 – kulturevreni@gmail.com

Sorumlu Yazı İşleri Md./ Associate Editor

Ответственный секретарь

Erhan İVGİN

Editörler Kurulu/ Editorial Board

Руководитель работы

Hayrettin İVGİN

Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK

Genel Koordinatör / Director / Директор

Erhan İVGİN

Redaktör/Redacteur/Редакция

Osman BAŞ – Ayşe İKİZ

Yayın Kurulu / Editorial Board / Редакция

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY ▪ Dr. Yaşar KALAFAT ▪ Prof. Dr. Mehman MUSAOĞLU

Prof. Dr. Taciser ONUK ▪ Prof. Dr. İsmail PARLATIR ▪ Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU

Nail TAN ▪ Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN

Yazışma Adresi / Correspondance Adres / Адрес издательства

Kültür Ajans Ltd. Şti.

Konur Sokak No: 66/7 Bakanlıklar/ANKARA-TÜRKİYE

Tel.: 0090.312 425 93 53 (PBX) - Fax: 0090.312 419 44 43

E-mail: kulturevrenidergisi@gmail.com

www.kulturevreni.com

Fiyatı / Price /

Стоимость

20 TL (Yurt içi / Domestic)

20 \$ / 15 Euro (Yurt dışı / Abroad)

Стоимость подписки Abone Bedeli / Subscrip-

tion Price

80 TL (Yurt içi / Domestic)

80 \$ / 60 Euro (Yurt dışı / Abroad)

Baskı Tarihi/ Press Date

25 Kasım 2016

Baskı / Pres / Типография

Atalay Matbaası

Kapak Resmi:

Özbek Modern Minyatür Sanatçısı Şahmahmud Muhammedcanov'un 1983 yılında yaptığı Ferhat ile Şirin minyatür çalışması.

Temsilcilikler / Representative / Представители

AZERBAYCAN

Prof. Dr. Gülnaz ABDULLAZADE

e-mail: gabdullazade@rambler.ru Tel: 00994506737860

AZERBAYCAN

Doç. Dr. Nezaket HÜSEYNOVA

e-mail: nezaket_h@yahoo.com Tel: 00994503441135

NAHÇIVAN ÖZERK CUMHURİYETİ

Akd. Prof. Dr. Ebulfez AMANOĞLU

e-mail: ebulfezamanoglu@yahoo.com Tel: 00994503218726

KAZAKİSTAN

Doç. Dr. Bakıtgul KULCANOVA

e-mail: bahit777@mail.ru Tel: 00787017314047

TÜRKMENİSTAN

Wezir AŞİRNEPESOW

e-mail: wezdip@gmail.com Tel: 0099365681139

KOSOVA

Dr. Taner GÜÇLÜTÜRK

e-mail: tanergucluturk@hotmail.com Tel: 0037744237570

RUSYA FEDERASYONU

Prof. Dr. Elfina SIBGATULLIONA

e-mail: alfine2003@yandex.ru Tel: 0079153847317

ÖZBEKİSTAN

Doç. Dr. Tahir KAHHAR

e-mail: tahirkahhar@mail.ru Tel: 00998712241310

GÜRCİSTAN

Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ

e-mail: roinkav@rambler.ru Tel: 00995599588461

Kültür Evreni dergisinin yayın ilkelerine göre yazılarını yayımlatmak isteyenler,
Web sayfası aracılığıyla yazışma adresine veya temsilcilerimize başvurmalıdırlar.
Articles submitted for publication will comply with the Publication Policy and the Submission Instructions for
manuscripts. For publication you can refer to adres or to our representative
Желающим публиковаться в журнале **Вселенная Культуры** следует оформлять материалы в соответствии
с требуемыми правилами и обратиться к указанному адресу или к местным представителям журнала

Danışma Kurulu
Advisory Board
Консультативный Совет

- Akd. Prof. Dr. İsa HABİBBEYLİ (Azerbaycan Milli İlimler Akademisi/AZERBAYCAN)
Akd. Prof. Dr. İsmail HACIYEV (Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Nahçıvan Bölmesi/AZERBAYCAN)
Akd. Prof. Dr. Teymür BÜNYADOV (AMEA Etnografya Enstitüsü / AZERBAYCAN)
Akd. Prof. Dr. Vasıf MEMMEDALİYEV (Bakü Devlet Üniversitesi / AZERBAYCAN)
Prof. Dr. Ahmet Bican ERCİLASUN (Gazi Üniversitesi. Em./TÜRKİYE)
Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN (Necmettin Erbakan Üniversitesi/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Ali DUYMAZ (Balıkesir Üniversitesi/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK (Necmettin Erbakan Üniversitesi/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Ali YAKICI (Gazi Üniversitesi/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Aynur KOÇAK (Yıldız Teknik Üniversitesi/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Berykbay SAGYNDYKULY (El-Farabi Kazak Milli Üniversitesi/KAZAKİSTAN)
Prof. Dr. Celil Garipoğlu NAGIYEV (Bakü Devlet Üniversitesi/AZERBAYCAN)
Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN (Atatürk Üniversitesi/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK (Ardahan Üniversitesi/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Erman ARTUN (Çukurova Üniversitesi Em./TÜRKİYE)
Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK (Fırat Üniversitesi/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN (Ege Üniversitesi. Em./TÜRKİYE)
Prof. Dr. Gülnaz ABDULLAZADE (Üzeyir Hacıbeyli Bakü Müzik Akademisi/AZERBAYCAN)
Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege Üniversitesi/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Haluk AKALIN (Hacettepe Üniversitesi. Em. /TÜRKİYE)
Prof. Dr. İsmail GÖRKEM (Erciyes Üniversitesi/TÜRKİYE)
Prof. Dr. İsmail PARLATIR (Ankara Üniversitesi. Em./TÜRKİYE)
Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ (Karadeniz Teknik Üniversitesi/TÜRKİYE)
Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ (Gazi Üniversitesi/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Maarife HACIYEVA (Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi/AZERBAYCAN)
Prof. Dr. Meherrem KASIMLI (Azerbaycan Milli İlimler Akademisi/AZERBAYCAN)
Prof. Dr. Mehman MUSAOĞLU (Gazi Üniversitesi/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Mehmet AÇA (Balıkesir Üniversitesi/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Metin ERGUN (Gazi Üniversitesi/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Mustafa SEVER (Bilkent Üniversitesi/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Muxtar Kazımoğlu İMANOV (AMEA Folklor Enstitüsü/AZERBAYCAN)
Prof. Dr. Naciye YILDIZ (Gazi Üniversitesi/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Nazım Hikmet POLAT (Niğde Üniversitesi/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Necati DEMİR (Gazi Üniversitesi/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Nikolos AKHALKATSİ (Samtskhe-Javakheti Devlet Üniversitesi/GÜRCİSTAN)
Prof. Dr. Nimetullah HAFIZ (Piriştina Üniversitesi.Em./KOSOVA)
Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ (Samtskhe-Javakheti Devlet Üniversitesi/GÜRCİSTAN)
Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU (Selçuk Üniversitesi. Em. /TÜRKİYE)
Prof. Dr. Seadet ABDULAYEVA (Üzeyir Hacıbeyli Bakü Müzik Akademisi/AZERBAYCAN)
Prof. Dr. Tacida HAFIZ (Piriştina Üniversitesi. Em. /KOSOVA)
Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY (Erciyes Üniversitesi. Em./TÜRKİYE)
Prof. Dr. Bekir ŞİŞMAN (Ondokuz Mayıs Üniversitesi/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT (Atatürk Üniversitesi/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Zufar SEYITJANOV (El-Farabi Kazak Milli Üniversitesi/KAZAKİSTAN)
Doç. Dr. Bakıytgul KULCANOVA (El-Farabi Kazak Milli Üniversitesi/KAZAKİSTAN)
Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ (Erciyes Üniversitesi/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Habibe MAMEDOVA (Üzeyir Hacıbeyli Bakü Müzik Akademisi/AZERBAYCAN)
Doç. Dr. Hasan ADIGOZELZADE (Üzeyir Hacıbeyli Bakü Müzik Akademisi/AZERBAYCAN)
Doç. Dr. Iryna M. DİRİGA (Ukrayna Bilimler Akademisi/UKRAYNA)

- Doç. Dr. Meral OZAN (Bolu İzzet Baysal Üniversitesi/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Minara ALİYEVA (Uludağ Üniversitesi/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Nurlan SAGYNDYKOV (El-Farabi Kazak Milli Üniversitesi/KAZAKİSTAN)
Doç. Dr. Pakizat AUESBAEVA (Muhtar Auezov Edebiyat ve Sanat Enstitüsü/KAZAKİSTAN)
Doç. Dr. Tahir KAHHAR (Devlet Cihan Dilleri Üniversitesi/ÖZBEKİSTAN)
Doç. Dr. Vasili MOSİAŞVİLİ (Samtskhe-Javakheti Devlet Üniversitesi/GÜRCİSTAN)
Doç. Dr. Yalçın ABDULLA (Üzeyir Hacıbeyli Bakü Müzik Akademisi/AZERBAYCAN)
Doç. Dr. Züleyxa ABDULLA (Üzeyir Hacıbeyli Bakü Müzik Akademisi/AZERBAYCAN)
Yrd. Doç. Dr. Doğan KAYA (Cumhuriyet Üniversitesi/TÜRKİYE)
Yrd. Doç. Dr. Hanzade GÖZELOVA (Ardahan Üniversitesi/TÜRKİYE)
Yrd. Doç. Dr. Kenan KOÇ (Muğla Üniversitesi/TÜRKİYE)
Yrd. Doç. Dr. Mehmet KILDIROĞLU (Ardahan Üniversitesi/TÜRKİYE)
Yrd. Doç. Dr. Mehmet YARDIMCI (Dokuzeylül Üniversitesi. Em./TÜRKİYE)
Yrd. Doç. Dr. Mitat DURMUŞ (Ardahan Üniversitesi/TÜRKİYE)
Yrd. Doç. Dr. Vedi AŞKAROĞLU (Ardahan Üniversitesi/TÜRKİYE)
Yrd. Doç. Dr. Zülfikâr BAYRAKTAR (Gediz Üniversitesi/TÜRKİYE)
Dr. Yaşar KALAFAT (Araştırmacı-Halk Bilimci. Em./TÜRKİYE)

Dil Danışmanları/Foreign Language Consultants/Советники по иностранным языкам

- Atilla BAĞCI (Ankara/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Çulpan Zariyova ÇETİN (Kars Üniversitesi/TÜRKİYE)
Gül Mükerrrem ÖZTÜRK (Artvin/TÜRKİYE)
Dr. Reşide GÜRSES (Ankara/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ (Samtskhe-Javakheti Devlet Üniversitesi/GÜRCİSTAN)
Yrd. Doç. Dr. Vedi AŞKAROĞLU (Ardahan Üniversitesi/TÜRKİYE)

- Not** : Ada göre Alfabetik olarak sıralanmıştır.
Note : It is arranged in accordance with an alphabetical order.
К сведению : Следует в алфавитном порядке

- *Kültür Evreni Dergisi 'ne T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı abonedir.*
- *Ministry of Turkish Republic Culture and Tourism is a subscriber to Cultural Universe Magazine*
- *Министерство Культуры и Туризма Республики Турция является абонементом на журнал «Kültür Evreni» («Вселенная Культуры»)*

İÇİNDEKİLER/ CONTENT / СОДЕРЖАНИЕ

Editörden

From Editor

От Редактора

Hayrettin İvgin-Prof. Dr. Erdoğan Altınkaynak 7

Karşlı Âşık İslam Erdener ve Şiirleri

Ashik İslâm Erdener From Kars And His Poems

Карский Ашуг Ислам Эрденер И Его Стихотворения

Prof. Dr. Mahmut Kamaloğlu 9

Azerbaycan Halk Anlatıları ve Antlar

Azerbaijani Folk Narratives And Oaths

Народные Растолковывания Азербайджана И Клятвы

Prof. Dr. Ali Berat Alptekin 16

“2016 Ord. Prof. Dr. M. Fuad Köprülü Yılı”nda Onun Bektâşilikle İlgili Çalışmaları

The Works About Bektashism, “In 2016, The Year Of Ord. Prof. Dr. M. Fuad Köprülü”

“Юбилейный 2016 Год Академика М. Фуата Кёпрюлю” И Его Труды О Бекташестве

Nail Tan 23

Âşık Şenlik Baba ve Gürcistan

Ashiq Şenlik Baba And Georgia

Ашуг Шенлик Баба И Грузия

Prof. Dr. Şureddin Memmedli 34

Kafkas Kahramanlarından Bir Portre: Deli Ali

Portrait Of A Hero From Caucasus: Deli Ali

Портрет Одного Из Героев Героя Кавказа: Дели Али

Doç. Dr. Zeynelabidin Makas 44

Yeddi Ulu Ozandan Üçü - Nəsimi, Xətai və Füzuli Haqqında Əmin

Abidin Araştırmaları

Yedi Ulu Ozandan Üçü: Nesimî, Hatayî ve Fuzulî Hakkında Emin Abid'in Araştırmaları

Three Of Seven Great Poets: Emin Abid's Researches About Nesimî, Hatayî And Fuzulî

Про Трех Из Великих Озанов – Про Насими, Шаха Исмаила Хатаи,

Фюзули Исследований Амина Абида

Əli Şamil 53

Исследование Полиязычного Образования В Республике Казахстан

Kazakistanda Çok Dilli Eğitim Araştırmaları

Multilingual Education Research In Kazakhstan

Yrd. Doç. Dr. Kenan Koç-Aliye Ongarbayeva (Кенан Коч- А.Т. Онгарбаева) 62

Hacı Bektaş'tan Manevi Etki ile Âşıklığa Ulaşan Mahlas Alan Âşıklar ve Zileli Âşıkların Dilinde Hacı Bektaş Sevgisi <i>Ashiks Who Reach The Ashiq Level-Received Pseudonym From The Spiritual Influence From Hacı Bektas And Hacı Bektas Love Of Ashiqs From Zile</i> <i>Духовное Влияние Хаджи Бекташа Над Ашугов С Разными Прозвищами И Любовь Зилелийских Ашугов К Хаджи Бекташу</i> Yrd. Doç. Dr. Mehmet Yardımcı	68
Zileli Âşık Ceyhuni'nin Ermeni Âşuğ Çırakları <i>Ashiq Ceyhuni's From Zile Âşuğ Apprentices Ofarmenian Origin</i> <i>Ученики Армянской Национальности Ашуга Джейхуна Из Зилели</i> Hayrettin İvgin	86
Irak Türkmenlerinin Süreli Edebiyat Dergileri <i>Periodicals Literary Magazines Of Iraqi Turkmens</i> <i>Периодические Литературные Журналы Иракских Тюркменов</i> Dr. Şemsettin Küzeci	100
Alfabe ve Dilimizin Yazım Özellikleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme <i>An Overall Assessment On Alphabet And Spelling Features Of Our Language</i> <i>Особенности Правописания Нашего Алфавита И Языковых Элементов</i> Dr. Reşide Gürses	109
Features Of The Nominal Sentences In The Epic Novel Of M.O. Auezov "The Way Of Abai" <i>M. Avezov'un «Abay Yolu» Romanındaki İsim Yüklemlerinin Özellikleri</i> <i>Особенности Именных Предложений В Романи-Эпосе М. Ауэзова «Путь Абая»</i> Doç. Dr. Safura Bolatovna Boribaeva	115
<u>Kitap Tanıtımı/Book Introduction/ Книга Введения</u> Türk Dili (Dil Ve Edebiyat Dergisi)nin "Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı Özel Sayısı" <i>Turkish Language (Language And Literature) Journal "Special Issue Of The Child And Young Adult Literature"</i> <i>Журнала Турецкий Язык (Язык И Литература) "Первый Молодёжный И Детский Литературный Номер"</i> Prof. Dr. Tuncer Gülensoy	122

EDİTÖRDEN

Değerli Okuyucularımız,

Kültür Evreni dergisinin 29. sayısı ile yine sizlerle birlikteyiz. Bu sayımızla 8. yılımızın ikinci yarısını tamamlamış bulunuyoruz. Umarım daha uzun yıllar bilim dünyasına hizmete devam edeceğiz. Bu sayımızda yine birbirinden değerli yazı bulunuyor. 12 yazı ve 1 kitap tanıtımı yer alıyor.

Aslında dergimize çok yoğun yazı geliyor. Bunlardan bir bölümü Yayın İlkelerine uymadığı gerekçesiyle yazarlarına iade ediliyor. O kadar çok değerli yazıları sadece yayın ilkelerine uymadığı için üzülererek hakem kararıyla geri çevirmek zorunda kalıyoruz.

Yazılarınızı her sayımızın sonunda verdiğimiz yayın ilkeleri doğrultusunda hazırlamanızı rica ediyoruz.

Dergimizdeki yazıların bilim dünyasına yararlı olacağını umuyor, tüm okuyucularımıza saygılarımızı ve başarı dileklerimizi iletiyoruz.

Hayrettin İVGİN

Editör

Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK

Editör

FROM THE EDITOR

Esteemed Readers,

We are together again with the 29th issue of the Universe of Culture Magazine. This is our the second half of 8th year. I hope that many more years we will continue to serve the world of science. In this issue there are valuable articles. This issue contains 12 articles and 1 book review.

In fact, too many articles come to our magazine to request to publish on magazine. Some of them are returned to their authors because of not to comply with the principles of broadcasting. We are forced to turn back these valuable writings with regret by the referee's decision, just because of disobey the principles of broadcasting.

We ask you gently to write your articles in accordance with the Principles of Broadcast which are at the end of each issue.

We hope that our magazine be beneficial and useful to the world of science and we also wish to all our readers success and amenities on your work.

Hayrettin İVGİN

Editor

Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK

Editor

ОТ РЕДАКТОРА

Уважаемый читатель,

Перед Вами 29-й номер журнала “Вселенная культуры”. Можно сказать, что позади половина восьми лет нашего существования. Планируется дальнейшее продолжение выпуска журнала. В этом номере опубликованы 12 важных по своему значению статьи и одна презентация книги.

В основном, большинство полученных статей соответствуют требованиям журнала. Не соответствующие статьи высылаются авторам обратно. Эти статьи, по своей сущности ценные, однако, к нашему большому сожалению, из-за не соответствия требованиям, вынужденно высылаются обратно.

Авторам и специалистам просим присылать статьи в соответствии требованиям издания, которое следуют в конце каждого журнала.

Надеемся, что наш журнал принесёт пользу научному обществу. Желаем успехов в Вашей научной работе и нашим читателям.

С уважением,

Хайреттин Ивгин
Редактор

Професор Эрдоган Алтынкайнак
Редактор

KARSLI ÂŞIK İSLAM ERDENER VE ŞİİRLERİ
ASHIK İSLÂM ERDENER FROM KARS AND HIS POEMS
КАРСКИЙ АШУГ ИСЛАМ ЭРДЕНЕР И ЕГО
СТИХИТВОРЕНИЯ

Prof. Dr. Mahmut KAMALOĞLU*

Öz

İslâm Erdener 1921 yılında Kars ilinin Kümbetli köyünde doğmuştur. Babasının adı İsaahan, anasının adı Lalezar'dır. Yoksul bir ailedendir. Ailesi, XIX. yüzyılın ikinci yarısında 93 Harbi denilen Osmanlı Rus Savaşında (1877-78) Gürcistan'ın Borçalı bölgesinden Türkiye'ye göç etmiştir. Babası Borçalı'nın Soyukbulak köyündendir.

Yazıda, Âşık İslâm Erdener'in kısa hayatından, şiirlerinden parçalar verilmektedir.

İslâm Erdener'in Borçalı âşıklarıyla biliştiğini ve tanıştığını yazar yazısında anlatmaktadır. Karapapak Türklerindedir. Âşık İslâm Erdener'in sanatı ve lehçesinin de Borçalı Karapapak Türklerinin hemen hemen aynıdır. Âşıklık geleneği de Karapapak âşıklarının aynıdır. Saz havaları Borçalı yöresinin tam izlerini yansıtmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Erdener, Borçalı, Karapapaklar âşık sanatı.

Abstract

Islam Erdener was born in the Kümbetli village, province of Kars in 1921. His father's name is İsaahan and the name of the mother is Lalezari. He was from a poor family. The family during the second half of the XIXth century, so-called 93 Ottoman-Russian War (1877-78), emigrated to Turkey from Borchaly region of Georgia. His father is from the Soğukbulak village of Borchaly.

In this paper, it is given the short life and the parts of Ashik İslâm Erdener's poem.

---

* Ukrayna-Gürcistan Beynelhalk Üniversitesi Rektör Yardımcısı. Marnueli/
GÜRCİSTAN

In the article the author, explained that İslâm Erdener's meeting Ashiqs from Borchaly. He is from Karapapak Turks. Ashiq İslâm Erdener's art and his dialect is almost identical to dialect of Borchaly of Karapapak Turks. Also his minstrelsy tradition is nearly the same to Karapapak Ashiq's. Saz works reflect all traces of Borchaly region.

Keywords: Islam Erdener, Borchaly, Karapapak, 'Ashiq art.

İslam İsə (İsəxan) oğlu Ərdənər 1921-ci ildə Türkiyənin Qars vilayətindəki Kümbətli (Ladıkars) köyündə yoxsul bir ailədə dünyaya göz açmışdır. Onun doğulduğu Kümbətli köyü Qars şəhərinin günbatan səmtində, ondan təxminən bir-iki kilometr aralıda, Ərzurum yolunun sağ tərəfində 19-cu yüz ilin ikinci yarısında Borçalıdan köçən qarapapaqların məskunlaşdığı bir kənddir. İslamın atası İsə Seyid oğlu əslən Dağ Borçalısının Soyuqbulaq (vaxtilə onun dədələri Aran Borçalısının Dəmirçihasanı bölgəsindəki Kürüstü Keşəli kəndindən buraya gəlmişlər) kəndindəndir.

Soyuqbulaq kəndi Sovet Ermənistanının Kalinino rayonuna daxil idi. Bu kənd rayon mərkəzindən 15 kilometr günbatan tərəfdə Qaranlıq dərənin ağzı səmtə, Oy dərəsinin ayağında bölgənin Qarapapaqlar yaşayan sonuncu yaşayış məntəqəsi idi. Bura ən yaxın kənd Başkeçidin Yırğançay kəndidir. Yırğançaydan baxanda bu ərazilərdə Borçalı Qarapapaqlarının vaxtilə yaşadığı bir çox dədə-baba kəndləri, o cümlədən, Soyuqbulaq, Cücəkənd ovuc içi kimi çox aydınca görünür. Bu üç türk kəndi yüzilliklərdə ki, sac ayağı şəklində bir-birindən 4-5 kilometr aralıda bərqərar olmuşdur.

Sadaladığımız bu kəndlər son dövrlərdə Ermənistan sınırları içərisində qalmış digər yüzlərlə Qarapapaq türklərinin kəndləri kimi 1990-cı illərdəki son məlum olaylar ilə ilgili olaraq məcburi şəkildə öz tarixi dədə-baba yurdlarını birdəfəlik tərk etmək məcburiyyətində qalmışlar.

İslamın anası Laləzər xanım da (İsənin birinci arvadı Gövhər xanım vəfat etdiyi üçün, o Türkiyədə yenidən ailə həyatı qurmuşdur) Qarsın Dikmə köyündəki Borçalıdan köçmüş (19-cu yüz il Rusiya-Türkiyə savaşı ilə ilgili) Qarapapaqlardandır. Dikmə köyü də Ərzurum yolunun sol tərəfində, Kümbətliyə təxminən 2 kilometr gündəyər səmtə yerləşir.

Yuxarıda da anladığımız kimi, İsə Seyid oğlu İslam hələ dünyaya gəlməmişdən təxminən bir-iki il öncə Borçalıdan sonuncu dəfə Qars tərəflərə qaçqın düşənlərdəndir. Onu da qeyd etmək istəyirik ki, bu son köç Sovet hakimiyyəti qurulan zamanlara düşdüyünə görə, sərhədi ancaq çox gizli şəkildə az sayda insan keçmişdir.

İsənin də məqsədi bir çox digər həmyerliləri kimi, Türkiyəyə keçib özünə yurd-yuva qurandan sonra təzədən geri dönüb bütün ailəni aparmaq idi. Lakin həmin vaxtlar, qadağalar bərkiyir, ara kəsilir, bu toyda qalanları o üzə keçirmək mümkün olmur. Elə İsənin faciəsi də bir çox digər həmyerliləri kimi, buradan başlayır: atası Seyid kişi, ilk nikahdan olan körpə qızı Anaxanım və digər ailə

üzləri ömürlük bu tərəfdə - Soyuqbulaq kəndində qalırlar. Sonralar dədəsinin himayəsində böyüyən Anaxanıma sənəd verilərkən məcburi şəkildə (əslində qorxudan) ata adı yerinə Seyid qızı yazırlar. Anaxanım böyüyüb həddi-buluğa çatanda bu sətirlərin müəllifinin də mənsub olduğu Keşəlindəki Qıllözdü nəslindən olan çox böyük hörmət-izzət sahibi Omar Usub oğlu ilə ailə həyatı qurur.

Sadə və yoxsul bir kəndli ailəsində böyüyən İslam İsa oğlu çox gənc yaşlarından meylini bölgədə geniş yayılmış, Qarapapaqların ən çox sevdiyi bir sənətə -aşıqlığa salır. 14-15 yaşlarında saz çalmağı öyrənir. Telli saza vurğunluq onu heç vəchlə öz məqsədindən başqa səmtə döndərə bilmir. Öz-özünə qəti bir qərar verir: hökmən aşiq olacağam. Gecə-gündüz öz üzərində bərk çalışır, bu sənətdə ətrafındakılardan bölgədə ad-san qazanmış Arpaçayın Keçit köyündən Aşiq Mansur, Bəzircan köyündən Aşiq Əziz, Oğuzlar köyündən Aşiq Lətif, Uzunzaim köyündən Aşiq Mirzə, Aşiq Hüseyn, Aşiq İbrahim, Yusiflidən Aşiq Huzuri, Muş-Bulanik ilçəsindən Aşiq Namaz və başqalarını çox dinləyir, onların sənətkarlığından ilham alır və az-çox nəyisə öyrənə bilir. Zaman keçdikcə gözəl avazı, möhkəm hafizəsi, saz çalmaq bacarığı yavaş-yavaş onu məqsədinə doğru yaxınlaşdırmağa başlayır. Bir də gözünü açanda özünü məclislərdə görür. Ancaq yaxşı bir sənətkar olmaq üçün bunlar kifayət etmir, o mütləq bir ustad sıralından keçməli olduğunu düşünür. Elə elin ağsaqqalları da ona mütləq yaxşı bir ustada qulluq etməyi – çıraqlı olmağı məsləhət görürlər.

İslamın təxminən 20 yaşı olanda o, özündəki aşıqlıq bacarığına tam güvəndiyi üçün ustada qulluq etmək məqsədilə bölgənin ünlü ozanı Aşiq Qasımın yanına gedir. Aşiq Qasım adı-ünü aləmə səs salmış ozanlar ozanı Aşiq Şennyin oğlu idi.

Böyük ustadın oğlu gənc İslamı hörmətlə qarşılayır, onu çox da ağıra-yüngülə salmır, çək-çevir eləmir, bir neçə hava çaldırır, bir neçə mahnı oxudur. Aşiq Qasımın ona çıraqlı olmasına razılıq verməsi İslamı çox sevindirir.

İslam Aşiq Qasımın yanında qaldığı günlərdə ustadından çox şey öyrənir, sənətdəki bir çox sirlərə yiyələnir.

Günlər ötdükcə böyük sənətkarın ocağındakı çıraqlı – gənc İslam da yavaş-yavaş sənətdə yükünü götürməyə, kamilləşməyə başlayır.

Vaxtı gələndə ustadı onu özü ilə bərabər bütün Qarapapaq ellərini kəndbəkənd gəzdirir, ağır məclislərə aparır. Gənc aşiq da ustadını utandırmır, hər yerdə - getdikləri bütün toy-düyünlərdə onun üzünü ağ edir.

Az zaman içərisində Aşiq Qasımın gənc çırağının ünü Qars, Ərdahan, Sarıqamış, İqdır, Çıldır və başqa bölgələrə yayılır. Nəhayət, zaman yetişir, Aşiq İslam özü müstəqil olaraq toy-düyünlər aparmağa başlayır. O, apardığı məclislərdə nəinki, saz çalır-oxuyur, eləcə də ustadlardan eşitdiyi dastanları söyləyir, bədahətən şeirlər deməyə başlayır.

Aşiq şeiri üslubunda yazdığı qoşmalardan başqa İslam Ərdənəri tanıtdıran, onu ən çox sevdirən yazdığı təcnişləri bölgədəki Qarapapaqların dilində əzbər olur.

Doğrudur, Aşiq İslam Ərdənər çox şeir yazmamışdır, ancaq qələmindən çıxanların hamısı dəyərli şeir nümunələri kimi hamı tərəfindən rəğbətlə qarşılanmışdır.

Aşiq İslam Ərdənər ustad aşiq zirvəsinə yüksəlmiş bir sənətkar olmuşdur. Onun yaradıcılığı təkcə aşiq şeiri üslubunda gözəl əsərlər yazmaq, dastanlar söyləmək olmamışdır. Onun özü ilə bağlı xeyli ibrətamiz hekayələr bölgə əhalisinin dillərindən heç vaxt düşmür.

Aşiq İslam 1947-ci ildə öz anasının köyü olan Dikmədən Gülzadə adlı bir xanımla evlənmiş və onun bu nikahdan 7 övladı dünyaya gəlmişdir: qızı Mənzurə, oğlu Musa, qızları Naimə, Saimə, Songül, kiçik oğlanları İsxan və Sədi. Çox təəssüflər olsun ki, Sədi çox erkən – 11 yaşında, Saimə isə 27 yaşında doğum zamanı zəhərlənmədən vəfat etmişdir. Qalan övladları həyatdadırlar.

Böyük sənətkar özündən sonra da keçmiş ustadları kimi, xeyli şagird yetişdirir. Sonradan onlar da ünlü sənətkarlar kimi tanınmış aşıqlar olmuşlar. Belə ünlü sənətkarlardan biri Səbri Şimşəkoğlu olmuşdur. Ondan başqa aşiq Əmrah Nəroğlu, aşiq Ali Rza Ezgin, aşiq Bilal, öz oğlu Musa Ərdənər və s. Aşiq İslamın sənət aləminə bəxş etdiyi böyük töhfələrdir.

Aşiq İslam 1972-ci ildə dədə-baba yurduna səfər etmişdir. Borçalıdan qayıtdıqdan dörd il sonra 1976-cı ildə o, İrana getmişdir. Ustad Təbrizdə 25 gün qalmış, buradakı ünlü aşıqlarla görüşüb, söhbətləşmişdir. Güneyli Aşiq Qəşəmlə xeyli deyişmələri olmuşdur. Aşiq Hasan Kaffari və bir çox İranlı aşıqlarla görüşləri və tanışlığını uzun müddət xatırlamışdır.

Amerika, İngiltərə və Almaniya dan Ərzurum Atatürk Universiteti ədəbiyyat fakültəsinə gələn araşdırmaçı türkoloqlar Qarapapaq şivəsi ilə maraqlanarkən onlara ancaq Aşiq İslam Ərdənəri məsləhət görmüşlər.

Amerikalı araşdırmaçı Valker, İngiltərəli C.S.Mendi və alman araşdırmaçısı Erhad iki gün boyunca Aşiq İslamla müsahibə aparmış, onu həm danışdıraraq, həm də saz çalıb oxudaraq, şeir söyləyərkən kasetlərə köçürmüşlər.

Ancaq indiyədək Türkiyədə onun heç bir kitabı çap olunmamışdır. 1960-cı ildə İslam Ərdənər “Çıldır Aşiq Şenlik divanı” adlı kitabını Qarsda bastırmışdır.

Aşiq İslam Ərdənər 1995-ci ildə 74 yaşında dünyasını dəyişmişdir. Onu doğulduğu Kumbətli (Ladıkars) köyündə dəfn etmişlər. Məzar daşının üstündə özünün yazdığı “Dünyanın” şeirindən ilk və son bəndləri həkk olunmuşdur:

*Olmadıysa səxavətin, hörmətin,
Nəyə yarar sərvət, malı dünyanın.
Bir gün bitər ömür denən müddətin,
Əzəldən belədi halı dünyanın.*

*Nə nökar, nə ağa, nə bəy, nə paşa,
Kimsə yetirmədi ömrünü başa,
İslamın da adı yazılar daşa,
Bilinməz ərkanı, yolu dünyanın.*

Aşiq İslam şeir yazmağa çox gec başlamışdır. Yəni onun aşiq şeiri üslubunda yazdığı qoşquları İslam Ərdənər bir ustad aşiq kimi tanınıb məşhurlaşandan sonra üzə çıxmışdır. Ola bilsin ki, o gənclik illərindən şeir yazmış, ancaq onları ahil yaşlarında məclislərdə oxumağa başlamışdır. İndiyədək aşığın şeirləri çap olunmadığına görə onun əsərləri haqqında doğru-dürüst fikir söyləyənlər də olmamışdır. Müasirləri və sənətkarı yaxından tanıyanların söylədiklərinə görə Aşiq İslam çox şeir yazmamışdır.

Ustad sənətkarın böyük oğlu, gözəl saz, söz bilicisi, şair Musa Ərdənərin verdiyi məlumata görə, aşığın təxminən iki yüzə yaxın şeiri olmuşdur. Hətta bir dəfə Musa bəylə Aşiq İslam arasında olan söhbət əsnasında oğlu soruşmuşdur ki, “baba, nəyə görə az şeir yazırsan?”, ustad belə cavab vermişdir: “Oğul, onlarca aşığın, şairin şeirini bilirəm, hər dəfə qələmi əlimə alıb şeir yazmaq istəyəndə onların hər hansı birindən bir sətir almış olsam, bu mənə yaraşmaz. Hafizəmdə ustad aşıqlara aid minlərcə şeir var, onun üçün şeir yazmaq istəmirəm”, demişdir.

Aşiq İslam öz yaradıcılığında əsasən klassik aşiq şeiri üslubuna daha çox yer vermişdir. Belə ki, o qələmini qoşma, divani, təcnis (cığali təcnis), dodaqdəyməz, müxəmməs və s. şeir janrlarında sınamışdır. Əlbəttə, bu da səbəbsiz deyildir. Çünki, İslam Ərdənər özü bir ustad aşiq olduğu üçün, təbii ki, o, sələflərinin yolunu davam etdirməli idi.

Şair-aşığın yazdıqlarının əksəriyyəti çox gözəl klassik aşiq şeiri nümunələridir. Təbii ki, bu da onun daha çox sənətindən irəli gəlirdi.

Onun qələmə aldığı şeirlərin dili həddən ziyadə sadə, xalq danışiq dilinə çox yaxındır. Özünün də danışdığı Qarapapaq ləhcəsində işlənən sözlərə əsərlərində çox yer versə də bölgədəki yerli türkcəyə də müraciət etmişdir.

Aşiq İslam 1972-ci sənədə ilk dəfə dədə yurdu Borçalıya gələndə doğmalarının Qarapapaq ləhcəsi ilə danışdıqlarını eşidərkən çox duyğulanmış, sevincindən göz yaşlarını saxlaya bilməmişdir. Sonralar o, öz şeirlərinin birində bu barədə belə yazmışdır:

*İsmətinə heyran oldum elimin,
Daddım ləzzətini şirin dilimin.*

Bu gün Borçalı Qarapapaqlarının ləhcəsində daha çox işlənən “qarğın”, “oyalan”, “əppək”, “haşa”, “seyraqıf”, “mazarrat”, “beyilqar”, “beyvəfa”, “şenlənif” və s. kimi söz və ifadələrə Aşiq İslamın bütün əsərlərində demək olar ki, tez-tez rast gəlmək mümkündür.

Yuxarıda da söylədiyimiz kimi şair-aşığın əsərlərində eyni zamanda yerli Osmanlı türkcəsində işlənən “çatal dilli”, “hızla dönürsən”, “koşa sənirlə”, “okyanus”, “hisarlı qalalar” və s. başqa söz və ifadələrə də yetərincə rast gəlinir ki, bu da onun bədii yaradıcılığının zənginliyindəndir.

Bundan başqa onun şeirlərində az da olsa arxak sözlərə ara-sıra təsadüf olunur. Aşiq İslam öz yaradıcılığında klassik şairlərimizin tez-tez işlətdikləri “hilal qaşlar”, “siyah zülflər” “gül camalın”, “xoş avazın”, “bulunar əmsalın”, “qırqlar

məclisi”, “işvə naz”, “camalın şölə salıb” və s. ifadələri gözəllərin vəsfini nəzmə çəkərkən hər bir şeirində çox məharətlə və yerində söyləmişdir.

Eləcə də aşiq işlətdiyi bir çox dədə sözlərinə, zərbi-məsələlərə də müraciət etmiş, yeri gəldikcə onları da dönə-dönə şeirlərində işlətmişdir. Onun şeirlərində toponimlərə -- tarixi yer adlarına da istənilən qədər rast gəlinir.

İstər klassik ədəbiyyatımızda olsun, istərsə çağdaş şairlərimizin yaradıcılığında, təbiət gözəlliyinə, xüsusən füsunkar dağlara çox sayda əsərlər həsr edilib. Heç, şübhəsiz ki, belə mövzular onun yaradıcılığında da yan keçməyib. Aşığın cığalı təcisləri içərisində “Dağlarda” adlı dodaqdəyməzi çox dəyərli bir klassik aşiq şeiri nümunəsidir.

Onun bu mövzuda yazdığı şeiri də öz orijinallığı ilə fərqlənir. Şair - aşiq yazır:

*Yazın əzəl ayı qeyzə gələndə,
Yağış yağar, qarğın salar dağlarda.
Aşiq deyər dağlarda,
Səyyah gəzər dağlarda,
Yaz gələndə el çıxar,
Seyran edər dağlarda.
El qayıdar, aranlara çəkilər,
Hisarlı qalalar, qalar dağlarda...*

Deyən şair, əzəmətli dağların fəsildən-fəsilə necə dəyişdiyini, hər mövsümdə onun təbii gözəlliyini çox incəliklə qələmə almışdır. Təkrarən qeyd etmək istəyirik ki, dağlara həsr edilmiş şeirlər hər bir şairin yaradıcılığında müxtəlif cür, müxtəlif rəsm əsəri kimi oxucuların gözü önündə yeni səhnələr yaradır.

Ümumiyyətlə götürsək, Aşiq İslamın şeirlərində bir dənə də olsun anlaşılmayan söz və ifadə yoxdur. Fərqi yoxdur, istər türk oxucusu olsun, istərsə də Azərbaycan. Onun əsərlərinin dili çox sadə, oxunaqlı, axıcı və tez yadda qalandır.

Qeyd etmək istəyirik ki, Aşiq İslam Ərdənər sıradan bir ozan deyildir. O, tam mənada ustad bir sənətkar olmuşdur.

Ancaq təəssüflər olsun ki, folklorşünas tədqiqatçılar onu çox gec axtarıb tapmış və yaddaşında olan bir çox dastanı, aşiq şeiri üslubunda olan qoşquları və s. digər ağır ədəbiyyatı nümunələrinin çox az bir hissəsini lentə ala bilməmişlər. hal-hazırda internet saitlərində Aşiq İslamın söylədiyi dastanlardan parçalar vardır ki, bu da onun yaddaşındakılarının çox az bir hissəsidir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ QAYNAQLAR

- 1.Kürüstü Dəmirçiasannı (M. Aşırılı, M. Qillözdü, O. Dərviş) I-kitab. Bakı 2003
- 2.Borcalı aşıqları. (M. Kamaloğlu, O. Dərviş, Ş. Qarapapaq) Bakı 2005
- 3.Aşiq İsgəndər Ağbabalı (Əzizə Şamil, Əli Şamil) 2-ci nəşir Bakı 2012

- 4.Çıldırılı Aşiq Şenlik divanı (həyatı, seirləri, deyişmələri, hekayələri) hazırlayanlar: Prof. Ali Berat Alptekin- M. Nizameddin Çoşkun. Ankara 2006.
- 5.“ Region press” qəzeti N12 (163), N13(164) 2014 (Marneuli)
- 6.Aşiq İslam Ərdənərin şəxsi arxivi.
- 7.Qarapapaqlar ləhcəsinin sözlüyü (M. Kamaloğlu) Bakı 2006
8. Aşiq Senlik divanı (tərtibci: İslam Ərdənər) Kars 1960.
- 9.Hüseyn Saraçlı (hazırlayanı: Musa Nəbioğlu) Bakı 2016

AZERBAJYCAN HALK ANLATILARI VE ANTLAR

AZERBAIJANI FOLK NARRATIVES AND OATHS

НАРОДНЫЕ РАСТОЛКОВЫВАНИЯ АЗЕРБАЙДЖАНА И КЛЯТВЫ

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN*

Öz

“Tanrı’yı veya kutsal bilinen bir kişiyi, bir şeyi tanık göstererek bir olayı doğrulama, yemin. Kendi kendine söz verme” diye tanımlayabileceğimiz“ant” kavramı Türk dünyasının büyük bir kısmında aynı adla bilinmekle beraber Arapça ve Farsçanın bozulmuş şekilleri diyebileceğimiz “kasam”, “sükend” olarak da anılmaktadır.

Başta destanlar olmak üzere pek halk anlatısında karşılaştığımız antlardan en çok bilinenleri “araya kılıç (silah) koyarak yatma”, “kılıcın (silahın, sobanın) altından geçme”, “kılıca (silaha) el basma” şeklindedir. “Yer gibi kertileyim, gök gibi savrulayım, kılıcıma doğranayım, gök girsin kızıl çıksın” sözleri de antların en eski kalıp ifadeleridir.

Azerbaycan’da tespit edilen; *Tepeşen Dağ*, *Atın Yalınmuru Haqqı*, *Arvadından Qorhmayan Kişi* adlı anlatıların ana konusu da yemindir. Birinci anlatıda yalan söylenmesi üzerine dağın param parça olması, ikincisinde at, avrat, silah, papağın önemi, üçüncüsünde kılıcın altından geçmenin sebepleri, yemine bağlı kalınmaması ile yemin ilişkisi üzerinde durulmuştur.

Üzerinde durduğumuz üç metin Türk kültür hayatı için oldukça önemlidir. Bu sayede milletlerin kültür genlerini tespit ediyoruz. Bu yönüyle halk anlatıları dediğimiz metinler derlenmeli, yazıya geçirilip arşivlenmeli ve kültür değerlerimiz makale gelecek nesillere aktarılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Ant, Azerbaycan, halk anlatıları, derleme

---

* Prof. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi. Konya/TÜRKİYE
(abalptekin@yahoo.com)

Abstract

The term of oath is known in Turkish world as “*Verification of something by showing witnessed something, someone or God, attestation, pledge oneself*” and in Arabic and Persian language , also referred as “kasam” and “sükend” with a large portion of the distorted way.

Especially epics, from the best known oaths that are seen in many folk narratives are “to sleep by putting swords/to sleep by putting sword together”, "to pass under the sword (gun, stove)" and "putting hand to sword (gun)". The tellings such as “I notched like the place, I hurled like thunder, I chopped my sword, it enter blue and it put out the red sky." are the oldest patterns of the narrative.

Tellings in Azerbaijan such as; *Tepeşen Dağ, Atın Yalmurazı Haqqı, Arvadından Qorhmayan Kişi* mention about the oaths. In the first telling it mentions the upon being lied to shatter the mountain, in the second the importance of horse, woman, gun and papaker in the third, the reasons for the pass under the sword, the relations with non-adherence to swear an oath.

These three texts are important for Turkish cultural life. In this way, we identified genes nation of culture. In this aspect; folk narratives should been compiled, passed in writing, and to be archived and our cultural values articles should been passed on to future generations.

Keywords: Oath, Azerbaijan, folk narratives, compilation

Türk halk edebiyatının önemli dallarından birisi de antlardır. Bu tür; kalıplaşmış olması, nesilden nesile aktarılması ve anonim olma gibi özellikleriyle bilinir. Daha çok sözlü kaynaklardan tespit edilen antlar, bağımsız metinler olmakla birlikte diğer halk edebiyatı ürünlerinin içerisinde de kendisine yer bulabilmektedir. Nitekim daha önceki araştırmalarımızda halk hikâyesi ve masal metinlerinden hareketle tespit ettiğimiz antları daha önceki bir makalemizde değerlendirmiştik (Alptekin 2015: 133-150).

“Ant” kavramı Türk dünyasının büyük bir kısmında aynı adla bilinmekle beraber Arapça ve Farsçanın bozulmuş şekilleri diyebileceğimiz “kasam”, “sükend” olarak da anılmaktadır. Konuyla ilgili metinlerin üçü de Azerbaycan Türklerinde tespit edildiği için, *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*'ndeki ilgili kısmı aşağıya alıyoruz:

And: Azerbaycan

Ant: Başkurtistan, Tataristan, Özbekistan

Ant, Sert: Kazakistan

Ant, Kasam, Şert: Kırgızistan

Ant, Aht, Kasam: Türkmenistan

Ant, Kasam: Uygur (Doğu Türkistan) (1991: 22-23).

Hemen hemen bütün sözlüklerde benzer tariflerle verildiği için kavramın sadece Türk Dil Kurumunun *Türkçe Sözlük*'ündeki karşılığını vermekle yetineceğiz:

“Ant: 1. Tanrı'yı veya kutsal bilinen bir kişiyi, bir şeyi tanık göstererek bir olayı doğrulama,

yemin. 2. Kendi kendine söz verme.

Ant içmek (veya etmek): Bir şeyi yapmaya veya yapmamaya ant ile söz vermek, yemin etmek.” (Türkçe Sözlük I 1998: 115).

Türk kültür tarihinde ilk ant içme töreni M. Ö. I. yüzyılda, Hun hakani Huan-ye ile Çin elçileri Çan ve Mın arasında yapılmıştır. Tarihî değeri olduğu için ilgili andı aşağıya alıyoruz:

“Han ve Hunlar bir sülâle teşkil ederler: Nesiller boyunca birbirini aldatmaz, birbirine saldırmaz, hırsızlık vukuunda birbirine bildirirler. Hırsızları cezalandırırlar, zararları öderler, iki taraftan birine düşman saldırırsa askerleriyle yardım ederler. Bu andı kim bozarsa Tanrı'nın cezasına çarpılsın, nesiller boyunca bu andın cezası altında inlesin.” (İnan 1991: 317-318).

Altıncı yüzyılda Avarlar ile Bizanslılar; sekizinci yüzyılda da Uygurlarla Çinliler arasında çeşitli zamanlarda ant içme merasiminin yapıldığını değişik kaynaklardan öğreniyoruz (İnan 1991: 317-318). Yine on birinci yüzyılda *Kaşgarlı Mahmut* tarafından yazılan *Dîvânü Lûgat'it Türk* adlı eserde de “temür (demir)” kelimesi açıklanırken “Gök girsin kızıl çıksın.” şeklindeki ant formülünden söz edilmektedir (Atalay 1985: 362). Ayrıca “kertü” (Atalay 1985: 416) ve and (Atalay 1985: 41) kelimeleri açıklanırken de anttan söz edildiğini hatırlatmak isteriz. On dördüncü yüzyılda yaşayan Ebu Hayyan'a göre Türkler ant içerken “*Ant içtim Sencer başı için.*”, “*Ant içtim Sencer gözü için.*”, “*Ant içtim Sencer canı için.*” gibi ifadeleri kullanmışlardır (İnan 1991: 317).

Türkiye'de folklorun bu dalı üzerinde Abdulkadir İnan (1991: 317-318), Cahit Öztelli (1959:1938-1940), Orhan Şaik Gökyay (1973: CCCXI), Bahaeddin Ögel (1988: 266), Nerin Köse (1991:169-182), Gönül Özdemir (2003: 72) ve Ali Berat Alptekin (2015: 33-50)'in çalışmaları gözden kaçmamaktadır.

Başlangıç itibariyle sözlü kültürde tespit edilen bu ürünler zamanla unutulmuş veya toplumdaki çeşitli değişimlere paralel olarak, antlar da kendisini yenilemiştir. Nitekim başlangıç itibariyle gökyüzü ve yeryüzü öne çıkarılmıştır. Çünkü; ilkel insanın hayatında *gün, ay, yıldız, bulut, gökkuşağı, toprak, dağ, taş* oldukça etkili olduğundan bu değerler için ant içilmiştir: *Ay hakkı, gün hakkı, toprak hakkı, yer hakkı, gök hakkı, ı ışık hakkı, su hakkı* vb.

Elbette bu tür kalıp ifadelerin başlangıçta mutlaka bir hikâyesi vardı fakat zamanla bunlar unutuldu, bazıları ise hakkındaki anlatılarıyla günümüze kadar geldi. Günümüze kadar hikâyesiyle birlikte ulaşan efsane metinlerinden birisi Azerbaycan Türkleri arasında tespit edilmiş olup metin aşağıdadır:

TEPEŞEN DAĞ

Qedim zamanlarda bir dağ varmış. Ona el vurur, and içermişler. Eğer adamın sözü düz olsaydı dağ terpenemiş. Yalan olsaymış sakin qalarmış. Bir arvadın oynası varmış. Eri bu arvada bedgüman olur, deyir:

“Gerek gedek dağa and içek.” Arvad oynası ile qerarlaşır. Kişi seher arvadı eşeye mindirir. Dağa sarı yola düşürler. Yolun yarısında oynasa rast gelirler. Oynaş da qoşulur bunlara, yola davam edirler. Lapdan arvad özünü eşekden yihılan kimi edir. Oynaş arvadla qoyduqları qerara göre tez elin atır, yapışır arvaddan ki, mesela, qoymasın yihular. Geder dağa yetişerler. Arvad elini dağa vurur, deyir:

“Bir erim bir de kişiden sonra heç kimin eli mene deymeyib.”

Dağ partlayır darmadağın olur. (Maşallahqızı/Abbasova-Şerqiderecek/Soytürk 2015: 368).

Metin “*Qedim zamanlarda bir dağ varmış*” masal formeliyle başlamaktadır. Qedim (eski) zaman derken metnin çok eski olduğu ifade edilmektedir. Dağa el basılarak ant içilmesine bakılırsa, metnin oluşum zamanı semavi dinlerden önce olsa gerektir. Günümüzde bir Müslüman nasıl “Ku’an’a el basarak” yemin ediyorsa, efsanenin oluşum zamanında da dağa el basılarak yemin edilmektedir. Çünkü yeminin oluşum dönemindeki en büyük kutsal, o günkü inanış sisteminde dağdır. Yemin eden kişinin doğru söyleyip söylemediği dağın hareket etmesi veya etmemesine göre belirlenmektedir. Nitekim eşinden şüphelenen koca, eşini ve “oynaşı” olduğunu zannettiği kişiyi ant içmek maksadıyla dağa götürmektedir. Yolculuk esnasında kadının yalancıkdan eşekten düşmesi sırasında “oynaşı” tarafından tutulması ve ardından kadının dağa ellerini koyarak; “*Bir erim bir de kişiden sonra heç kimin eli mene deymeyib.*” demesi üzerine dağ parçalanmakta, onun yalan söylediğini ispat edercesine patlamakta ve paramparça olmaktadır.

Günümüzde bu tür bir ant şekli ancak ilkel topluluklar arasında görülebilir. Bu da, başlangıçta da belirttiğimiz gibi metin ve ant şeklinin eskiliğinin delili olsa gerektir.

At, elbette destan devri kültürünün önemli binitlerindedir. Destan devri ise daha çok göçebe kültür döneminin ürünüdür. At aynı zamanda göçebe, yarı göçebe ve yerleşik kültürün en önemli değerlerindedir. Bu değer o kadar önemli olmuş ki, oğul babasından kalan atını “bize sat” diyen kimseye tepki göstermekte ve ben onu ölünce muşambalayıp mezara koyacağım diyebilmektedir. Azerbaycan’dan derlenen aşağıdaki metinde çobanların antlaşmasında her kim; “atın yalmurazı haqqı” üzerine ant içerse bu, sözün bittiği yer olarak kabul edilmektedir.

Günümüzde bu ant şekli de yoktur, çünkü atlı-göçebe kültür yerini şehir kültürüne terk etmiştir. “Türk atıyla, kuş kanadıyla” atasözü artık tarih olmuştur. Yine de sözlü kültürde atla ilgili bir ant şeklinin yaşamaya devam etmesi oldukça anlamlıdır:

ATIN YALMURAZI HAQQI

At da mügeddesdi bizde. Menin atam iyirmi üç ildi dünyasın deyişif, onun atı bu saat duror. Kişi ölerden sora ne qeder pul teklif elediler ki:

“Atı sat bize.”

Dedim:

“Bu at ölerde onu ağa büküf basdırıjam. Bu at satdih döyül.”

Çobannar birbirine and içende deyediler ki:

“Atıh yalмуразı hakqı.”

O an güjdü and hesab olunur. Kim ki atın yalмуразına and içer, bilersen ikinci söhbet olabilmiz.

“At, silah, arvad, papah... Biz Terekemede bu dörd şeye deyme, min belime seni gezdirim.” (Rüstemzade 2014: 138).

Bir başka ant şekli, aile içi bir sınamaya bağlı olarak oluşmuştur. Masal formunda anlatılan aşağıdaki metinde; *“Ay camaat, kim ki arvadından qorhur, gelib meydanda qilıcın altından, qorhmayanlar ise, benim bayrağımın altından keçsiner.”* denilerek iki mukaddes olan kılıç ve bayrak öne çıkarılmıştır. Bu mukaddeslerden kılıç ve ant ilişkisi çok eski devirlere kadar gitmektedir. Bilindiği gibi demirden yapılan kılıca bağlı olarak farklı ant şekilleri oluşmuştur: Kılıca el basmak, kılıcın altından geçmek, araya kılıç koyarak yatmak, yer gibi kertileyim, gök gibi savulayım, kılıcıma dovranıyım” bunlardan bazılarıdır. Şimdiki bilgilerimiz ışığında bu ant şekli Türklerin tarihi kadar eski olup; kılıca el basma, Türk Silahlı Kuvvetleri ve polis teşkilatında değişikliğe uğrayarak da olsa yaşamaya devam etmektedir. Kılıcın altından geçmek şeklinde ant töreni günümüzde yerini *Kur'an-ı Kerim* veya *silahın altında geçmeye* bırakmıştır. İlk örneklerini destan (Dede Korkut hikâyeleri), halk hikâyesi (Şah İsmail, Yaralı Mahmut) ve masalarda (Dünya Güzeli, Tasa Kuşu, Avcı Ahmet, Sırma Saç) bulduğumuz ant örnekleri, sözlü kültürde yaşamaya devam etse de uygulanabilirliğini kaybetmiştir. “Yer gibi kertileyim...” şeklindeki andın da artık uygulama alanında olmadığını belirtmek isteriz.

Bayrak ise bağımsızlığın sembolüdür. Eğer bir millet bağımsız değilse böyle bir andın içilmesine imkân yoktur. Zaten bayrak yoksa öz kültür değerleriniz de olmayacak, kimin kölesiyseniz onun kültürünü yaşayacak ve kendinizi, millî kimliğinizi unutacaksınız. Tarih bilimi köleliğin acı sonunu hep yazmıştır, yazmaya da devam edecektir.

Metin kurucusu ve anlatıcısı aslında bayrağın altından başlangıçta kimsenin geçmeyeceğini bilmektedir. Çünkü o çok iyi biliyor ki, her ne kadar Türk erkeklerinin dediği olur düşüncesi yaygın olsa da işin aslı hiç de öyle değildir. Çünkü Türk kültür yapısının hemen hemen her katmanının sonunda hanımların dediği olmaktadır. Metinde padişahın niçin tek başına sen benim kılıcımın atından geçmedin sorusunun cevabı oldukça anlamlıdır: *“Eğer bayrağın altından geçmezsen sen eve koymam.”*

Bu metnin en önemli özelliği anttan ziyade evde kimin sözünün geçtiğinin tespit edilmiş olmasıdır.

ARVADINDAN QORHMAYAN KİŞİ

Bir gün padşah ölkedeki bütün kişileri bir yere toplayıb deyir:

“Ay camaat, kim ki arvadından qorhur, gelib meydanda qılıcın altından, qorhmayanlar ise, benim bayrağımın altından keçsiner.

Vilayetin her yerinden gelen kişilerin hamısı bir bir qılıncın altından keçirler. Tehminen hamının keçib qurtardığı bir zamanda arıq, cılız, sefil bir kişi gelib bayrağın altından keçir. Padşah bu işe lap meettel qalır. Tez hemen kişini hüzuruna getizdirir. Padşah kişiye deyir:

“Eşi, sen beyem bele qoçaq adamsan ki, arvaddan qorhmursan?”

Kişi deir:

“Yoh, qorhuram, padşah sağ olsun. Evde arvadım sözü qanundur.”

Padşah deyir:

“Yahşı, o zaman sen niye benim qılıncımın altından gelib keçmedin?”

Kişi deyir:

“Padşah sağ olsun, arvad meni buraya zorla gönderib.”

Deyib ki:

“Bayrağın altından keçmesen, seni eve qoymaram.” (Ezizqızı 2015: 57).

SONUÇ

Bu küçük makalemizde, Azerbaycan Türkleri arasında tespit edilen üç metinden hareketle ant konusunda yeni tespitler yapmış bulunuyoruz:

1. “At, avrat ve silah” Türkler için önemli olan üç değerdir. “*Atın Yalınurazı Haqqı*” adlı metinden hareketle anlıyoruz ki Terekemelerde buna bir de “papag” eklenmiştir. Elbette bir Türk için her şey önemlidir, buna asla şüphe yoktur. Bununla beraber hayatınızdaki üç mukaddesi sayın desek büyük ölçüde biniti olan atı, eşi olan avradı, namusu olan silahı söyleyecektir.

2. *Tepişen Dağ* adlı efsane bize andın önemini anlatmaktadır. Durup dururken, yalan yere yemin etmenin sonucunda bir dağ yok olmaktadır. Ne yazık ki günümüz insanı buna dikkat etmemektedir. Her konuşmanın başında “valla, billa” denilmesinin ne kadar ağır ant olduğunu bu efsaneden hareketle anlayabiliyoruz.

3. Hemen hemen Türk tarihi kadar eski olan ant şekillerinden birisi de kılıcın altından geçmektir. Bu metinde padişahın söz edilmesine bakılırsa, metnin masallaşmış olduğuna hükmedebiliriz. Bu sebepten metnin bazı kısımları kaybolurken, yeni eklemeler de yapılmış olabilir ki, bayrak bunlardan birisidir. Yine bu metinden hareketle kadınların kültür hayatımızdaki etkinliğini görüyoruz. Unutulmasın ki Türk toplum hayatında kadın evde oturan, yemek yapan, çocuk doğuran birisi

olduğu kadar; devlet idaresinde etkili olan, yeri geldiğinde kocasıyla birlikte savaşa giden, at yarıştıran, ok atan, güreş tutan bir cengâverdir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu üç metin Türk kültür hayatı için oldukça önemlidir. Bu sayede toplumun kültür genlerini tespit ediyoruz. Bu yönüyle halk anlatıları dediğimiz metinler derlenmeli, yazıya geçirilip arşivlenmeli ve kültür değerlerimiz makale olarak da olsa gelecek nesillere aktarılmalıdır.

KAYNAKLAR

ALPTEKİN, Ali Berat (2015), “Osmaniye Örneğinden Hareketle Batı Türkleri (Azerbaycan-Türkiye) Destan ve Hikâyelerinde Antlar”, *Halk Bilimi Araştırmaları*, Ankara: Akçağ Yayınları.

ATALAY, Besim (1985), *Divânü Lûgat’it Türk Tercümesi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

EZİZQIZI, Çimnaz (2015), *Nenemden Neveme II. Kitab.* Bakı: Azerbaycan Milli Elmler Akademiyası Folklor İstitutu

İNAN, Abdulkadir (1991), *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I (1991), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

KÖSE, Nerin (1991), “Türk Halk Hikâyelerinde And”, *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları VI, İzmir.*

MAŞALLAHQIZI(?) / Abbasova, Metanet-Hüseyn Şerqiderecek / Soytürk (2015), *Güney Azerbaycan Folkloru V*, Bakı: Elm ve Teshil.

ÖGEL, Bahaeddin (1988), *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

ÖZDEMİR, Gönül (2003), “Türk Mitolojisinde Yemin-Ant Müessesesi,” *Milli Folklor*, (59).

ÖZTELLİ, Cahit (Temmuz 1959), “Türklerde And-Yemin”, *Türk Folklor Araştırmaları*, 5 (120).

RÜSTEMZADE, İlkin (2014), Qarabağ: Folklorlarda Bir Tarihtir, IX. Kitab, Bakı: Azerbaycan Milli Elmler Akademiyası Folklor İstitutu.

Türkçe Sözlük I (1998), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

**“2016 ORD. PROF. DR. M. FUAD KÖPRÜLÜ YILI”NDA
ONUN BEKTAŞİLİKLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI**

**THE WORKS ABOUT BEKTASHISM, “IN 2016, THE YEAR OF
ORD. PROF. DR. M. FUAD KÖPRÜLÜ”**

**“ЮБИЛЕЙНЫЙ 2016 ГОД АКАДЕМИКА М. ФУАТА
КӨПРЮЛЮ” И ЕГО ТРУДЫ О БЕКТАШЕСТВЕ**

Nail TAN*

Öz

T.C'nin teklifi üzerine UNESCO Genel Kurulu 2016 yılını, ölümünün 50. yılı dolayısıyla “M. Fuad Köprülü Yılı” ilan etmiştir.

Köprülü, Türkiye'nin en önemli edebiyat tarihçisi ve Türklük bilimcisidir. Ülkemizde birçok konuda ilk araştırmaları o yapmıştır. Bu konulardan biri de Bektaşî kültürüdür. 1918 yılında yazdığı *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* eserinde Ahmed Yesevî, Hacı Bektaş Velî ve Yunus Emre, Yesevîlikle Bektaşîlik arasındaki bağları ortaya koymuştur. Söz konusu kitabın yanı sıra *Sazşairleri, Türk Edebiyatı Tarihi, Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar ve Edebiyat Araştırmaları* kitaplarında da Bektaşîlik ve Bektaşî Edebiyatıyla ilgili önemli bilgiler vermiş, yorumlarda bulunmuştur.

Makaleleri içinde, Bektaşîliğin Meşeleri” makalesi çok önemlidir.

Ansiklopedi maddesi olarak da bazı Bektaşîlik konularını ele almıştır.

Anahtar Kelimeler: Bektaşîlik, Bektaşî edebiyatı, Ahmed Yesevî, Hacı Bektaş Velî.

---

* Kültür ve Turizm Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme em. Genel Müdürü. Halkbilimci. Ankara/TÜRKİYE
(hayrettinivgin@gmail.com)

Abracet

According to Republic of Turkey's proposal, UNESCO General Assembly declared the year of 2016 as "M. Fuad Koprulu Year" due to the 50th anniversary of his death.

Koprulu is Turkey's most important literary historian and Turkishness scientist/turkologist. In our country he did the first research in many aspects. One of these issues was the Bektashi culture. In 1918, in his first work named *The first Sufis in Turkish Literature (Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar)*, he revealed ties between Ahmed Yesevî, Hacı Bektaş Velî, Yunus Emre and Yesevism and Bektashism. As well as this book, in other books as *The Minstrelsy (Saz Şairleri)*, *Turkish Literature (Türk Edebiyatı Tarihi)*, *Research on The Turkish Language and Literature (Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar)* and *Literary Studies (Edebiyat Araştırmaları)*, he gave important information and comments about the Bektashi literature.

Among his writing, the article of "The Origins of Bektashism (Bektaşilik Menşeleri)" is very important.

As the encyclopedia article, he has addressed some subjects of Bektashism.

Keywords: Bektashism, Bektashi literature, Ahmed Yesevî, Hacı Bektaş Velî

Giriş

3-18 Kasım 2015 tarihleri arasında Paris'te toplanan UNESCO (BM Eğitim Bilim ve Kültür Teşkilatı), 38. Genel Konferansı'nda 2016-2017 yıllarında doğum ve ölüm yıl dönümleri dolayısıyla üye ülkelerde anılacak bilim ve sanat şahsiyetlerini belirlemiştir. Bu çerçevede, T.C.'nin teklif ettiği şahsiyetlerden Ahmed Yesevî (1093-1166) 850. ölüm yıl dönümü, Ord. Prof. Dr. M. Fuad Köprülü de (1890-1966) 50. ölüm yıl dönümü dolayısıyla bu kararda yer almıştır. UNESCO'nun kararında yer alan şahsiyetler, "yılı" vurgulamasıyla ilan edilmektedir: 2016 Ord. Prof. Dr. M. Fuad Köprülü Yılı, 2016 Ahmed Yesevî Yılı gibi.

Merkezi Ankara'da bulunan ve "Türk Dünyasının UNESCO'su" kabul edilen TÜRKSOY (Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı) ise 2016 yılını doğumunun 1000. yılı dolayısıyla "Yusuf Has Hacip (1016-1077) Yılı" ilan etmiştir.

Dost, kardeş Azerbaycan Cumhuriyeti ise Seyyid İmadeddin Nesimî (?-1416) ile Molla Penah Vaqif'i (1716-1797) UNESCO Genel Konferansı kararına dâhil ettirmeyi başarmıştır. Bu yıl, aynı zamanda "Nesimî ve Vaqif Yılı"dır.

Osmanlı dönemi sadrazam ailesi Köprülü Mehmed Paşa sülalesinden gelen Mehmed Fuad Köprülü (1890-28 Haziran 1966) Türkiye'nin en ünlü edebiyat tarihçisi ve Türklük bilimcisi/Türkoloğu konumundadır. Birçok edebiyat ve tarih konusundaki ilk araştırmaları o başlatmıştır. Folklorun/halk biliminin bir bilim dalı olduğunu Türkiye'ye duyuran üç bilim adamından ikincisidir. 6 Şubat 1914 tarihli *İkdam* gazetesinde (S 6091) yayımlanan "Yeni Bir İlim Halkiyât: Folklore" başlıklı yazısı her bakımından önemlidir. Köprülü, bu makaleden önce halk edebiyatımıza

eğilmiş; âşık edebiyatımızın menşei, Hoca Ahmed Yesevî ve Yunus Emre hakkında makaleler yayımlamıştır. Onun genç yaşta ortaya koyduğu bilimsel çalışmalar dikkati çekmiş, 23 yaşında (1913) İstanbul Dârülfünunu/Üniversitesi Edebiyat Müderrisliğine, 1923'te de 33 yaşında Edebiyat Fakültesinin Reislğine yani Dekanlığına tayinine yol açmıştır.

Köprülü'ye Cumhuriyet döneminde dekanlığının yanı sıra önemli bir görev daha verilmiştir. Atatürk'ün önerisi üzerine İstanbul Ü bünyesinde kurulan Türkiyat Enstitüsünün müdürlüğüne getirilmiştir (1924). Türk Dili, tarihi, edebiyatı, kültürü üzerinde araştırmalar yapmak üzere kurulan bu enstitü, TTK (1931), TDK (1932) ve DTCF (1935)'nin kurulmasıyla bilimsel sorumluluğunu bu kuruluşlarla paylaşmış, ancak Köprülü bu yeni bilim kuruluşlarında da görev almıştır.

Sempozyumun ana konusunun “Bektaşilik, Bektaşi Edebiyatı” olması dolayısıyla “Köprülü Yılı”nda hem onu saygıyla anmak hem de bu vesileyle Bektaşilikle ilgili çalışmalarını değerlendirmek istedik.

Köprülü ve Bektaşilik Araştırmaları

a. Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar'da Bektaşilik

Köprülü'nün Bektaşilik araştırmaları bakımından en önemli eseri *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*'dır. Bu eseri yazdığı İstanbul Dârülfünununda/Üniversitesinde edebiyat müderrisi/profesörü idi ve 28 yaşındaydı (1918). Eser ertesi yıl 1919'da İstanbul'da yayımlandı ve bilim dünyasında yankısı büyük oldu. *Ahmed Yesevî ve Tesirleri* ve *Yunus Emre ve Tesirleri* diye iki ana bölüm hâlinde yazılmıştır. Bilindiği gibi Bektaşiliğin temel kaynaklarından biri Yeseviliktir. İki bölümdeki alt başlıklara göz attığımızda Bektaşilikle ilgili şu alt başlıklara rastlamaktayız:

I. Bölüm: Ahmed Yesevî ve Tesirleri'nde (s. 45-59, 108-114)

- Yesevî'den Gelen Tarikatlar: Nakşibendiyye, Bektaşiyye, İkaniiyye
- Bektaşilik ve Yesevilik
- Bektaşilik Hakkında Umumi Bilgiler
- Bektaşi Ananesi: Hacı Bektaş ve Yesevî
- Hacı Bektaş Kimdir?
- Lokman-ı Perende'den Ders Okuması ve Gösterdiği Kerametler
- Hoca Ahmed'in Bedahşan'a Oğlu Haydar'ı Göndermesi
- Bektaş Veli'nin Şahin Kıyafetinde Haydar'ı Kurtarması
- Rum/Anadolu Diyarına Gidiş
- Rum Diyarında Halifeleri: Avşar Baba, Pîr Dede, Horos Dede, Akyazılı, Kıdemli Baba, Geyikli Baba, Abdal Musa, Emir Çin Osman
- Bektaş Ananesinin Tesbiti
- Mufassal Deliller

II. Bölüm: Yunus Emre ve Tesirleri'nde (s. 257-260, 339-353)

- Bektaşî Ananesi: Hacı Bektaş'ın Emre'yi Daveti
- Emre'nin Hacı Bektaş'ı Mürşid Olarak Kabulü ve Tabduk Nâmını Alması
- Kıtık Esnasında Hacı Bektaş Dergâhı'na Gelmesi
- Terbiye İçin Tabduk Emre'ye Yollanması
- Anadolu'da Yunus Tesiri: Kaygusuz Abdal
- Bektaşî Şiiri: Bektaşîler ve Halk Edebiyatı
- Bektaşî Nefesleri, Bunların Hususiyeti
- Yunus ve Kaygusuz'un Tesiri
- Hurûfilerin, Kalenderîlerin ve Abdalların Edebiyatı ve Onlardan Bektaşî Şiirine Geçen Unsurlar

Görülüyor ki, Bektaşilikle ilgili üniversite bünyesinde ilk araştırma sonuçlarını Köprülü ortaya koymuştur. Bu bilgilerin, 1918'de yazılıp 1919'da Osmanlı döneminde yayımlanmış olması çok önemlidir. Bugün, birçok profesör yazıyor ama Köprülü'ye dayanarak, onu kaynak göstererek.

Köprülü'nün bu kitapta, Bektaşiliğin menşei ve Bektaşî edebiyatı hakkında yazdığı şu satırlar her bakımdan önemlidir (Köprülü 1966, s. 349-350):

“15. yüzyıl esnasında kurulmuş ve yerleşmiş olan Bektaşiliğin daha ilk yerleştiği zamanlarda bile bâtinî bir mahiyet aldığı söylemiştik. Babaîlik, Ahîlik, Abdallık gibi üç çeşit mesleğin karışmasından hasil olduktan sonra Hurûfiliğin tesiri altında kalan bir tarikat, bundan başka bir simâ alamazdı. İşte Yunus'un serbest ve cüretli ifadeli açık şiirleri, halkın en aşağı kitesine kadar inebilmek için, âyin ve evradlarında bile Türkçeye büyük bir yer ayıran Bektaşîler nazarında sırf bundan dolayı ehemmiyet kazandı. Bektaşî babaları, başka şeyhler gibi medrese tahsili görmüş olmadıkları gibi, Bektaşî dervişleri de ekseriyetle halk arasından yetişmiş basit, sade insanlardı.

Bektaşî şiiri dediğimiz ve hakikatte Babaîlik, Ahîlik, Abdallık, Hurûfilik, Kızılbaşlık, Kalenderilik, Hayderilik akidelerinden mürekkep anlaşılması güç bir itikat halitasını (karışımını) şerh ve terennüm eden bu manzumelerde aşk ve muhabbete, Allah-Muhammed-Ali üçlemesine, sonra Âl-i Abâ'ya, Fazl'ın uluhiyetine, harflerin gizli manalarına, Hacı Bektaş Veli'nin Muhammed ve Ali'den ayrı olmadığına, tarîkin müşkillerine, âyin usullerine, Pîr-i Abdalân, Seyyid Gâzî'nin sonra Kızıl Deli Sultan, Balım Sultan gibi Bektaşî büyüklerinin menkıbelerine, Yezid'in melanetine ait çok şeylere tesadüf olunur. Bektaşî şiiri, umumiyetle Yunus'ununkinden daha serbest, daha zarif, daha nükteli ve incedir.”

b. Sazşairleri Eserinde Bektaşilik ve Bektaşî Edebiyatıyla İlgili Bilgiler

Köprülü'nün Bektaşilik konusunda ikinci önemli hizmeti Bektaşî halk şairleriyle ilgili ilk ciddi, bilimsel makaleleri yazmış olmasıdır. 1915 yılında *Millî Te-*

tebbular Mecmuası'nda yayımlanan; "Türk Edebiyatında Âşık Tarzının Menşe ve Tekâmülü Hakkında Bir Tecrübe" (S I, s. 5-46), Bektaşî şairlerin önemini ortaya koymaktadır. Bu makale, daha sonra *Türk Sazşairleri* kitabının birinci cildinin başında da yer almıştır. *Sazşairleri*'nin 3. baskısından/*Saz Şairleri* adıyla (2004: 23-51) aldığımız şu alıntılar, 1915 yılında yazabilmenin güçlüğü, başarısını takdirlerinize bırakıyoruz:

"Âşık, halk arasında umumiyetle saz şairlerine verilen bir isimdir. Yine halk arasında dolaşan bazı menkıbeler, bunların maddi ve cismani aşktan manevi ve ruhani aşk derecesine yükseldiğini, saz çalıp şiir söylemeyi de ilahî vasıtalarla-yani bir mürşidin, pirin yahut Hızır Peygamber'in rüyada veya hakikatte tecellisi ile öğrendiklerini anlatır. Görülüyor ki, bunlar Hakk Âşıkları'dır ve ilham kaynakları daima ilahîdir. Çok serseri ve sefih bir hayat geçiren ve bundan dolayı medrese âlimlerinin şiddetli hücumlarına uğrayan birtakım âşıklar hakkında bile ölümlerinden sonra- hatta bazen hayatlarında- bu türlü halk menkıbelerinin teşekkül ettiğini, tarihî şahsiyetlerinin bir kutsiyet hâlesiyle çerçevlendiğini biliyoruz. İleride tafsiyatıyla vereceğimiz gibi bütün bunlar, âşıkların tasavvuf tarikatlarıyla ve bilhassa Bektaşilikle alakalarından dolayı vücuda gelmiş telakkilerdir ki, onların nazarındaki içtimai mevkiilerini göstermek bakımından çok dikkate değer." (Köprülü 2004: 26).

"Âşıklar, panayırlar gibi geçici toplantı yerlerinde kurulan kahvehanelerde bulunurlar, memleketi dolaşırlar, tekkelerde ve bilhassa her köşeye dağılmış olan Bektaşî tekkelerinde ve zenginlerin konaklarında misafir olurlardı." (Köprülü 2004: 34).

"Tekkelerin ve bilhassa Bektaşilik gibi heteredoks tarikatlara mensup tekkele- rin verdiği tasavvufî ve edebî kültür, muhtelif içtimai çevrelerde birbirinin aynıdır. Köylerde ve göçebeler arasında çok yayılmış olan Kızılbaşlık talimatı da bundan çok farklı değildir. Hangi muhitte yetişirse yetişsin, umumiyetle âşıklar üzerinde Bektaşilik tesiri bulunduğunu ise yukarıda söylemiştik." (Köprülü 2004: 36).

"Orta Asya'da Ahmed Yesevî ile başlayan bir tekke edebiyatı, 13-16. asırlarda Anadolu'da büyük bir inkişaf göstermiş ve bilhassa büyük mutasavvıf şair Yunus Emre'den sonra kuvvetli ve manevi nüfuz kazanarak ortodoks tarikatlara mensup derviş şairler tarafından o tarzda şiirler yazılmıştır. Mamafih bu şiir tarzının en ziyade heteredoks tarikatlar arasında inkişaf ettiğini ve bedii kıymet bakımından en orijinal, en kuvvetli mümessilleri- Kaygusuz Abdal, Hatayî, Pîr Sultan Abdal gibi- Bektaşiler ve Kızılbaşlar arasında bulduğunu muhakkaktır." (Köprülü 2004: 41).

"16-17. asırlarda maddi ve manevi kültür seviyesi yükselmiş, tekkelerin yaydığı tasavvuf havasıyla dolmuş büyük şehirlerde yetişen sazşairleri, iptidâî köy ve aşiret çevrelerinde yetişen eski seleflerinin taşıdığı *ozan* adını elbette kabul edemezlerdi. Binaenaleyh, kendilerine yabancı saymadıkları mutasavvıf şairler arasında zaten kullanılmakta olan *âşık* unvanını kullanmaya başladılar. Esasen bu sazşairleri; o devrin umumi modasından ayrılmayarak, mutlaka bir tarikata mensup bulunuyorlardı. Bilhassa askerî sınıflar arasında yetişen âşıklar, umumiyetle Bektaşî idiler. 16-17. asırlarda Bektaşiliğin ve Bektaşî tekkelerinin imparatorluk memleket-

lerinde, büyük askerî ve iktisadi merkezlerden dağ başlarına kadar nasıl kuvvetle yayıldığını düşünürsek bunu daha iyi anlarız. Bu asırlarda birtakım âşıkların isimlerinin başında *kul* lakabı kullanmaları da (mesela Kul Mehmed gibi), yine tasavvuf ve bilhassa Bektaşilik tesiriyledir. Çünkü; Yesevî, Nakşibendî ve Bektaşî şairlerinin ekseriyetle bu kul lakabını kullandıklarını biliyoruz.” (Köprülü 2004: 43).

“19. asrın ikinci yarısında âşık tarzı dediğimiz edebiyat da klasik edebiyatla birlikte, cemiyet yapısının bu devamlı değişmeleriyle ahenkli olarak gerilemeye, soysuzlaşmaya başladı. Sultan Abdülaziz zamanında Bektaşî tekkelerinin yeniden açılmasında intaç eden kısa bir irtica (eskiye dönüş) devresinde geçici bir inkişaf göstermeye çalıştıysa da içtimai ve iktisadi zaruretlerle devamlı olarak değişen içtimai bünye, ölüme mahkûm olan eski ideolojinin ve onun yarattığı eski sanat şekillerinin dirilmesine imkân bırakmıyordu. Büyük merkezlerde âşık kahvelerinin yerini tutmaya çalışan semâi kahveleri, esasen bozulmuş, soysuzlaşmış ve eski müşterek mahiyetini kaybederek dar bir zümre edebiyatı karakterini almaya yüz tutmuş olan âşık tarzının mukadder akıbetine mâni olamadı ve üç buçuk asır süren bir hayattan sonra, eski klasik şiir ve tekke şiiri gibi âşık tarzı dediğimiz- kendi neviinde âdeta klasikleşmiş olan- bu Orta Çağ edebiyatı da ihtişamlı Osmanlı İmparatorluğu’nun sair müesseseleriyle beraber geçmişe karıştı.” (Köprülü 2004: 48).

Köprülü, görüldüğü gibi *Sazşairleri* eserinin girişinde; Osmanlı aydını sazşairlerinin şiir söylemelerini eşek anırmasına benzeten Ziya Paşa’nın tersine 1915’te bir Osmanlı aydını olarak sazşairlerini yüceltmış, edebiyatımızdaki yerini, önemini ortaya koymuştur.

Sazşairleri’nde bazı halk şairleriyle ilgili değerlendirmelerine de göz atmakta yarar görüyoruz:

“16. asır sonlarında ve 17. asır başlarında yaşamış olduğunu vaktiyle meydana koymuş olduğum- ve sonradan Sadeddin Nüzhet tarafından oldukça mebzul eserleri neşredilen- Pîr Sultan Abdal daha ziyade Bektaşî ve Kızılbaş zümreleri arasında şöhret kazanmış bir dinî zümre şairi olduğu cihetle burada ondan bahsetmedim.” (Köprülü 2004: 58).

Köprülü, Pîr Sultan Abdal’ın yanı sıra Hatayî, Kaygusuz Abdal, Kul Himmet, Kul Nesimî, Teslim Abdal gibi halk şairlerini de aynı gerekçeyle antolojisine almama çelişkisine düşmüştür. Sazşairleri açıklamalarını sürdürüyoruz:

“1699 Müsalahasından (barış antlaşmasından) sonra artık gazilik hayatından çekilen galiba yaşı da oldukça ilerlemiş olan derviş şair, Tameşvar civarında bir köye çekildi ve tarlasında karpuz yetiştirmekle meşgul oldu. Ölünceye kadar iki senede bir Hac’ca giden bu derviş şairi Bektaşî ananesi kendi evliyalı arasında ithal etmiş, ona birtakım menkıbeler isnat eylemiştir.” (Köprülü 2004: 122, Tameşvarlı Gazi Âşık Hasan hakkında).

“Türk kültürünün Ermeniler üzerindeki çok kuvvetli tesiri 16. asırdan başlayarak Ermenilerden de birçok sazşairi yetiştirmiştir ki, bunlar arasında Bektaşî tarikatına mensup olanlar da yok değildir. İşte Mecnunî ve Vartan bunların en ileri gelenlerinden sayılabilir.” (Köprülü 2004: 351).

“Tokatlı Nuri, 19. asrın birçok meslekten yetişme âşıkları gibi Bektaşî değılse bile Bektaşîliğe yabancı olmadığı açıktır.” (Köprülü 2004: 478).

“Tasavvuf ustalarını daima kullanan Seyrânî’nin Bektaşî tarikatına mensup olmasa bile Bektaşî zevkine yabancı olmadığı açıkça görülüyor.” (Köprülü 2004: 477).

İsmail Özmen’in *Alevi Bektaşî Şairleri Antolojisi*’nde Everekli Seyrânî Alevi-Bektaşî şair olarak yer almıştır. (Özmen 1998: 107).

“Deliktaşlı Ruhsatî (1850-1899), şiirlerinde Bektaşî şairi olduğunu açıkça söylemektedir.” (Köprülü 2004: 479).

“Âşık Dertli, Halvetî tarikatına mensup olduğu hakkındaki iddialara rağmen Bektaşî olduğunu bazı manzumelerinde açıkça söylemektedir. Yeniçerilerin kaldırılmasından sonra Osmanlı İmparatorluğu’nun Bektaşîler aleyhinde şiddetli bir siyaset takip ettiği ve Bektaşî tekkelerini kapattığı sırada Dertli, belki de kendisini Halvetî tarikatı mensubu göstermek mecburiyetinde kalmıştır; fakat zevkine, meşrebine uygun bu Bektaşî panteizmi onu hiçbir zaman mutaassıp bir Bektaşî yapmadı.” (Köprülü 2004: 687).

c. Türk Edebiyatı Tarihi’nde Bektaşîlik ve Bektaşî Edebiyatıyla İlgili Bilgiler

Köprülü’nün birinci baskısı 1926 yılında İstanbul’da yapılan, gözden geçirilmiş ikinci baskısı oğlu Dr. Orhan F. Köprülü ve Nermin Pekin tarafından Ötüken Yayınevinde gerçekleştirilen ünlü eserinde de (Köprülü 1980), Bektaşîlik ve Bektaşî edebiyatıyla ilgili değerli bilgiler vardır. Bu bilgilerin yoğun bulunduğu başlık, alt başlıklar şöyledir:

- Sufiliğın Gelişmesi ve Yayılması (s. 120-122)
- Yesevî Tesirleri (s. 196-197)
- Hacı Bektaş Velî, Eserleri ve Tesirleri (s. 249-250)

Köprülü’nün bu kitaptan aldığımız şu cümlelerine dikkatinizi çekmek istiyoruz:

“Yesevî tekkelerinde olduğu gibi, Bektaşî tekkelerinde de tasavvufî Türk halk edebiyatının büyük bir gelişmeye eriştiğini ve bu cereyanın ardından gelecek asırların hars (kültür) tarihi üzerinde ne derin izler bıraktığını aşağıda göreceğiz. Mevlevî tekkelerinin Acem harsına merkez olmasına mukabil, onlara rakip olan Bektaşî tekkeleri daha ziyade millî hars ve halk kitlesinin meyillerini göz önüne almışlar ve tasavvufî halk şiirini kuvvetli bir propaganda vasıtası olarak kullanmışlardır.” (Köprülü 1980: 250).

d. Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar Kitabındaki Bektaşîlik ve Bektaşî Edebiyatıyla İlgili Bilgiler

1934 yılında İstanbul’da yayımlanan (Köprülü 1934) bu eserdeki üç makale konumuz bakımından önemlidir.

- Hatiboğlu/Taceddin İbrahim (s. 192-203)
- Ozan (s. 273-292)

- Şimalişarkî (kuzeydoğu) Bulgaristan’da Türkler ve Türk Dili (s. 293-310)

15. yüzyılda yaşayan Hatiboğlu, Hacı Bektaş Veli’nin eseri *Makalat*’ı Arapçadan manzum olarak Türkçeye çevirmiş şair, yazardı. Köprülü, makalesinde ayrıntılı bilgi vermektedir.

Ozan, makalesi bir terminoloji yazısıdır. Âşık öncesi ozanın kullanımıyla ilgili bilgileri içermektedir.

Üçüncü makalede Bulgaristan’daki Bektaşî tekkeleri hakkında bilgi vardır. Şu paragraf, birçok bakımdan önemlidir:

“Hasluck isminde bir İngiliz âlimi bu topraklardaki Bektaşîlik propagandası hakkında vaktiyle bazı şeyler yazmıştı. Deliorman Türkleri arasında Aliyan yahut Kızılbaş denilen dinî zümrelerin tetkiki çok mühim neticeler verecektir. Deliorman Türkleri arasında pehlivanlık ananesi ve umumi güreşler çok yayılmıştır. Orada tekkesi meşhur Demir Baba ile bu pehlivanlık ananesinin bir alakası olmalıdır.” (Köprülü 1934: 297).

e. Edebiyat Araştırmaları Kitabında Bektaşîlik ve Bektaşî Edebiyatıyla İlgili Bilgiler

Köprülü’nün sağlığında önemli makalelerini bir araya getirdiği, daha önce yazdıklarını gözden geçirdiği bu kitapta Bektaşîlik ve edebiyatıyla ilgili şu makaleler yer almaktadır. (Köprülü 1966):

- Ozan (s. 131-144).
- Sazşairleri: Dün ve Bugün (s. 165-193).
- Türk Edebiyatında Âşık Tarzı’nın Menşe ve Tekâmülü (s. 195-238).
- Türk Edebiyatının Ermeni Edebiyatı Üzerine Tesirleri (s. 239-269).

Daha önceki kitaplarında yer alan bu makalelerden seçtiğimiz önemli paragrafları yukarıda vermiştik.

f. Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi’ndeki Bektaşîlikle İlgili Maddeler

Köprülü’nün 1935 yılında Türkiyat Enstitüsünce sadece birinci fasikülü yayımlanan bu ansiklopedinin Aba (s. 1), Abdal (s. 23-56), Abdal Kumral (s. 58-59) ve Abdal Musa (s. 60-64) maddeleri Bektaşîlikle ilgilidir. (Köprülü 1935).

g. Bektaşîlikle İlgili Bazı Makaleleri

Kitaplarına girmemiş, çoğu dergi gazete sayfalarında kalmış Bektaşîlikle ilgili bazı makalelerinin künyelerini vermekle yetineceğiz:

- “Anadolu’da İslamiyet”, *Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, C II, 1922, s. 281-311.
- “Derviş Ruhullah: Bektaşî Şairlerinden Müntahab İlahiler”, *İkdam*, 18 Temmuz 1922.
- “Eski Türklerde Dinî ve Sıhrî Bir Anane: Yağmur Taşı”, *Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, C IV, 1925, s. 1-11.

- “Bektaşiliğin Menşeleri”, *Türk Yurdu*, C II, S 8, %/1926, s. 121-140.
- “Tameşvarlı Gazi Âşık Hasan”, *Türk Yurdu*, C IV, 1926, s. 24-28.
- “Nevruz’a Ait”, *Hayat Mecmuası*, C I, 1927, s. 322-334.
- “Nesimî’ye Dair”, *Hayat Mecmuası*, C I, 1927, s. 382.
- “Vilayetname-i Hacı Bektaş”, *Türkiyat Mecmuası*, C II, 1927, s. 565.
- “Muharrem ve Mersiyecilik”, *Hayat Mecmuası*, C II, 1927, s. 82-83.
- “Sazşairleri Hakkında Notlar: Pîr Sultan Abdal”, *Hayat Mecmuası*, C III, 1928, s. 223-224.
- “Âşık Dertli”, *Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, C VII, 1929, s. 131-133.
- “Mısır’da Bektaşilik”, *Türkiyat Mecmuası*, C VI, 1939, s. 13-31.

h. Ansiklopedi Maddeleri

Köprülü, ansiklopedi maddelerini *İslam Ansiklopedisi* için yazdı. *Ahmed Yesevî* (1941), *Baba* (1942) *Bektaş* (1942) ve *Figânî* (1947) maddeleri Bektaşilik açısından önemlidir.

Köprülü ve 1926 Bakü Türkoloji Kongresi

Sempozyumumuza Azerbaycan’dan da meslektaşlarımız katıldığından Köprülü’nün Bakü Türkoloji Kurultayı’ndaki faaliyetlerini kısaca hatırlatmakta yarar görüyoruz (Gökdağ 2013: 333-345).

26 Şubat- 5 Mart 1926 tarihleri arasında Bakü’de toplanan Türkoloji Kongresi’ne Cumhurbaşkanı Atatürk’ün de onayıyla T.C.’yi temsilen İstanbul Dârülfünûnu Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. M. Fuad Köprülü ile Türkçü Azerbaycan kökenli yazar Hüseyinzade Ali (Turan) Bey katıldı. Köprülü, 1925 yılında Azerbaycan Maarif Komisyonunca Azerbaycan edebiyat tarihi hakkında ders vermek üzere Bakü’ye davet edilmiş, Ekim-Kasım 1925 aylarında Bakü’ye gitmiş ve verilen görevi yerine getirmişti. Kitap ve makaleleri içinde Azerbaycan edebiyatının özel bir yeri vardır.

Köprülü, 131 üyenin katıldığı 17 oturumda 38 bildirinin sunulduğu kongrenin 5 Mart 1926 tarihindeki oturumunda “Türk Halklarında Edebî Dilin İnkişafı” başlıklı bildirisini, 6 Mart 1926 tarihindeki başka bir oturumda da “Türk Halkları Edebiyatlarının Araştırılmasının Neticeleri ve Perspektifleri” başlıklı ikinci bildirisini sundu.

Bakü Türkoloji Kongresi’nin ele aldığı en önemli konu Türk halklarının Latin alfabesine geçmesiydi. 1926 yılında, Türkiye’de bu konudaki görüş kesinleşmediğinden, Köprülü ve Hüseyinzade Ali Bey alfabe kararında çekimser kaldılar.

Köprülü’nün Bektaşilik ve Bektaşi Edebiyatı araştırmalarına genel bir bakış

Köprülü, Osmanlı döneminde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından (1826) sonra daha yoğun baskı altına alınan Bektaşilik ve Bektaşî edebiyatını 1913-1918 yılları arasında cesaretle dile getirmiş, ilk temel bilgileri *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (1919) eserinde ortaya koymuştur. “Türk Edebiyatında Âşık Tarzı'nın Menşe ve Tekâmülü (1915)” ile “Bektaşiliğin Menşeleri (1926)” makaleleri genç bir bilim adamından beklenmeyen olgunluktur.

Her insanın, her bilim adamının mutlaka bazı kusurları, eksikleri bulunur. 1935 yılında Kars Milletvekili olarak politikaya atılan Köprülü, Demokrat Partinin kuruluşunda görev almış (1946), DP 1950'de iktidara gelince yaklaşık beş buçuk yıl Dışişleri Bakanlığı yapmıştır (1950-1956). Belki de politik endişelerle *Sazşairleri* eserinde Alevi-Bektaşî şairlere (Pîr Sultan Abdal, Kul Himmet, Hatayî, Kul Nesimî, Kaygusuz Abdal, Teslim Abdal gibi) yer vermemiş, yeterince önemlerini vurgulamamış, bu şairleri dar bir dinî zümre şairi olduklarından eserine almadığını söyleyebilmiştir (Köprülü 2004: 58). Diğer yandan, âşık edebiyatıyla ilgili makalesinde (Köprülü 1915) ve *Sazşairleri* kitabında (Köprülü 2004: 48) divan edebiyatı, tekke edebiyatı ve âşık tarzı edebiyatın ihtişamlı Osmanlı İmparatorluğu'nun sair müesseseleriyle beraber 20. yüzyılın başında tarihe karıştığını yazabilmiştir. Oysa, âşık ve tekke edebiyatları 20. ve 21. yüzyılda Cumhuriyet toplumunun ve teknolojik, ekonomik gelişmelerin gereğine, şartlarına uygun bir şekilde yaşamaya devam etmektedir. Divan edebiyatı için teşhisi doğrudur. Yine de 20. yüzyılda az sayıda da olsa, güçlü divan şairleri yetişmiştir. Cem Dilçin gibi. Bu kusurlarına rağmen, kimsenin yazmaya, konuşmaya cesaret edemediği bir dönemde, Ziya Paşa gibi halk şairlerinden nefret eden şairlerin yetiştiği bir ortamda Bektaşîliğe ve Bektaşî edebiyatına verdiği değer dolayısıyla biz ona büyük saygı duyuyor ve 50. ölüm yıl dönümünde şükran duygularımızla anıyoruz.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

DTCF (1953), *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı/Mélanges Fuad Köprülü*, Ankara, 600 s, DTCF Yayını

Gökdağ, Bilgehan Atsız (2013), “1926 Bakü Türkoloji Kongresi ve Fuad Köprülü”, *Bengü Bitig/Dursun Yıldırım Armağanı*, bs. haz. Bülent Gül- Ferruh Ağca-Faruk Gökçe, Ankara, s. 333-345, Türkbilig Yayını.

Köprülüzade, M. Fuad (1930), *Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi*, İstanbul, 80 s.

----- (1534), *Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar*, İstanbul, 311 s.

Köprülü, M. Fuad (1935), *Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1. Fasikül, İstanbul, 64 s., Türkiyat Enstitüsü Yayını.

----- (1966), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, bs. hz. Orhan F. Köprülü, 2. bsl. , Ankara, 440 s. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını.

----- (1966), *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara, 472 s. , TTK Yayınları: VII/47.

----- (1980), *Türk Edebiyatı Tarihi*, bs. haz. Orhan F. Köprülü-Nermin Pekin, 2. bsl. , İstanbul, 440 s. , Ötüken Yayınları: 157.

----- (2004), *Saz Şairleri I-V*, 3. bsl. , Ankara, 726 s. , Akçağ Yayınları: 587.

----- (1915), “Türk Edebiyatında Âşık Tarzının Menşe ve Tekâmülü Hakkında Bir Tecrübe”, *Millî Tetebbular Mecmuası*, S I, s. 5-46.

Köprülü, Orhan F. (1987), *Fuad Köprülü*, Ankara, 118 s. , KTB Yayınları: 939.

Özmen, İsmail (1998), *Alevi Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, Ankara, C. IV, 830 s. Kültür Bakanlığı Yayınları: 2065.

ÂŞIK ŞENLİK BABA VE GÜRCİSTAN

ASHIQ ŞENLIK BABA AND GEORGIA

АШУГ ШЕНЛИК БАБА И ГРУЗИЯ

Prof. Dr. Şureddin MEMMEDLİ*

Öz

Türkiye'nin Ardahan ili Çıldır ilçesinde doğmuş ve sadece o yörede değil, Anadolu, Gürcistan, Azerbaycan sahalalarında sevilmiş, kendine özgü etken bir âşık ekolü oluşturmuş Şenlik Baba'nın Gürcistan ile sıkı sanat bağları saptanmaktadır. Onun babası Borçalı'dandır, Karapapaklardandır. Şenlik de âşıklık sanatının inceliklerini Borçalı-Ahıska üstatlarından öğrenmiştir. Onun Gürcistan'a seferleri sonucunda ortaya çıkmış Borçalı yiğitlerine adadığı şiirleri, âşık hikâyeleri vardır. Borçalı halk şairleri de Âşık Şenlik'e şiirler adamışlar. Şenlik şiirleri henüz onun sağlığında Gürcistanlı edebiyat derleyicilerinin düzenledikleri cönk-beyazda yer almaktadır. Şenlik şiirleri günümüzde de Borçalı âşıklarının repertuarında etken şekilde var olmaktadır. Tüm bu önemli olgular sunulan makalede araştırılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: âşık sanatı, cönk, Gürcistan, Şenlik

Abstract

Shenlik Baba was born in Turkey, Ardahan province's Çıldır town. Not only in that region; also in Anatolia, Georgia and Azerbaijan he had a lot of lovers, he created a unique, ashik style and is determined that he had tighten ties with Georgia. His father is from Borchaly, from Karapapaks. Ashiq Shenlik had learned details of ashik art from the masters of Borchaly. He has poems and love stories that he devoted to the valiant of Borchaly. Also Borchaly folk poets dedicated to poetry to Ashiq Shenlik. Yet he was healthy, the poetry of Ashiq Shenlik was located in Conk-white organized Georgian literary compiler. Shenlik's poetries are available in the repertoire of Borchaly ashiks. All these important events are being investigated in the presented article.

Keywords: Ashiq art, Conk, Georgia, Shenlik.

---

* Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.
Ardahan/TÜRKİYE
(shureddin@gmail.com)

1. Şenlik Baba: kimliği, sanatı hakkında

Âşık Şenlik Baba (1850–1913) Anadolu'nun, ayrıca Türk dünyasının ünlü ozanı olarak bilinir.

Türkiye'nin Ardahan ili Çıldır ilçesine bağlı Suhara köyü (şimdiki Şenlik kasabası) doğumludur.

200'den fazla coşkusal şiiri, destanları – âşık hikâyeleri yüzedir (<http://asiksenlik.com>).

Şenlik'i efsaneleştiren etmenlerden en önemlileri olarak şunlar öne çekilir: Doğu Anadolu ve Azerbaycan sahalarının en önemli aşığıdır; halk edebiyatına önemli eserleriyle katkıları olmuştur; halkın içinden çıkmış bir ozandır; dil-din-halk ayrımı yapmamıştır; yüksek irtical gücüne sahip olmuştur; düşmana baş kaldırmıştır (https://tr.wikipedia.org/wiki/Âşık_Şenlik).

1877–1878 Rusya–Osmanlı savaşında halk önderliği yaptığı, şiirleriyle, “*Can sağ iken yurt vermeyiz düşmana*” misalli deyimleriyle yurttaşlarını memleketi korumaya çağırdığı da bellidir.

Şenlik mirasının bilginleri hesap ederler ki, ondaki Allah aşkı Fuzuli'de gördüğümüz aşkla benzerlik gösterecek kadar ileridir (Alptekin 1989: 17).

Şenlik'in olgun koşmalarının yanında, yedekli koşmaları, divanileri, çığalı tecnisleri, sicillimleri, destanları da kıymetli sanat incileridir.

Geniş bir edebi ağın en ünlü sanatkârı şöhretini kazanmış Şenlik üstatnameler üstadıdır.

*Ahlakta halim ol, pençede polat,
Lisanda kemalin hal eyle kat kat,
Evvel sarraf ara, sonra sözün sat,
İl kadrin bilmezse, sözün yazıktır.¹*

Yahut:

*İster ihtiyar ol, ister nevcivan,
Bu dünyada baki kalan övünsün,
Meraksız, fikirsiz, gamsız her zaman
Başatan şad olup gülen övünsün² –*

kelamları (Aslan 1975: 133, 140) (Veliev 1991: 9) Borçalı'da da diller ezberidir.

2. Şenlik Baba'nın Gürcistan'a köken bağlılığı

19. yüzyılda ve 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Rus esaretine boyun eğmeyen birçok Karapapak Türkleri Tiflis Borçalı bölgesinden yüce Osmanlı'ya göç etmişlerdi. Karapapak göçleri veya “kaçhakaç” göçleri denilen bu yer değişmeler sırasında hem de eski yerleşimlerden yeni yerleşimlere yaşam tarzı gelenekleri, gö-

¹ * halim – yumuşak * polat – çelik * lisan – dil, konuşma * evvel – önce * sarraf – anlayan, alıcı

² * nevcavan – civan, genç * baki – daimi * başatan – başa değin * şad – mutlu

renekleri, sanat, şiir seçerisi de taşınmıştı. Borçalı–Ahıska–Kars ortak edebi alanının – şiir, sanat devamlılığının en ünlü temsilcisi Şenlik Baba'dır diyebiliriz. Borçalı–Ahıska–Kars edebi şebekesi edebi-estetik zirvesine Borçalı saz geleneklerine sık ilişkin olan ünlü Şenlik Baba'nın ilhamında, sanatında ulaşmıştı.

Şenlik'in babası Karapapak Molla Kadir, 1827–1828 yıllarında Rusya'ya boyun eğmeyerek, bir yığınakla Güney Azerbaycan'ın Sulduz bölgesine, büyük bir yığınakla da Kars taraflara göçmüş Borçalı Karapapaklardandır (Kırzıoğlu 1960: 3). Şenlik'in kızı Gülhanım'ın ve torunu Kalender Piriev'in anılarına göre, Şenlik'in babası Karapapak Kadirgil neslinden Kadir, o zaman Gürcistan'dan on beş külfetle gidip, Zurzuna (Çıldır) vadisinde sulu bir yerde Suhara (Yakımsu) obasını kurmuştu. Anası Zalha (Zeliha) hatun, sine defter, hürmet izzetli kadın olmuş, Şenlik'e çocuk yaşlarında cenk kitapları, din kıssaları okutmuştu (Sultanov 1979).

Şenlik'in ikinci eşi Hürü'den olan kızı Gülhanım, torunu Kalender 1970'li yıllara kadar Borçalı'da (Bolnis'te) yaşamışlardı. Şimdi de Borçalı'da Hamamlı, Fahrallı, Kamerli, Karabulak köylerinde Şenlik Baba'nın ikinci, üçüncü kuşak akrabaları bulunmaktadır.

Şenlik hakkında Eynali Sultanov, Selman Mümtaz, Ehliman Ahundov, Mehmet Fahrettin Kırzıoğlu, Orhan Özbey, Ensar Aslan, Akay Beşmart, İslam Erdenner, Feridun Nüsret, Sednik Paşa Pirsultanlı, Kâmil Veliev, Valeh Hacılar, Doğan Kaya, Mahyeddin Sultanov, Elhan Memmedli, Kaşem Veliev, Penah Mahmudov, Alp Berat Alptekin, Ramazan Korkmaz, Türkay Yüçük, Hikmet Dizdaroğlu, İsmail Aşıkoğlu, Enver Taştemirolu, Ekrem Tormutlu, Orhan Yeniaras, Meherrem Caferov, Azad Ozan, Esed Aliev, Tinatin Memmedova ve başkalarının çalışmaları takdire şayandır.

Biz Şenlik'in Borçalı'ya bağlılığına yönelik araştırmalar yapmaktayız (Memmedli 2000: 136–141) (Memmedli 2003: 49–57) (Memmedli 2004) (35–52) (Kemaloğlu 2005: 28–42).

3. Şenlik Baba'nın Gürcistan'a sanat bağlılığı

Şenlik, Çıldır–Ahıska–Borçalı edebi ağının kudretli temsilcisi kabul edilir.

Türkiyeli Ensar Aslan, Şenlik Baba'yı “*tüm memleketimizde büyük âşıklar yetiştiren okulun gerçek hocası*” tarifini vermekle vurgulamıştır: “*Bu âşıklık kültürünü Şenlik, Azerbaycan âşıklarından almıştı. Çünkü şu devirde Anadolu'da Şenlik'i etkileyecek bir âşık yok idi. Aynı zamanda dil ve gelenek (anane) bakımından onları kendisine daha yakın biliyordu... Şenlik, Azerî sahasından aldığı birçok unsuru Anadolu'ya yayarak, âşık edebiyatımıza yenilik getirmiş, bu tarzın gelişip daha mükemmel eserler vermesine yardım etmişti*” (Aslan 1975: 40–41).

Üstadın hayatı, sanatı hakkında doktora tezi yazmış Kaşem Veliev: “*Âşık Şenlik, Borçalı sancağına derinden bağlı olmuş, şu edebi muhitte sanat mektebi geçmişti*” (Veliev 1991: 18, 26).

Ramazan Korkmaz: “*Bu faaliyetleriyle Şenlik, Anadolu ve Azerî sahası âşıklık geleneğinin bir sentezi durumundadır*” (Korkmaz 2015: 95).

Borçalı saz geleneğine bağlı olduğuna göre Şenlik, sanatın inceliklerini be-

nimsemek amacıyla Borçalı–Ahıska'ya yüz tutmuştu. Reşitlik çağına ulaşınca onu dayısı İbrahim, Karapapaklar köyü Lebis'te ünlü Nuru'nun yanına çıraklığa getirmişti. Şenlik, saz ve söz dersini burada almıştı. Nuru'nun ve onun aracılığıyla da Hasta Hasan'ın ona etkisi geçmişti. Onun hususunda Nuru: “*Bu oğlan beni terletti, bu çok yaman şair olacak*” demişti.

Gürcistan'ın arşiv belgelerinde Şenlik diyarın baş âşığı adlandırılır (Hacılar 1991: 52).

Muktedir sanatkârın zengin edebi mirası Türkiye'de toplanıp yayınlanmıştır. Gürcistan'da, Azerbaycan'da da derlemeler yapılmıştır, fakat derlemeler devam ettirilmelidir, düşünürüz.

Şenlik şiirlerinin Gürcistan, Azerbaycan arşivlerinde görülmesini de bu sahalarda âşık ortamlarında üstat sanatçının ün kazanmasıyla izah ederiz. Ziya Borçalı “*Cönk-Beyaz*” defterinde Şenlik'in şiirleri yer almaktadır (Cönk-beyaz 1914: 48, 77a, 80, 85a, 92). Tiflis'in “*Tan Yıldızı*” dergisinde 1928'de Şenlik'in “*Hasretin çektiğim Tiflis şehrinin*” mısrasıyla başlayan koşması yayınlanmıştı (Tan Yıldızı 1928: 55).

Şenlik'in yaratıcılığı kökü, gövdesi, kol-kanadı, ürünüyle Borçalı saz-söz âlemine kavuşur. Bu kavuşumun birkaç muhkem bağları var: Şenlik yaratıcılığında Borçalı konusu; Borçalı saz-söz sahipleriyle atışmaları, sanat ülfeti; gelecek tipolojisi; lehçe, lemis, deyim unsurları...

Üstadın Borçalı söz, sanat insanlarıyla irtibatı, onlarla atışmaları (değişmeleri) önemli olgulardır. Bu olgular Borçalı'nın ünlü âşığı Hüseyin Saraçlı'nın tasnif ettiği “*Âşık Şenlik'in Borçalı seferi*” destanında (halk öyküsünde) yansıtılmaktadır (Saraçlı 1992: 93–117) (Makas 1999: 303–319). Şenlik Baba'nın “*Kasımlı Semed Bey*”, “*Mihralı Bey*”, “*İsmail*”, “*Cüyür avı*” (karaca avı), “*Gürcistan seferi*” destan-dilimleri (Aslan 1975) (Makas 1999: 303–319) (Hacılar 2001) bu yerlerle ilgilidir, Şenlik Baba'nın Borçalı mekânında dolaşım, gezi göstergeleridir.

Bilim insanlarının – M. Fahrettin Kırzioğlu, Ensar Aslan, Ali Berat Alptekin, Ramazan Korkmaz, Kaşem Veliev, Doğan Kaya, vb – vurguladıkları gibi, Şenlik daha çok Borçalı saz gelenekleri üstünde yetişmişti (Kırzioğlu 1960) (Aslan 1975) (Alptekin 1989) (Veliev 1991) (Korkmaz 2015) (<http://dogankaya.com>) ve bu özgülüğüyle de Çıldır, Kars yörelerinde, ayrıca Borçalı, Ahıska, Gökçe çevrelerinde, Azerbaycan sahasında sevilmişti. Bu vesileyle Şenlik'in sözleri Borçalı, Ahıska, Gökçe âşıklarının, genelde Azerbaycan sahası âşıklarının ifa repertuarlarında geniş yer almıştı, toy-düğünleri süslemişti.

Şenlik'in yetiştirdiği on dokuz çırak arasında Borçalı'dan, Ahıska'dan Abbas Ali, Nuru oğlu Balakışı, Ahmed ve başkaları da olmuşlar.

Şenlik'in Kasımlı Semed Bey'in isteğiyle Kuşçulu şair Abbas Ali ile atışması çok ünlüdür.

Onunla Fahrallı Nebi'nin atışmaları güzel örneklerdir. Şenlik, şair Nebi'ye söylemişti:

Ta ezelden katre iken bahri umman olmuşum,

*Hiç tükenmez hazineden lel-i mercan olmuşum,
Söylenir cümle cihanda şanı, şöhretim benim,
Âşıkların arasında nutku lisan olmuşum.³*

Şenlik'in ölümüne Borçalılı Şair Nebi'nin, Hındı Memmed'in mersiyeleri var.

Fahrallı Güller Peri'nin gönderdiği kıfılbentleri Şenlik açmıştı. Gürcistanlı Abdul Bey'in kızı Zübeyde, Şenlik'e şiir gönderdiğinde Şenlik, ona şirin bir gi-raylı adamıştı.

Kudretli sanatkârın en çok sevdiği “Borçalı Dubeyti”, “Borçalı Güzelleme”, “Borçalı Kaytarma”, “Borçalı İrfanı”, “Çıldır Divanı” (“Çukuru”) saz makamları olmuştur ve bu makamlar çoğu zaman Şenlik'in adına bağlanmış, “Şenlik hoşlanmağı” havaları olarak yayılmıştı.

Azerbaycan Edebiyat ve İnce Sanat Arşivi'nde Ziyeddin Efendiev (Ziya Borçalı) koleksiyonunda 533/63/64 sayılı dosyadaki گنج ضایب “Cönk-Beyaz” defterinde (Cönk-beyaz 1914) “Güfte-yi Şenlik” sunumuyla bu şiirler yer almaktadır:

- “İsmail'le Semed Bey'e uğradım” / “Efendi” (Cönk-beyaz 1914: 48)
- “Azrail'den sonra ecel de olu” / “Üstünde eğlendi” (Cönk-beyaz 1914: 77a)
- “Fikrim perişan oldu, hayâlüm dağınık” / “İsmail” (Cönk-beyaz 1914: 80)
- “Aldanma cihana, olma divane” / “Kalmadı” (Cönk-beyaz 1914: 85a)
- “Ahır günde tor göründü gözüme”

“Efendim” redifli koşma-koçaklamanın bir adı da “Borçalı beyleri” olarak geçer (Kemaloğlu 2005). Şiirin ufak tefek farklı seçenekleri (varyantları) bulunmaktadır. Birini M. Fahrettin Kırzioğlu 1950'lilerde Çıldır'da Şenlik'in oğlu Âşık Kasım'dan yazıya almıştır (Kırzioğlu 1960), birisini 1970'lilerde Ensar Aslan derlemiştir (Aslan 1975), diğerleri Borçalılı üstat ozanlar Hüseyin Saraçlı'dan, Han Kemandar'dan, Nureddin Kasımlı'dan derlenmiştir (Saraçlı 1992) (Makas 1999: 303–319) (Hacılar 2001) (Kemaloğlu 2005) (Çıldır 2006). Bu seçeneklerden Ziya Borçalı seçeneğini daha eski olması, yazılı şekilde bize ulaşması dolayısıyla daha özgü, daha ilkin olarak değerlendiririz.

“Üstünde eğlendi” redifli şiir, Şenlik'in Borçalılı şair Abbas Ali'yle soru-yanıt biçimindeki değişme-atışmasından bir parçadır. Bu şiirin de değişik metinleri (varyantları) bilinmektedir (Çıldır 2006).

“İsmail” redifli şiirde adı geçen İsmail, Gürcistan'ın Abdallı köyünden Kör İsmail'dir. Keşmir'i, Şiraz'ı da velveleye salmıştı, yüce Osmanlı'ya geçmişti, son- da memlekete dönmüştü.

Şiirde İsmail, korkmaz yiğit gibi vasıf edilir, kıvançla hatırlanır ki, onun şöhreti Kaftan Kaf'a yayılmış, her cahili meclisinde oturtmaz, laf atarak hırslı hırslı söylemez, seyragub yurdunu abat eylemez. “Memleketi şana gibi taradı”, “Şam, Halep'te, Kayseri'de var adı”.

³ * katre – damla, damcı * lel – inci * cümle – tüm * şan – ün * lisan – dil

Bu şiirin bir varyantı Hüseyin Saraçlı'nın dilinden yazıya alınmıştır.

“*Kalmadı*” redifli şiir Şenlik'in şiirlerinde dünya, insanlık, adalet konularının görülmesinin kanıtı açısından önemli örnektir.

Şenlik şiirinin söz varlığında Karapapaklara özgü lehçe, lemis, kelime dağarcığı dikkati çeker. Bu açıdan onun söz kadrosunda astan, attar, çöyür, dölet, geler, gelmer, kızdar, kurtuluf, mahna (bahane anlamında), men (ben yok), şen-nih, torpak (toprak yok), yarpak (yaprak yok), yayılıftı gibi deyim biçimleri, ayrıca Osmanlı Türkçesi yazın dilinde kullanılmayan acal, açar, ağ, akuşka, aloy, anarı, andır, ayam, başatan, beçere, beykafil, bıy, bildir, birçek, buhak, bulak, cahal, emlik kuzu, eppeh, eşih, fııllak, hancarı, havah, havar, helvet, kalmağal, layık, mazarrat, seneh, süysün, taksır, ürüzger, yağın, yeke, yığval, vb kelimeler üstünlük teşkil eder.

4. Şenlik Baba şiirlerinde Gürcistan

Şenlik'i Gürcistan Türk saz-söz âlemine kavuşturan ana bağlardan biri onun şiirlerinde Borçalı konusunun etkenliğidir.

Bu açıdan öncül hattı mert yigitlerin, bölge aksakallarının şerefine övgüler teşkil eder.

Üstadın yaratıcılığında Borçalı konusunun zenginliğini diyarın Arıklı, Görarkı, Fahralı, Hamamlı, Kamerli, Karayazı, Kasımlı, Kızılhacılı, Koçulu, Sarvan köylerinde meclisler yürütmesi sağlamıştı.

O, ilin hürmetli beylerine koçaklama söylemişti. Bu şiirde beyler meclisinde irfan açılmasını terennüm ederek, böyle arzulamıştı:

*Şenlik der: beylerin adı yücelsin,
Hem dostundan, düşmanından baç alsın,
Ol Allah'ım bir yastıkta kocaltsın,
Cennettir illeri, ili beylerin.*

Söz-fikir üstadının beylerin iline rağbet beslemesi, yani Borçalı'yı “cennet” adlandırması dikkati çekmeğe bilmez.

Şenlik'i Şülöyür kasabasında Ermeni silahlı muhafızları yağmalayınca o, Semed Bey'e şikâyetini, “*dil bilmez yağının cengine düşmesini*” şiirle böyle bildirmişti:

*Sensin Kul Şenlik'in hoş havadarı,
O sebepten geldim bu yana sarı,
Şülöyür ilinin korukçuları
Bizi soyup yola saldılar, beyim.⁴*

Semed Bey'in ölümü Şenlik'in kalbini sızlatmıştı:

Ay arifler, gelin size söyleyim,

---

⁴ * havadar – himayeci, yardımcı * Şülöyür – (bölgede kasaba) * korukçu – bekçi * soyup – yağmalayıp

*Semed Bey namında hükmü han gitti,
Kazah'la Şemşeddil, külli Boşşalı
Yiğitler içinden sadık can gitti.⁵*

Şenlik Baba, bu ağıtında Semed Bey'in meydana girdiğinde merdane cenk etmesini, ayağını çelik üzenginin koparmasını, Alosman'ı, Hind'i, Fireng'i dolaşmasını, Celali'ye bir tufan salmasını gurur hissiyle hatırlamış, onun ölümünden sarsıldığını nazma dökmüştü:

*Şenlik metih eyleyip saldı destana,
Yaşayar her zaman rahmetim ona,
Rüstem tek ses saldı küllü cihana,
Hayıf, elimizden kahraman gitti.⁶*

Şenlik Baba'nın Semed Bey ile, İsmail ile dostluğu saz-söz üste köklenmişti. Çünkü Şenlik demişken, onlar “üstatlardan ehli marifet alırlar, meddahtılar saza-söze”.

Şenlik'in “*Borçalı Semed Bey*” adlı koçaklaması da vardır.

İsmail'in ölümüne Şenlik, hüznü şiir söylemişti. Bu ağıtta İsmail, dünyaya şöhret, şan salan, ordular dağıtan, kanlara kan çalkayan, üç padişahın ülkesine sığmayan, Köroğlu sedalı hükmü han, İskender yüceli, Rüstem soylu, Hatem sahavetli, kızıl kuş pençeli tarlan gibi gururla tarif edilir.

Şenlik Baba'nın “*93 Koçaklaması*” veya “*Mihralı Bey atlıları türküsü*” şiiri de ilgi çekicidir.

Darvaz köyünden olup, Osmanlı'da paşalığa yücelen cesur Mihralı Bey'e adanmış bu koçaklama (Çıldır 2006: 203, 204) o dönemde istiklal marşı gibi diller ezberi olmuştu ve günümüzde de diller ezberidir:

*Kurşannık kılıcı, giyinnik donu,
Kavga bulutları sarı her yanı,
Doğdu koç yiğidin şan almak günü,
Can sağ iken yurt vermeğiz düşmana!⁷*

Şenlik'in Borçalılı Nebioğlu Muhammed'e adadığı şiirinden:

*Borçalı ilinde bir şahsı izzet
Gidip koca köyde hoş ülfet gördüm.
Nebioğlu namda ismi Mehemmed,
Mekânı ziyetli Mollahmed gördüm.⁸*

Her cahile gevher paylamayan Şenlik, Borçalı aksakalını ona göre övmüştü ki, onun Borçalı iline yakışan sedası, şöhreti varıydı, ilmini çok, hükmünü ziya-

⁵ * arif – bilgili * hükmü han – han hükümlü * Kazah, Şemşeddil – (Azerbaycan'da ilçeler) * Boşşalı – (Borçalı)

⁶ * tek – gibi

⁷ * kurşannık – bağlarımız * giyinnik – giyiniriz * sarı – sarar * şan – şöhret

⁸ * hoş ülfet – hoş sohbetli

da, şeref payını metanet görmüştü.

Bu şiirde (Aslan 1975: 152) Karapapak Nebioğlu Mehemed, hoş kelamlı şahsiyet olarak tanıtılır, mertlikte İskender'e, sahavette Hatem'e eşit tutulur.

Şöhretli sanatkârın başka bir koşmasında Oruçoğlu Asker'in her yerde gayreti, varı söylendiği tarif edilir ve sonra böyle nazma dökülür:

*Gence, Karabağ'a salıptır bir ün,
Borçalı ilinde izzeti üstün,
Soğanlıklı Abbas gibi günbegün
Tessif çeken havadarı söylenir.⁹*

Araştırmalarımıza göre, Soğanlık köyünde gerçekten Abbas isimli hürmetli aksakal yaşamıştı, o, dükkânda esnaf çalışmış, hayırsever birisi olmuştu (Soğanlıklı 2001: 1a).

Şenlik, Fahrâlı'nın pınarlarını, gök telalarını, Ballı Dere'sini, Palıtlı Dere'sini, hürmetli aksakalları Usta Ahmed, Hakverdi, Molla Kurban, âşık Oruç, Kerim Ağa, Hümmet, Nevruz, Bayramalı, Tanrıverdi, İbrahim, Hüseyin, Abbas, Musa, Kemandar ve başkalarını ihtiramla övmüştü:

*Sefil Şenlik bu büsati gördü hoş,
Görüm Fahrâlı'nın biri olsun beş,
Abbas tülek tarlan, Musa kızıl kuş,
Ehli marfet Kemandar'ı gördün mü?¹⁰*

Şenlik, Fahrâlı'da Söyüngil'in Molla Mahmud, Tehmezkulu, Molla Kurban, Yahyaların Abbas, âşık Oruç, Koçulu Ömeroğlu Mahmud, Kamerli'de Oycuoğlu İsmail, Kızılhacılı'da Cöyrüoğlu Kara, Sağamoy'da Yahya Bey ve başkalarıyla dost olmuş, onların meclislerinde çalıp okumuştur.

Şenlik, Gümrü'deki Ermeni taşnak (can feda) örgütünün önderine yazdığı korkutma şiirde (Kırzioğlu 1958: 81) Ermeni hilecilerinin iç yüzünü açmış, bunun mukabilinde de Borçalıların yiğitliğinden bahsetmişti:

*Kazah, Borçalı da dava düzerler,
Teke'ye, Türkmen'e kâğıt yazarlar,
Onlar da cenk günü üstün hazırlar,
Biri bin adama beraber gelir.*

SONUÇ

• Şenlik Baba'nın Gürcistan ile köken bağlılığının yanı sıra, gülcü şekilde sanat bağlılığı da dikkati çeker. O, aşıklık sanatının inceliklerini Borçalı ozan muhitinde ahz etmekle kalmamış, Borçalı saz söz etkenliğinin Anadolu'da özgülikle devamcısı olarak sevilmiştir.

⁹ günbegün – günü günden, her gün * tessif – teessüf

¹⁰ * büsat – tören, şölen * kızılkuş – doğan * ehli marfet – marifet ehli

• Şenlik Baba edebi mirasında Borçalı konulu şiirleri ayrıca bir öbektir. Özellikle, Borçalı beylerine, yiğitlerine adadığı şiirlerde, “Kasımlı Semed Bey”, “Mihralı Bey” koçaklamalarında Borçalı görüngüsü güçlüdür.

• Şenlik Baba şiirleri hala onun yaşamını sürdürdüğü zaman âşıkların ifa dağarcığında yer almağın yanında, ayrıca şiir severlerin, yazılı edebiyat derleyicilerinin de dikkatini çekmiş, cönklerde de yer almıştır. Sözlü edebiyat taşıyıcılarının eserlerinin eski yazılı arşiv belgelerinde rastlanması ender olgulardandır. Bu açıdan Şenlik Baba'nın yaratıcılığında örneklerin 19. yüzyıla veya 20. yüzyıl başlarına ait cönkte görülmesi önem arz etmektedir.

• Şenlik Baba'ya dikkat ve rağbet Gürcistan ve Azerbaycan sahalarında şimdi de devam etmektedir, günümüzde de büyük boyutta karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Alptekin, Ali Berat 1989: *Çıldırılı Âşık Şenlik Bibliyografyası*; Öztekin, Ankara
Aslan, Ensar 1975: *Çıldırılı Âşık Şenlik, Hayatı, Şiirleri, Hikâyeleri*; Sevinç, Ankara

Cönk-Beyaz 1914: **گنج ضایب** (Azerbaycan Edebiyat Ve İnce Sanat Arşivi, 533/63/64)

Çıldırılı, Âşık Şenlik 2006: *Divanı (Hayatı, Şiirleri, Atışmaları Ve Hikâyeleri)*; Ankara

Hacılar, Valeh 1991: *Folklorumuzun Ufukları*; Yazıcı, Bakü

Hacılar, Valeh 2001: *Borçalı Mihralı Bey Tarihi Hakikatlerde*; Tiflis

[Http://Asiksenlik.Com](http://Asiksenlik.Com) (04.04.2016)

[Http://Dogankaya.Com](http://Dogankaya.Com) – Dr. Doğan Kaya (04.04.2016)

[Http://Www.Turkiyat.Selcuk.Edu.Tr/Pdfdergi/S6/6.Pdf](http://Www.Turkiyat.Selcuk.Edu.Tr/Pdfdergi/S6/6.Pdf) (04.04.2016)

[Https://Tr.Wikipedia.Org/Wiki/Âşık_Şenlik](https://Tr.Wikipedia.Org/Wiki/Âşık_Şenlik) (04.04.2016)

Kemaloğlu, Mahmud 2005; Derviş, Osman; Karapapak, Şüreddin: *Borçalı Âşıkları*; Nurlan, Bakü

Kırzioğlu, M. Fahrettin 1958: *Edebiyatımızda Kars*; İstanbul

Kırzioğlu, M. Fahrettin 1960: *Âşık Şenlik*; Ankara

Korkmaz, Ramazan 2015: *Çıldır Folklor Ve Etnografyası*; Karadeniz, Ankara

Makas, Zeynelabidin 1999: “Âşık Şenlik'in Borçalı Seferi”; *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 6; Konya

Memmedli, Şüreddin 2000: *Borçalı Edebi Muhiti*; Elm, Bakü

Memmedli, Şüreddin 2003: *Azerbaycan Edebiyatının Borçalı Kolu*; Kalori, Tiflis

Memmedli, Şüreddin 2004: *Borçalı Ahıska Kars Edebi Sahası*; Kalori, Tiflis

Saraçlı, Âşık Hüseyin 1992: *Şiirler, Söylemeler*; Yazıcı, Bakü

Soğanlıklı, Âşık Memmed Bağır 2001: *Repertuar Defteri* (Bildiri Yazarının Koleksiyonu, 15)

Sultanov, Mahyeddin 1979: “Âşık Şenlik'in Borçalı Seferleri”; *Sovyet Gürcüstanı*, Gazete, 14; Tiflis

Tan Yıldızı, Dergi, 4-5; Tiflis (Gürcistan Milli Kütüphanesi, 5. Korpüs, 47)

Veliev, Kaşem 1991: *Âşık Şenlik'in Hayatı, Muhiti, Yaratıcılığı*, Doktora Tezi; Bakü

**KAFKAS KAHRAMANLARINDAN BİR PORTRİ:
DELİ ALI**

**PORTRAIT OF A HERO FROM CAUCASUS:
DELI ALI**

**ПОРТРЕТ ОДНОГО ИЗ ГЕРОЕВ ГЕРОЯ КАВКАЗА:
ДЕЛИ АЛИ**

Doç. Dr. Zeynelabidin MAKAS*

Öz

Kafkasya; batıdan Karadeniz ve Azak denizi, doğudan Hazar denizi, kuzeyden Büyük Kafkas sıradağları, güneyden küçük Kafkas sıradağlarının çevrelediği coğrafi alanın adıdır. Yüzölçümü 440 bin km² olan bölge daha çok dağlıktır. En yüksek noktası Elbrus dağı 5642 m yüksekliktedir. Bu bölgede birçok farklı millet yaşar, 40 dil konuşulur. Bu 40 dil, şive ve ağızlarıyla 3000'e ulaşmaktadır. Bu nedenle, farklı ulusların ve dinlerin bir arada yaşamaları bir birlik sağlanmasını mümkün kılmamıştır.

Kafkasya'da yaşayan Azerbaycan Türkleri arasında geçmişte olduğu gibi günümüzde de güçlü bir âşıklık geleneği bulunmaktadır. Bu yazıda; XIX. yüzyılın ikinci yarısı yani, Çar II. Nikola döneminde yaşamış Âşık Deli Alı'dan söz edilmektedir.

Deli Alı'yı ölümsüz ve tanınır hâle getiren de Âşık Elesker'le (1821-1926) bir arada bulunmasıdır. Çar rejimine karşı amansız bir mücadele içinde olan Deli Alı esasında bir Kafkas kahramanıdır. Aynen direnişçi Şeyh Şamil gibi.

Bu yazıda; Deli Alı'nın kahramanlıkları, yaşadığı dönem ve olayları, Âşık Elesker'le olan birliktelikleri, Âşık Elesker'in o yıllarda söylediği bir muhammes destanı anlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kafkaslar, Deli Alı, Âşık Elesker, Çar II. Nikola, Ruslarla mücadele.

Abstract

Caucasia is the name of a small geographical area that located in west the Black Sea and Azov Sea, in east the Caspian Sea, in north the Greater Caucasus

---

* Em. Öğretim Üyesi. Iğdır/TÜRKİYE

mountain range and the south it is surrounded by Caucasus mountain. Its area is 440 thousand square kilometers and more mountainous. The highest point is Elbrus that has 5642 meters of mountain altitude . Many different nationalities live in this region, 40 languages are spoken. This 40 languages reach to 3,000 with accents and dialects. Therefore, the provision did not make it possible for a union of different nationalities and religions live together.

As in the past, between the Azerbaijani Turks living in the Caucasus, today there is a strong tradition of minstrelsy. In this article; it is mentioned about Ashik Deli Ali who lived in XIXth. the second half of the century, during the period of Czar Nicholas II .

What makes Deli Alı immortal and recognized is that he stayed together with Ashiq Elesker (1821-1926). Deli Alı is in a relentless struggle against the tsarist regime, is essentially a Caucasian hero, just as insurgent Sheikh Shamil.

In this article are mentioned the Deli Ali's heroism, his time and events, collaborations with Ashiq Elesker and his Muhammes (pentastich) saga in those years.

Keywords: Caucasian, Deli Ali, Ashiq Elesker, Çzar Nicholas II., Russians combating.

Kafkasya, batıdan Karadeniz ve Azak Denizi, doğudan Hazar Denizi, kuzeyden Büyük Kafkas sıradağları, güneyden ise Küçük Kafkas sıradağlarının çevrelediği coğrafi alanın adıdır. Bu adın sözlük anlamıyla ilgili doyurucu bilgiler olmasa da, Karadeniz kıyısında yaşamış olan Kaz-Kaz'lardan aldığına dair bilgiler yaygınlık kazanmıştır. Bu adı ilk telaffuz eden ise, Yunan dramaturgu Promete olmuştur. ¹

Toplam yüzölçümü 440.000 km² olan bölge, daha ziyade dağlıktır. En yüksek noktası Elbrus dağı olup, 5642 m. yüksekliktedir. Kafkasya kendi içinde; Ön Kafkas, Büyük Kafkas, Zakafkasya Ovaları (Mil, Muğan ovaları), Zakafkasya Yaylası (Kars, Ardahan, Çıldır ve Karabağ, Ermenistan yaylaları) ve Talış Dağları gibi bölümlere ayrılır.

Kafkasya, yukarıda da ifade edildiği gibi yüz ölçümü itibariyle pek büyük sayılmaz. Buna rağmen, birçok farklı milletin yaşadığı yerdir. Eski çağlarda Hazar'ın kuzey ve güneyinden geçen yolların kavşak noktasında yer alan bu coğrafi mekan, bu özelliğini günümüzde de devam ettirmektedir. Bu stratejik özelliğe yeraltı ve yerüstü zenginliği de ilave edilince, bölgenin sık sık el değiştirmesinin nedenleri ortaya çıkmış olur. Günümüzde bölgede kırk dil konuşulmaktadır. Buna şive ve ağızları da ilave edince bu rakam 3000'e çıkmaktadır.

Altınordu'nun sükûtundan sonra, bölge Rusların da iştahını kabartır. Farklı metotlar kullanılarak başlatılan istila harekâtı, asırlar sonra, Gence Hanlığı'nın yıkılmasıyla (1804) tamamlanır. Geçtiğimiz asrın son çeyreğinde yeniden şekillenen bölgede üç devlet ile beş muhtar cumhuriyet yer almaktadır. Kafkasya'nın Ruslar

---

¹ Azerbaycan Sovyet Ansiklopedisi, C.III, s.90, Bakü 1979

tarafından işgalinin uzun sürmesinin asıl sebebi ise, bölgenin asıl sahipleri olan Müslüman --Türk unsurların direnişleridir. Bu direnişçilerin başında Şeyh Şamil yer alır. Şamil'in 6000'i süvari 20000 kişilik kuvvetine karşın, Ruslar general Bar-yatinski komutasında 360.000 kişilik düzenli bir ordu gönderir. Bu rakamlar, direnişin ne denli güçlü olduğunu anlamaya yeter. İmam Şamil'in 26 Ağustos 1859'da Ruslara şartlı teslim olmasıyla Kerem, Molla Nur, Deli Alı, Kaçak Süleyman, Kaçak Adıgüzel, Kaçak Zahit, Kaçak Yusuf, Garay Hüseyin, Hacı Tağı , Gara Tanrı-verdi, vb.gibi kahramanların önderliğinde zaman zaman devam eder.² Buradaki "kaçak" kelimesi, sık sık yer değiştiren anlamındadır.

XIX. yüzyıl, dünya haritasındaki sınırların sık sık değiştiği bir dönem olarak kabul edilir. Bu değişimden nasibini alan bölgelerden biri de, şüphesiz Kafkasya olmuştur. Bu değişim, günümüzde dahi maalesef devam etmektedir. Bölgede farklı ulusların ve dinlerin varlığı, Kafkasya'da birliğin kurulmasına mani sebeplerin başında gelir. Kuzeyden gelen istilacı güç, kısa sürede bölgeye hakim olmaya başlayınca, bunu hazmedemeyen bölgenin asıl sakinleri konumundaki Türk unsurlar, çeşitli nedenlerden dolayı düzenli bir birlik oluşturamaz. Ancak kısıtlı imkanlarıyla kurabildikleri çeteler vasıtasıyla, malum gücün karşısını almaya başlar. Uzun süren mücadelelerden sonra, bölge maalesef işgal olunur. İşgalci güç, ilk fırsatta yerli halkın milli ruhunu ortadan kaldırmaya çalışır. Ama bölgenin yetiştirdiği aşık ve şairler başta olmak üzere, toplumun vatan sevgisi sayesinde buna muvaffak olamaz. Zira bilindiği üzere, Kafkasya'da yaşayan Azerbaycan Türkleri arasında günümüzde dahi güçlü bir aşıklık geleneği mevcuttur. Milli kahramanları kayda geçirmek yasak olduğu için, aşık ve şairler, yazdıkları şiir, hikaye ve destanlarıyla ebedileştirmişlerdir. Bu yasaktan ötürüdür ki, birçok milli olay ve kahramanın tarihi tam olarak verilemiyor. Bu şanslı kahramanlardan biri de Deli Alı'dır. Çünkü onun yaşadığı dönem, (hikayeden öğrendiğimiz kadarıyla) XIX. yüzyılın ikinci yarısı, yani Çar II. Nikola dönemidir.

Deli Alı'yı ölümsüz kılan , Aşık Elesker (1821-1926)'dir.³ Söz konusu yörede deli kelimesi daha ziyade deli-dolu, delikanlı, gözünü budaktan esirgemeyen için kullanılmaktadır.

Deli Alı'nın amansız düşmana karşı verdiği mücadeleye kayıtsız kalmayan Aşık Elesker, onun hakkında iki destan yazar. Kendisinden sonra gelen çıraklarına da bu destanları buldukları meclislerde anlatmalarını adeta vasiyet eder. Destanlar, ağızdan ağıza, kulaktan kulağa söylene söylene bir halk hikayesi halini alır. Bilindiği gibi Kars'ta (İğdır ve Ardahan dahil) normal düğünler üç gün devam ederdi ve aşısız düğün de pek düğünden sayılmazdı. Söz konusu hikâyenin özeti şöyledir:

---

² Daha geniş bilgi için bkz. Zeynelabidin Makas, "Kafkasya'da Kaçaklar ve Bunlarla İlgili Hikayeler", IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Konresi Bildirileri, Ankara 1992

³Zeynelabidin Makas, Gökçeli Aşık Elesker, (yayınlanmamış lisans tezi), Erzurum 1974

Çar rejimine boyun eğmeyen, dolayısıyla esareti kabul etmeyen yiğitlerden bir de Deli Alı'dır. Çarın yüzbaşılardan biri Alı'nın ailesini incitir. Bunu hazmedemeyen Alı, yüzbaşmayı öldürüp kaçar. Farklı bölgelerdeki bazı kaçaklar da Alı'nın yanına gelip, bir güç oluştururlar. Kısa süre sonra haberin yankıları çara kadar ulaşır. Hükümet kuvvetleriyle yapılan vuruşmaların hepsinden Alı ve adamları galip ayrılır. Onun methini duyan çarın kız kardeşi, Deli Alı'nın resmini yaptırması için çarın amcasından ricada bulunur. Yirmi beş yıl çar kuvvetlerine ağır kayıplar verdiren Deli Alı ve adamları, bölgede hatırı sayılır bir güç konumuna gelir. Diğer yandan Aşık Elesker'in de şöhreti Kafkasya sınırları dışına taşmıştır. Deli Alı, Yeğeni Zeynelabidin'i evlendirmek ister. O dönemde aşksız düğün düşünülemezdi. Deli Alı, Aşık Elesker'i düğüne davet eder. Mevsim sonbahardır. Yani köydeki işlerin sıkışık dönemi. Diğer yandan Elesker, büyük oğlu Beşir'i evlendirmek için düğün hazırlıkları yapmaktadır. Deli Alı'dan düğün daveti alan Elesker çaresiz kalır. Çünkü Ruslara rağmen kanun kaçağının düğününde bulunmak epeyce risklidir. Oğlunun tavsiyesi üzerine Deli Alı'nın davetini kabul eder. Aşıklık payesi alan çıraklarından Neced ile Esed'i de yanına alıp, Deli Alı'nın mesken saldığı Zincirli yaylasına doğru yol almaya başlar. Sarı Melek mevkiine vardıklarında bir gurup silahı bunların yolunu kesip, nereye gittiklerini sorar. Elesker, korkuyu bir yana atıp, doğruyu söyler. Deli Alı'nın daveti üzerine onun yeğeni Zeynelabidin'in düğününe gideceklerini deyince, kaçakların lideri, onu sınamak için, "eğer sen gerçekten Aşık Elesker olsaydın, Deli Alı'nın tarif ve tavsifini sözle değil, sazla söyledin" der. Bunun üzerine Elesker;

Gün kimi alemi tutupdu adı

İğitler sultanı, xanı Deli Alı

Pirim Şah-ı Merdan verip muradı

Artırıp şevketi, şanı Deli Alı.

Mısralarıyla başlayan ve dokuz bentten ibaret olan koşmasını söyler. Aşığı soru-suale çeken, aslında Deli Alı'dan başkası değildir. Bu tanışma faslından sonra Elesker, oğlunun düğünü dahil olmak üzere, bütün işlerini bırakıp, bu davete icabet ettiğini söyler.

Elesker ile çırakları düğünün yapılacağı yaylaya vardıklarında yapılan hazırlıklar karşısında gözlerine inanamazlar. Aşıkları yaylada on beş gün kalıp, misafirleri saz ve sözleriyle ihya ederler. Fakat davetlilerin ardı arkası bir türlü kesilmek bilmez. Aşıklara verilen hediye ve paranın haddi hesabı bilinmez. Nihayet Elesker, Deli Alı'dan izin alıp, köyü Ağkilse'ye dönmek üzere yola çıkar. Bu arada Deli Alı ona oğlu Beşir'in düğün masrafını karşılayacak kadar ayrıca para verir.

Aşıklar evlerine yol almakta olsunlar, biz haberi verelim Xulufu kaçak Meşedi Yolcu'dan. Meşedi Yolcu da tıpkı Deli Alı gibi kaçak idi. Onun da kendine göre bir gurubu vardı. Ayrıca Deli Alı ile de sıkı dostluğu varmış. Meşedi Yolcu, Deli Alı'nın yeğeni Zeynelabidin'e düğün yaptığını geç duyanlardandı. Ama yine de Zincirli yaylasına gider. O, yaylaya vardığında her ne kadar düğün-dernek devam etse de, ortada herhangi bir aşık görmeyince, meskeltaşından bunun sebebini sorar.

O da Gökçeli (Vardenis) Aşık Elesker ile iki çırağının on beş günden beri onlar için çalıp okuduklarını, ancak birkaç saat önce ayrıldıklarını söyler. Bu sefer Meşedi Yolcu, Aşık Eleisker'in dillere destan bu düğün için methiye söyleyip söylemediğini sorar. Hayır cevabı alınca, hem çok sinirlenir, hem de şüphe duyar. Deli Alı'ya der ki, eğer o aşık gerçekten Aşık Elesker olsaydı, bu düğüne ve sana bir methiye söylerdi. Anlaşılan bir başka aşıktı. Deli Alı ise cevabında "gerçekten Aşık Elesker idi, ama methiye söylemediğine ben de bir anlam veremedim" deyince, Meşedi Yolcu der ki: Dostum, kusura bakma, ben gidip o aşığı yakalayıp, gerekli cezayı vereceğim. Bilirsin, bizim sahtekarlara uyguladığımız ceza ölümdür, deyince; Deli Alı der, dostum sen yine de öldürme, ama bir gözdağı ver. Bunun üzerine Meşedi Yolcu yanına dokuz silahlı alıp, kestirme yoldan gidip, Motaluçan Dağı'nın eteğinde onların yolunu keser. Aşıklar ilkin kaçıp kurtulmak ister. Fakat buna fırsat vermezler. Aşıkların paralarına ve atlarına el koyan kaçaklar, onları ölümlle tehdit edince, Elesker, Deli Alı'nın yeğeni Zeynelabidin'in düğününden döndüklerini, kendisinin de Gökçeli Aşık Elesker olduğunu ve toplumda saygın bir yerinin olduğunu söyler. Bunun üzerine Meşedi Yolcu, "eğer sen gerçekten Aşık Elesker isen, benim Deli Alı ile aram açıktır; bundan dolayı düğünde bulunamadık. Sen bize o düğünün nasıl geçtiğini anlat, der. Eğer bunu beceremezsen, demek ki, sen Aşık Elesker değilsin ve cezan ölümdür. Bunun üzerine Elesker sazını kılıfından çıkarıp, muhammes tarzındaki on üç bentlik destanı söylemeye başlar:

*Deli Alı bir sedd açıp Şah Abbas devranı kimi,
Yanında yoldaşları var, Azerbaycan xanı kimi,
Zeynalabdın bey bezenip Mısır'ın sultanı kimi
Her yana kağız yazıldı Süleyman fermanı kimi*

Yetmiş iki millet geldi, Arasat divanı kimi.

.....

*Alı kimi igid yoxdu, onu tek doğup anası,
Süzen elde, etek belde var igitlik nişanası,
Billah 'ül azim beledir axır sözün merdanası,
On beş gün şölen çekildi işledi aşbazxanası
Erkek yanyana kesildi Mina'nın kurbanı kimi.*

.....

*Biçare Aşık Elesker geldin, getdin, her ne ise...
Hak seni sarraf yaradıp, kıymet koy yaxşıya, pise.
Tat oğlu Bala Meşedi onlar girende meclise
Hamıdan çox pul verdiler, qızıl ile doldu kise
Aşıklar güzeran tapdı, beyler güzeranı kimi.*

Aşık Elesker sözünü bitirdikten sonra Meşedi Yolcu : Aşık, bil ve agah ol, biz Deli Alı'nın dostuyuz. Düğünü bundan daha güzel anlatmak imkansızdır. Sana

helal olsun. Buyurun bu atlarınız, bunlar da paralarınız. Fakat Elesker parayı almak istemez. Bunun üzerine Meşedi Yolcu ve arkadaşları kendi aralarında yüz manat altın para toplayıp, aşığa zorla verirler. Aşık Elesker : Aslında ben Deli Alı için bir destan söylemek istiyordum; fakat yanlış anlaşılır düşüncesiyle düğünde söylemedim. Asıl destanı halkı toplayıp, evde söyleyeceğim, deyince; Meşedi Yolcu ondan tekrar özür dileyip, iki arkadaşını onları korumak için birlikte yolcu eder. Aşık Elesker evden ayrılırken düğünün üç-dört gün süreceğini söylemiş, ama aradan on beş gün geçmesine rağmen geri dönmeyince herkes endişe etmeğe başlamış. Ortada çeşitli dedikodular dolaşır olmuş. Derken aşıklar uzaktan görününce herkes rahat bir nefes almış. Köy halkı toplanıp, onları karşılamış. Elesker biraz soluklandıktan sonra sazı kılıfından çıkarıp, söz konusu destanı söylemeğe başlamış. Bu arada onunla birlikte gelenlerden biri meğer katip imiş. O da kağıt kalem hazırlayıp, aşığın ağzından çıkanları yazmaya başlar. Aşık Elesker çıraklarına hitaben ;

*Deli Alı'nın vasfını yazmışam dastana deyin,
Aferin şagirtlerim, gedende her yana, deyin
İşitip Gökçe mahalı, küllü İravan'a deyin,
Addayın Şahtaxtı'ndan Tebriz'e, Tahran'a deyin,
Üz tutun Alosman'a Kars'a, Kağızman'a deyin
Temkini, her busatı benzer Penah Han'a deyin;
Qorxmayın, utanmayın mert durun, merdana deyin
Kôr olsun düşmanları, kalsın yana yana deyin*

Aslında şiirin şekli muhammestir. Muhammes ise, beşli demektir. Yani her bendi beş mısradan oluşan şiir. Ancak bu bent sekizli olunca, çıraklarından biri sebebini sorar. O da hızımı alamadım, bundan sonraki bentlerin mısralarını sayarım der. Bu destanın yazıldığı tarih takriben bir buçuk asır ötesine dayanır. Bu bentte zikredilen yer adlarına dikkat edilirse, Kars ile Kağızman'ın Osmanlı'nın elinde olduğunu anlarız. Diğer yandan “küllü İravan'a deyin” ifadesinden bütün İravan ve havalisinde yaşayanların Türk asıllı oldukları anlaşılır. Eğer orada yaşayanlar aşığın dilinden (Azerbaycan Türkçesi) anlamasalar, aşık böyle bir ifade kullanmazdı. Ayrıca Penah Han'ın adının zikredilmesi de dikkati değerlidir. Zira Penah Han Cavanşir, İlk Karabağ hanı olup, 1747-1760 yılları arasında hüküm sürmüştür. Yani o dönemde adı geçen bölgenin tamamı Azerbaycan Türkleri'nin elinde idi. O cümleden aşığın yaşadığı Basargeçer mahalı da Ermenilere peşkeş edilip, adı da Vardenis olarak değiştirilmiştir.

Destanın ikinci bendi şöyle başlıyor:

*Gedersiniz Alosman'a tarif gayri lezzetdedi,
Hamısının merhemeti aşığa mehebbetdedi;
Paşalar kahve kastinde, şahzadeler Sovetdedi;
Soruşsalar ecem olu er hansı memleletdedi
Emin Allah paşa efendim, get Gencebasar'a deyin*

Aşık bu bentte Aliosman ülkesinde aşığa hürmet beslendiğini, Sovyet diyarının ise eğlence merkezi konumunda olduğunu ifade ederek, okuyucuya bir mukayase zemini hazırlar. Destanın devamında;

*Gülüstan-İrem'e benzer yaylağının her busatı,
Yönü kibleye çeşmenin câr olur ab-ı hayatı;
Ağ alaçık, elvan çadır nakış vurupdu xeyyatı;
Samık'ın, Qarasakkal'ın gelipdi her meyvecatı
Evinin etri-enveri benzeyir rizvana, deyin*

*Serim kurbandı serine, ay atanın ner balası,
Tüf dağıdıp, ordu pozan, sex yaran serdar balası,
Sexavetde misal Hatem, sedde İskender balası,
Kurşayıf kemerini Şah-ı Qezenfer balası,
Ganimine kan ağladır, bac vermir düşmana, deyin*

*Hansı yerde dava düşüp iğitlik Aslan eyleyip,
Şahmar kimi gedan çekip, düşman bağrın kan eyleyip,
Xod verip beşatana , dağıdıp şan şan eyleyip,
Mirzeler qezete yazıp, aşıklar dastan eyleyip
Merhaba, ehsen, aferin, can bele oğlana, deyin*

*Sıtkın Allah'a bağlayıp, çağırır Şah-ı Heyder'i,
Öz neslinden, öz soyundan var birneçe iğitleri,
Her biri qoyxa gücünde, pozur bir foci leşgeri,
Saxlayır aşbazxanada neçe zelili, müzteri;
Hatem kimi bir kapısı açılır ehsana, deyin*

Aşık gözü, kartal gözüdür. Hem bakar, hem de görür. Dikkat edilirse, aşığın hiç bir ayrıntıyı kaçırmadığı görülür. Deli Alı'nın yaşadığı ortamın güzellik ve temizliğinden tutunuz, onun yiğitliğinin yanı sıra, aynı zamanda bir hayır hasenat sahibi olduğunu, kimsesiz ve imkansızları barındırdığına da özellikle işaret etmektedir. İnsanın, keşke günümüz eşkiyaları da böyle olsa diyesi geliyor. Destanın tamamı bundan ibaret değil:

*Molla Kasım kamandardı, Esed'i gördüm merdana,
Dağıstan formu geyinif, temkini kızılbaşyana;
Mağar hündür tikilmişdi, alçakdaydı aşbazxana,
Mecmayiler kol ağrıtdı, zehmet verdi çox cavana;
Bu sözler çapa vurulsun, getsin bir zamana deyin*

*Balçılı Kalvayı Eli cavan bir oğlan kimidi,
Şeriatdan metleb qanır, tarikatda xan kimidi;
Hakikatden kelme kesir, la'l –i behexşan kimidi,
Hüsnde Yusif sanı, kamalda Loğman kimidi,
Padişah vezir götürer addasa İran'a, deyin*

*Qoburnat, serdar, pristav bezenhabezen yeridi,
Eyri işlere sığal çekip, vermeye düzen yeridi,
Deli Alı el(i) belinde, çiyinde süzen yeridi,
İsmayıl melek'el movt _ tek candan can üzen yeridi,
Dedi: Brat, bajalusta, gelmesin oğlana, deyin*

*Elder'da Qehreman koxa, Gence'de Alı söylenir,
Dövleti, haşemeti, şen'i, celalı söylenir,
Sedde İskender kimidi, Hatem sexalı söylenir,
Zeferanlı ağ pilavı, emliyi ,balı söylenir;
İlahım berhem vurmasın, bu qurğu-dövrana, deyin*

*İgitlikde yok evezi, sağ olsun Bala Meşedi,
Girende meydan içine alınmaz qala, Meşedi,
Vasfını dastan edirem düşsün mahala, Meşedi,
Köhlen at üste çıxanda hamıdan âlâ Meşedi,
Rüstem'in Rexşi kimi getirir cövlana, deyin*

*İgitlerin serkerdesi Meşedi Mehemmed hanı?
Gezen afatdan, beladan hıfs eylesin Kerem Kanı.
Sutkın Allah'a bağlayır, çağırır Şah-ı Merdan'ı,
Yeddi ağacdan yeddi ağaca gözü görende düşmanı
Süzen tüfek cingildeyir, gülle qaçır qana, deyin!*

*Her meclisde duacıyam, günbegün ucalır sesim,
Barilahim, irehm eyle, yere düşmesin nefesim.
Oğul ver iki qardaşa, bir qurban da özüm kesim
Men deyirem çox igitdi Esed ile Molla Kasım
Köhne kişiler deyirler igid Bayramxan'a deyin*

*Min ikiyüz doxsan dörtde⁴ Elesger yazdı eseri,
Aşk ile nefis meni dolaşdırır behr-i beri;
Dilimde ah-ı canan serimde zehmetin teri,
Kaddimi xem eyilip kahr-ı kazanın kederi,
Xace Nesir'di gelip çıkıp bu meydana deyin.*

Aşık Elesker destanı tamamladıktan sonra çıraklarına dedi düğünde bize verilen parayı ortaya getirin. Paranın tamamı üç yüz manat idi. Elesker, Deli Alı'nın ona ayrıca oğlu Beşir'in düğün masrafı için verdiği parayı da çıkarıp bölmek isterken, Aşık Necef itiraz eder: Usta o parayı bölemeyiz. O para Beşir'in toy masrafı için verilmiştir. Elesker o parayı da üçe böler. Görüldüğü gibi, aşık bu hususta bile alicenaplık gösterir.

Bu destan, bize tarihi , coğrafi, sosyal bilgi vermekle kalmaz. Unutulmaya yüz tutan, hatta unutilan hasletlerimizi, aşğın, millî kahramanlara canı pahasına da olsa verdiği değeri, bazı çevrelerce basite alınan ve adına kaçak denilen milli kahramanların sanata ve sanatkâra verdikleri önemi, geçmişimizin ne denli şan-şöhret dolu bir tarihî köklere dayandığını, aşğın-dolayısıyla insanın lügatinde yalana yer olmaması gerektiğini, milli menfaat söz konusu olduğunda şahsi menfaatin geri plana itildiğini, hak, adalet, merhamet duygusunun daima ön planda tutulması gerektiğini, bir sözle bizlere insanı ve insanlığı hatırlatır. Elinizden obanızdan Deli Alı gibi vatansever kahramanlar ile Aşık Elesker gibi duyarlı sanatkarlar eksik olmasın.

---

⁴ Miladi 1877 veya 1878

**YEDDİ ULU OZANDAN ÜÇÜ - NƏSİMİ, XƏTƏİ VƏ FÜZULİ
HAQQINDA ƏMİN ABİDİN ARAŞDIRMALARI**

**YEDİ ULU OZANDAN ÜÇÜ: NESİMİ, HATAYİ VE FUZULİ
HAKKINDA EMİN ABİD'İN ARAŞTIRMALARI**

**THREE OF SEVEN GREAT POETS: EMİN ABİD'S RESEARCHES
ABOUT NESİMİ, HATAYİ AND FUZULİ**

**ПРО ТРОИХ ИЗ ВЕЛИКИХ ОЗАНОВ – ПРО НАСИМИ, ШАХА
ИСМАИЛА ХАТАИ, ФЮЗУЛИ ИССЛЕДОВАНИЙ
АМИНА АБИДА**

Əli ŞAMİL*

Xülasə

Orta yüzillərin təzkirələrində, əlyazmalarında adı ən çox çəkilən şairlərimizdən Məhəmməd Füzuli və Şah İsmayıl Xətai haqqında 20-ci yüzildə xeyli araşdırma aparılmış, onlarla kitab, yüzlərlə məqalə çap olunmuşdur. Yeddi ulu ozandan İmadəddin Nəsimi, Şah İsmayıl Xətai və Məhəmməd Füzuli haqqında Avropa metodları ilə araşdırmalar aparan ilk alimlərimiz sırasında Əmin Abidin də adı çəkilir.

“Maarif və Mədəniyyət” jurnalının 1926-cı il, 12(35) sayında Əmin Abidin çap etdirdiyi “Füzulinin tədqiq olunmamış bir əsəri” məqaləsi ilə araşdırıcılar arasında uzun illər davam edən bir mübahisənin əsası qoyulmuşdur. Türkiyəli araşdırıcılardan Mehmet Fuat Köprüzadə, Abdulkadir Karahan, Sedit Yüksel və b. bu əsərin Məhəmməd Füzuliyə aid olmadığını yazdılar. Azərbaycanlı araşdırıcılar arasında da bu məsələ uzun müddət mübahisə mövzusu oldu. Azadə Musayevanın 2002-ci ildə Füzulinin müasiri Mahmud Ət Dülbaqi Bakinin haqqında çap etdirdiyi məqalə isə mübahisələrə son qoymuş oldu.

Əmin Abidin “Maarif işçisi” jurnalının 1927-ci il 3(23), 4 və 6-7-ci saylarında çap etdirdiyi “Heca vəzninin tarixi (Ədəbiyyat teoriyası haqqında)” məqaləsində

---

* Azərbaycan Millî İlimlər Akademisi (AMEA) Folklor Enstitüsü. Dış İlişkiler Şube
Müdürü. Bakü/AZERBAIJAN
(alishamil@yahoo.com)

Məhəmməd Füzuliyə münasibət bildirilməklə yanaşı, Şah İsmayıl Xətəidən də geniş söz açılır. Şairin heca vəznində yazdığı şeirlər təhlil edilir, dünyagörüşünə münasibət bildirilir. Onun “Maarif və mədəniyyət” jurnalının 1927-ci il, 4-5 (39-40) sayında çap etdirdiyi “Dərəbəyli dövründə Azəri ədəbiyyatı, Şair Bühranəddinin tuyuqları” məqaləsində yalnız Qazi Bühranəddinin tuyuqlarından deyil, Nəsiminin yaradıcılığında da söz açır.

Araşdırıcı hər üç şairin yaradıcılığında sufizmin aparıcı mövqedə olduğu qənaətinə gəlir.

Açar Sözlər: Nəsimi, Məhəmməd Füzuli, Şah İsmayıl Xətai, Əmin Abid, Azərbaycan ədəbiyyat tarixi.

Öz

Orta dönm yüzyılların tezkirelərində, el yazmalarında adı en çok anılan şairlerimizden Mehmet Fuzuli ve Şah İsmayıl Hatayî hakkında XX. Yüzyıl'da epeyce araştırmalar yapılmış, onlarca kitap, yüzlerce makale yayımlanmıştır. Yedi ulu ozandan İmameddin Nesimî, Şah İsmayıl Hatayî ve Mehmet Fuzuli hakkında Batı metodları ile araştırmalar yapan ilk alimlerimiz arasında Emin Abidin de adı anılmaktadır.

“Maarif ve Medeniyyet” dergisinin 1926 yılındaki 12 (35). Sayısında Emin Abid'in yayımladığı “Fuzuli'nin Tetkik Olunmamış Bir Eseri” adlı makalesi ile araştırmacılar arasında uzun yıllar devam eden bir tartışmanın esasını ortaya koymuştur. Türkiyeli araştırmacılarından Mehmet Fuad Köprülü, Abdülkadir Karahan, Sedit Yüksel vb. bu eserin Fuzuli'ye ait olmadığını yazdılar. Azerbaycanlı araştırmacılar arasında da bu mesele uzun süre tartışma konusu oldu. Azade Musayeva'nın 2002 yılında Fuzuli'nin çağdaş Mahmut et-Dülbaki'nin hakkında yayımladığı makale ise tartışmalara son koymuş oldu.

Emin Abid'in “Maarif İşçisi” dergisinin 1927 yılında yayımladığı 3 (23); 4 ve 6., 7. sayılarında yayımladığı “Hece Vezninin Tarihi (Edebiyat Teorisi Hakkında)” adlı makalesinde M. Fuzuli'yle ilişki kurarak, Şah İsmail Hatayî'den de genişçe söz açmıştır. Şairin hece vezninde yazdığı şiirler tahlil edilmekte, dünya görüşüne değinilmektedir. Onun “Maarif ve Medeniyyet” dergisinin 1927 yılı 4-5 (39-40) sayısında yayımladığı “Derebeylik Döneminde Azeri Edebiyatı, Şair Burhanedd'in Tuyuqları” makalesinde yalnız Gazi Burhaneddin'in tuyuqlarından değil, Nesimî'nin eserlerinde de söz açmıştır.

Araştırmacı her üç şairin eserlerinde sufizmin yayılması mevkiinde olduğu kanaatine varılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nesimî, M. Fuzulî, Şah İsmayıl, Hatayî, Emin Abid, Azerbaycan Edebiyat Tarihi.

Abstract

In XXth century; researches were conducted about Mehmet Fuzuli and Shah İsmayil Hatayî who in mid-century era of the biographies, in manuscripts and a lot of books, hundreds of articles have been published. One of our first scholar who had studied with western methods about seven great poets: İmadaddin Nasimi, Shah İsmayil Khatai, Mehmet Fizuli and Emin Abidin

In 1926, 12 (35)th the issue of “Ministry of Education and Civilization (Maarif ve Medeniyyet)” magazine, Emin Abid published an article named “A Work of Fuzulî which was unexamined (Fuzulî Fuzuli'nin Tetkik Olunmamış Bir Eseri)” revealed the essence of an ongoing debate among researchers for many years. Turkish researchers, Abdulkadir Karahan, Mehmet Fuat Koprulu and Sedit Yüksel wrote that this work was not belong to the Fuzulî. Among Azerbaijani researchers this issue was the subject of debate for a long time as well. In 2002, Azade Musaeva published the article about Mahmoud et-Dülbaki contemporary of Fuzuli and put an end to the discussion.

Emin Abid also has mentioned widely from Shah İsmayil Khatai by establishing relations with M. Fuzuli in his article of titled "syllabic meter of History (About Literary Theory)" which was published in “Ministry of Education Worker” magazine, in 1927, on 3 (23); 4 and 6, 7th the number. In this writing was analyzed poem which poet wrote syllabic and was mentioned to his worldview. In writing of titled "Feudalism period Azerbaijan Literature, poet Burhan's Tuyugs” which was published in "Ministry of Education and Civilization" magazine, in 1927, on the number of 4-5 (39-40), he has mentioned not only by the Ghazi Burhaneddin tuyugs but also the works of Nesimî.

In all three of the poet's works, it is concluded that he wants to spread to Sufism in the locality.

Keywords: Nesimî, M. Fuzulî, Şah İsmayil, Hatayî, Emin Abid, Azerbaijan Literature History.

Резюме

Про Фюзули и Шах Исмаил Хатаи написано достаточно много в 20-ый век, в рукописях и повествованиях средних веков. Имя Эмина Абида тоже припомнится среди исследователей, которые работали с европейскими методами о Шаха Исмаила Хатаи и Мухаммеде Фюзули из семи озанов.

Статья Эмина Абида под названием «Неисследованный труд Фюзули», напечатанный в журнале “Maarif və Mədəniyyət” № 12(35) стал основной проблемой многолетних дискуссий. Среди турецких исследователей Мехмет Фуат Кёпрюлюзаде, Абдулкадир Карахан, Седит Юксел и др. утверждали, что этот труд не принадлежит Фюзули и среди Азербайджанских исследователей тоже этот вопрос стал темой многолетних дискуссий. Статья

Азады Мусаевой напечатанный в 2002-м году про Махмуд эт Дюлбаги Баки, современника Фюзули поставил точку этим дискуссиям.

Эмин Абид со своей статьей под названием «История силлабического (теория литературы)» напечатанный в журнале “Maarif işçisi” № 3(23), 4, и 6-7 выпуска в 1927 г. Фюзили открыто говорил о своих взглядах и также широко рассказывал о Шахе Исмаиле. Стихотворения написанные поэтом анализируют, его мировоззрение.

Исследователь приходит к итогу, что суфизм прослеживается в произведениях двух поэтов.

Ключевые слова: Мухаммед Фюзули, Шах Исмаил Хатаи, Насими, Эмин Абид, История Азербайджанской литературе.

Giriş

Təzkirələrdə şairlər haqqında qısa bilgi verilir, əsərlərindən nümunələr və ya parçalar daxil edilir. Əlyazmaların ön sözünü əvəz edən dibaçə, müqəddimə və s.-də əlyazma müəllifinin, onu köçürən katibin, sifarişçinin ömür yoluna, əsərin yazılma səbəblərinə dair bilgilərə də rast gəlinir.

Avropa inkişaf etdikcə elmin bütün sahələrində də dəyişikliklər baş verdi. Ədəbiyyatşünaslar janrların formalarını müəyyənləşdirməyə səy göstərməklə yanaşı, əsərlərin mövzusu və onları yazanların ömür yolları haqqında bilgi verdilər. Getdikcə belə bilgilərin sayı artdı. Buna görə də əsər və onun müəllifini tanıdanların məqalə və kitabları müqayisəli şəkildə öyrənilməyə başladı. Rusiyanın qələm sahibləri avropalılardan bu metodu öyrəndilər. Azərbaycan ziyalılarının bir qismi də Rusiyada təhsil aldıkları və ən çox da rusdilli mətbuatı oxuduqları üçün Avropa metodlarını əsasən Rusiya vasitəsilə mənimsədilər.

19-cu yüzilin sonları və 20-ci yüzilin əvvəllərində Avropaya, Osmanlıya oxumağa, gəzməyə, iş əlaqələri qurmağa gedənlər geri döndükdə Azərbaycanda Qərbin təbliğatçısına çevrildilər. Lakin onların sayı Rusiyaya gedənlər qədər deyildi. Ona görə də Azərbaycana Avropa mədəniyyəti daha çox Rusiya vasitəsilə təsir edirdi. Çünki bölgə Rusiya İmperiyasının təsir dairəsində idi.

Hökumətin təzyiqlərinə və təqiblərinə baxmayaraq, Rusiyada yaşayan müsəlmanlar arasında Osmanlı dövlətindən gələn fikirlərə, kitablara, qəzet və jurnallara böyük maraq vardı. Çünki Osmanlı dövlətinin başçısı müsəlmanların xəlifəsi olmaqla yanaşı, milli düşüncəli, yeniliyə can atan insanların da böyük bir qismi Osmanlı və Qacarlar dövlətlərinin tərəfdarı idilər. Onlar geridə qalmış, aqrar və hərbi qüdrətli Rusiyanın, Avropanın inkişaf etmiş Böyük Britaniya, Fransa, Almaniya və b. dövlətlərin müstəmləkəçilik siyasətindən çox əziyyət çəkmişdilər.

Əngəllərə, təzyiqlərə baxmayaraq, bir çoxları övladlarının Osmanlı dövləti ərazisindəki məktəblərdə oxumasını istəyirdi. Bakıda sadə bir peşədə çalışan, yəni daşyonan işləyən Mütəllib kişi də belələrindən idi. Araşdırıcı İslam Ağayevə görə,

daşyonan Mütəllibin ailənin şəcərəsi Hüseyinqulu xana (Bakı xanı, xanlıq illəri 1792-1806) bağlanır (**Ağayev İslam, 2000:6, Ağayev İslam, 1998: 4 fevral**).

1. Əmin Abid Nəsimi haqqında

Əmin Abid 1927-ci ildə “Maarif və mədəniyyət” jurnalının 4-5-ci (39-40) saylarında dərc etdirdiyi “Dərəbəylik dövründə Azəri ədəbiyyatı, Şair Bürhanəddinin tuyuqları” məqaləsində Nəsimidən də örnək vermiş, onun da tuyuq janrında şeirlərinin olduğunu diqqətə çatdırmışdır. Tuyuq janrındakı bəzi nümunələrin qafiyələrində cinas olmadığını bildirən, onun yerini rədif tutduğundan söz açan Əmin Abid yazır: “Bu şəkilə Bürhanəddində (söhbət Qazi Bürhanəddindən gedir – Ə.Ş.) olduğu kibi Azərbaycan klassik şairlərindən Nəsimidə də çox təsadüf edilir:

Nəsimidən:

Məstin olmadan kim məxmur olmazum,

Haqdan iraq ta abəd dövr olmazun,

Çün bən ol sağun rəncur olmazun,

Gəm degül gördügə məşhur olmasun” (Abid Əmin, 1927:43, sayı 4-5).

Əmin Abidə görə Qazi Bürhanəddinin əsərləri başlıca üç ədəbi şəkildə toplanıla bilər: qəzəl, rubai, tuyuq. Araşdırıcının fikrincə, “Tuyuq növü ədəbiyyatımızın ilk dövrlərində yaşadığı halda son əsrlərdə qiymətini gəyib etmişdir... Tuyuq şəklinə 14-cü əsrdə Azərbaycan türklərinin şeirində, daha sonra cığatay şairlərində təsadüf edirik” (**Abid Əmin, 1927:42, sayı 4-5**).

Klassik poeziyamızın geniş yayılmış janrları qəzəl, qəsidə, məsnəvi, mərziyə və b. olsa da, Əmin Abid nədən az yayılmış və unudulmaqda olan tuyuqlardan yazmağa üstünlük vermişdir? Bu suala aşağıdakı sitat aydınlıq gətirir: “Əlişir Nəvai “Mizamül-əvzan” adlı kiçik risaləsində tuyuğun türklər arasında yayılmasına aid bir məlumatı verir: “Əcəm şairləri rübai vəzninə necə bir xətt müəyyən qılmışlarsa, türk qasimləri də bir xətt müəyyən qılmışlar ki, adına tuyuq deyirlər. Bunlar türk sultanlarının, moğol xanlarının məclislərində çox məşhurdur. Hər kişiyyə ayaq dövrü gəldiyi zaman hələ münasib tuyuqun təqsin qılıb tərənnüm edir” (**Abid Əmin, 1927:42, sayı 4-5**).

Buradan açıq aydın görünür ki, tuyuq əruz vəznində olsa da, türk şairləri heca vəzninin əsasında yazıb-yaratmış, əsasən də, saraylarda, zadəgan məclislərində oxumuşlar.

2. Əmin Abid Şah İsmayıl Xətai haqqında

Əmin Abid 1927-ci ildə “Maarif işçisi” jurnalının üç sayında çap etdirdiyi irihəcmli “Heca vəzninin tarixi” məqaləsində “Kitabi-Dədə Qorqud”dan başlayaraq, 20-ci yüzilin əvvəllərində yazılmış şeir nümunələrindən istifadə edərək heca vəzninin keçdiyi mərhələləri qiymətləndirmişdir. Həmin dövrdə istər Azərbaycanda, istərsə də Türkiyədə heca vəzninin tarixi haqqında belə sanballı araşdırmaya rast gəlmək olmur. Burada “Divani-lügət-it türk”dən, Əhməd Yəsəvidən, Yunis İmrədən, Qaracaoğlandan, Gövhəridən, Dərdlidən, Quloğlundan,

Aşiq Ömərđən, Soltan Əhmədın sarayında yaşamış Nədimđən, Türkmənistanlı Məxdumquludan da şeir nümunələrinə rast gəlmək olar.

Namiq Kamal, Əbdülhaq Hamid, Mehmed Əmin kimi şairlərin də heca vəznində yazdığı şeirlərə münasibət bildirən araşdırıcı Şah İsmayıl Xətəidən söz açarkən yazır: “Yazılı ədəbiyyatımızda heca nümunələrinə Xətəidə təsadüf ediyoruz. Xətəinin maddi və mənəvi tərbiyə etibarilə ərəb və əcəm kulturlarının kalitəsindən hüsula gələn bir padişah olmasına rağmen xalq için də əsərlər yazmışdır. Onun bu hərəkəti məfkurəvi bir xalqçılıq deyil, kəndi din və dövlət prinsiplərini aşağı təbəqə əhali arasında yerləşdirmək məqsədilədir. Əsərlərini siyasi fəaliyyətinə yardımçı olaraq yazdı. Xətəi bu qayəsində çox müvəffəq olmuş şəxsiyyətlərdəndir. Türkiyədə bir kaç yıl əvvəl kapatılan təkyə – dərğah təşkilatları sayəsində Xətəinin əsərləri Anadolu elinin hər tərəfinə yayılmışdır” (Abid Əmin, 1927:48, sayı 6-7). Tədqiqatını bir az da genişləndirən Əmin Abid daha sonra belə yazır: “Xətəinin əsərləri Azərbaycanda çoxdan unudulmağa başladığı halda, Türkiyədə indi də yaşamaqdadır. Onun hansısa əsərləri oraya sonradan getdiyi halda Yunusunkilərin yanında çox sönük və ibtidaidir. Xətəi Yunusa nisbətə on bir hecalıları daha çox kullanmışdır. Mövzudan sərf-nəzər, təxtiqasını göstərmək için bir parçasını buraya nəql ediyoruz:

Allah bir, Məhəmməd haqq, Tanrı birdir,
Ərənlər üstündə biligin nurdur,
Cənnəti əlada bir dərğah vardır,
Biz də o dərğahdan ayrılmayalım.

Sevdigimiz bizim, onlar da bilsin,
İnsaf əhli olan insafa gəlsin,
Bir olsun, birlik olsun, dirlik olsun,
Biz gitdigimizdən ayrılmayalım.

Qaba-saba olsun, haman yük olsun,
Əridəlim, könül evi pak olsun,
Şah Xətəim, nəfəsimiz haqq olsun,
Biz də nəfəsimizdən ayrılmayalım” (Abid Əmin, 1927:48, sayı 6-7).

Bu sətirləri oxuyanda araşdırıcının bölgəsəllikdən, təssübkeşlikdən nə qədər uzaq olduğunu görürük. Günümüzdə belə Azərbaycanlı araşdırıcıların əksəriyyəti Xətəidən yazarkən onu həmişə öyür, Türkiyəli araşdırıcıların əksəriyyəti isə onu müxtəlif bəhanələrlə tənqid etməyə üstünlük verirlər. Əmin Abid isə mövzuya uzaqgörənliklə baxmış, faktları obyektiv qiymətləndirmişdir.

3. “Söhbət-ül əsmar” əsərinin Məhəmməd Füzuliyə aid olduğunu ilk dəfə qeyd edən Əmin Abid

Əmin Abid Məhəmməd Füzulini yüksək dəyərləndirir, onu türk şeirinin öndərlərindən sayırdı. O, heca vəzninin tarixini araşdırarkən dastan qəhrəmanı kimi tanıdığıımız Aşiq Kərəmdən söz açarkən yazır: “... Bizdə hecanın inkişafı məşhur xalq şairi Kərəmdən sonradır. Kərəm Şərqi Oğuz türkcəsinin heca sahəsində yetişdirdiyi Füzulisidir” (Abid Əmin, 1927:53, sayı 6-7).

Məhəmməd Füzulinin “Söhbətül-əsmar” əsəri haqqında elm aləminə ilk bilgi verən araşdırıcı Əmin Abiddir. O, Azərbaycanda nəşr etdirdiyi ilk elmi əsərlərindən biri olan “Füzulinin tədqiq edilməmiş bir əsəri” məqaləsində yazır: “Klassik ədəbiyyatımızın az-çox xalqlaşmış və eyni zamanda xalq ədəbiyyatı üzərində müasir bir şəxsiyyət olan Füzulinin Avropada və gərəkse Türkiyədə ədəbiyyat alimlərinə məlum əsərləri, divanları ilə “Leyli və Məcnun”, “Bəngübadə”, “Ənisül-Qəlb”, “Səhhət və Mərəz”, “Rindü-Zahid”, “Saqınamə”, “Həqiqətüs-Süəda”, “Hədisi-ərbəin” tərcüməsi, risalə, müəmma, şikayətnamə, “Şah və Gəda”dan ibarətdir. Halbuki biz doqquz il əvvəl Bakıda bunlardan başqa, Füzulinin daha bir əsərinə təsadüf etmişdik. Fəqət İstanbulda təhsil və tətbiqatımız əsasında davamlı araşdırmalarımıza baxmayaraq, bunun başqa bir nüsxəsini bulamadıq. Bakıdan gətirtmək də bir türlü mümkün olmamışdır. İstanbuldan dönüşümdə əldə etməyə müvəffəq olduğum bu əsər Füzulinin ədəbi şəxsiyyətinə bir şey əlavə edəcək yazısı olmasa da burada qısaca bir təhlil ilə türkoloji aləminə təqdim etməyə çalışacağız” (**Abid Əmin, 1926:32, sayı 12(35)**).

Əmin Abid gənc olsa da, yeni tapıntıdan ruhlanıb əsəri çox tərifləmir. Əksinə obyektivliklə əsərin bədii dəyərinin Füzulinin başqa əsərlərindən zəif olduğunu söyləyir. O, yazır ki, “Söhbətül-əsmar” 202 beytdən ibarətdir və əruzun “məfail, məfailin, failin” vəznində yazılmış bir məsnəvidir. Araşdırıcının İstanbula getməzdən doqquz il öncə, yəni 1917-ci ildə gördüyü daşbasma variantı olub. Bakıya döndükdə həmin o daşbasmanı tapa bilməsə də, hicri 1204-cü ildə hazırlanmış bir cümgdə “Söhbətül-əsmar”a yenidən rast gəlmişdir. Başqa nüsxələrini tapa bilmədiyinə təəssüflənsə də, cümgdəki nüsxəni araşdırmışdır.

Əsəri qısa təhlil edən Əmin Abid bu qənaətə gəlir ki, bəsit bir mövzunu tərənnüm edən “Söhbətül-əsmar” sənət və ədəbiyyat nöqtəyi-nəzərindən müəllifin “Leyli və Məcnun”undan çox aşağıdır (**Abid Əmin, 1926:35, sayı 12 (35)**).

Araşdırıcı əsərdəki “Xəstə sima”nın Füzulinin özü olduğu qənaətindədir. Ona görə şair bir “sufeyi-cəmiyyət sisteminin qarşısında dərin bir bədbinliyə düşmüş”, “vəhdəti vücud təlqisi” olmuşdur.

Əmin Abidin məqaləsi Bakıda nəşr edildikdən az sonra, yəni 1927-ci ildə Mehmet Fuat Köprülüzadə keçmiş tələbəsi Əmin Abidə Ankaradakı “Həyat” dərgisində cavab yazır, onu yanlışlığa yol verməkdə ittiham edir və “Söhbətül-əsmar”ın Füzulinin olmadığını isbatlamağa çalışır. Beləcə müəllimlə tələbəsi arasında başlayan bu mübahisə sonrakı araşdırıcılar tərəfindən 76 ildən çox davam etdirilir. Bu mübahisələrdə Türkiyədən Mehmet Fuat Köprülüzadə, Abdulkadir Karahan, Sedit Yüksel və b. (**Ahmet Atilla, Ahmet Kartal, 2004:249**) Azərbaycandan Əziz Mirəhmədov, Sabir Əliyev iştirak edirlər.

Mehmet Fuat Köprülüzadə kimi nüfuzlu bir alim “Söhbətül-əsmar”ın Füzulinin olmadığını isbatlamağa çalışsa da, Salman Mümtaz kimi böyük araşdırma hissiyyəti olan bir mətinşünas 1935-ci ildə “Söhbətül-əsmar”ı nəşrə hazırlayır. O, nəşrə hazırladığı kitabın ön sözündə yazır: “Təbrizdə yaklaşık bir əsir əvvəl təb olan bu əsərin nüsxəsi nadirdir. Orijinal, həm də faydalı olduğu üçün nəşrini lazım

bildim. Əsərin bəzi sətirləri təhrif edilmiş, bəziləri də oxunmaz haldadır. Mümkün qədəriylə tashih ettim” (**Necefov Necef, 1979:183**).

AMEA Əlyazmalar İnstitutunda iki əlyazması olan Mahmud Ət Dülbaqi Bakı haqqında Azadə Musayeva yazır: “...Mənbələrdə daim adı Füzuli ilə qoşa-yanaşı çəkilən bəxtəvər şairlərdəndir. Füzuli ədəbi məktəbinin ilkin aşkarladığımız örnəkləri də vardır. ”Söhbətül-əsmar”ın Füzulinin olub-olmaması ilə əlaqədar illərdən bəri gedən mübahisələrə son qoyan ”Gülşəni-abad” kimi. Şəmsəddin Sivasi Füzulidən bir neçə il sonra qələmə aldığı bu əsərində ”Qarına gəldi bu ədəbi Füzuli” deyir. Əsərin mövzusu, süjet və məzmunundakı bənzərliklər müqayisəli tədqiqat nəticəsində aşkarlanıb. Elm aləminə “Gülşəni-abad”ın cəmi 3 nüsxəsi bəllidir. Biri Konyadadır. İki nüsxəsi isə Azərbaycanda son illərdə üzə çıxarılmışdır. Əsərlər arasında bənzərliklərlə yanaşı, fərqlər də var. Lirik qəhrəman və ya şairin prototipi başlanğıcında ”Söhbətül-əsmar”da meyvə bağına, bostana, “Gülşəni-abad”da gül bağçasına gedir, çiçəklərlə söhbət edir. Füzulidə saray mühiti tənqid olunursa, Sivasidə təsəvvüflə, yaranışla, dörd ünsürlə bağlı dünyagörüş əks olunur (**Musayeva Azadə, 2002**).

Demək, 1926-cı ildə 28 yaşlı gənc bir araşdırıcının, yəni Əmin Abidin Məhəmməd Füzulinin ”Söhbətül-əsmar” əsəri haqqında söylədikləri uzun müzakirə və mübahisədən sonra doğru çıxır.

Əmin Abid “Maarif işçisi” jurnalının 1927-ci ildə nəşr edilən 10-cu sayındakı genişhəcmli “Oktyabr inqilabının Azərbaycan ədəbiyyatına təsiri”, “İnqilab və mədəniyyət” jurnalının 1929-cu ildə nəşr edilən 10-cu sayındakı “Zərərli tənqidlər”, “Dan yıldızı” jurnalının 1927-ci ildə nəşr edilən “Ədəbiyyat və elm” məqaləsində də Füzulidən söz açmışdır. Bu məqalələr arasında “Ədəbiyyat və elm” xüsusilə seçilir. Elmi biliklərdən uzaq olan poeziyanın ciddi bir dəyər kəsb etmədiyi qənaətində olan Əmin Abid Füzulidən söz açarkən yazır: “Füzuli “elm nəqli” kimi qədim islam elmlərindən başlayaraq həndəsəyə qədər zamanına hakim bütün elmlərə aşina idi. Bu geniş məlumat sayəsindədir ki, əsərin ümumi səciyyəsinə (xarakterinə) görə qabiliyyəti fəvqəladə inkişaf etmiş və bu sahədə yaratdığı əsərlər, türk ədəbiyyatının şah əsərləri olmuşdur.

Füzulinin elmini bütün şəirlərində hiss etmək mümkündür. Bu bilik misralarının içində ərimiş haldadır. Fəqət bəzən təşbihə keçdiyi zaman, bunlar gözə çarpacaq bir şəkildə üzə çıxır...Görünür ki, haman hər beyt Füzulinin aşına olduğu təcvir, kosmoqrafiya, həndəsə, hikmət, elmi kəlam, təbiyyat, fiqh, fizioloji, metafizik, məntiq, fəlsəfə kimi elm şöbəsini göstərir” (**Abid Əmin, 1927:20-21, sayı 9**).

SONUÇ

Əmin Abidin Nəsimi, Xətai, Füzuli haqqında araşdırmaları onun sufiliyə olan maraq və meyindən irəli gəlməklə yanaşı, bu mövzular vasitəsilə türklük şüurunu oyandırdığını görürük. Bütün bu fikirlər ədəbiyyatşünaslığımızın Avropa metodlarını yeni-yeni mənimsədiyi, beynəlmiləçilik adı altında ruslaşdırma siyasəti yeridildiyi bir zamanda baş verirdi. Bu açıq-aşkar türkçülüyn təbliği

demək idi. Elə buna görədir ki, Sovet xüsusi xidmət orqanları Əmin Abid və onun kimi millətpərvərləri daim təzyiq və təqib altında saxlamış, son nəticədə də 1937-1938-ci illərdə əksəriyyətini kütləvi surətdə həbs edərək güllələmişdir.

QAYNAQLAR

1. ABİD, Əmin.(1927). Dərəbəylik dövründə Azəri ədəbiyyatı, Şair Bürhanəddinin tuyuqları, “Maarif və mədəniyyət” jurnalı sayı 4-5(39-40).
2. ABİD, Əmin. (1927). Ədəbiyyat və elm, “Dan yıldızı” (Tbilisi) jurnalı, sayı 9.
3. ABİD, Əmin. (1927). Heca vəzninin tarixi (Ədəbiyyat teoriyası haqqında), “Maarif işçisi” jurnalı sayı 3(23), sayı 4(24), sayı 6-7(26-27).
4. ABİD, Əmin.(1926). Füzulinin tədqiq edilməmiş bir əsəri, “Maarif və mədəniyyət” jurnalı sayı 12(35).
5. AĞAYEV, İslam. (2000). Əliabbas Müznib. Bakı, "Elm" nəşriyyatı.
6. AĞAYEV, İslam. (1998). İki rejimin qurbanı - Əli Abbas Müznib, “Xalq” qəzeti, 4 fevral.
7. AHMET, Atilla, AHMET, Kartal. (2004). Eski Türk edebiyatı tarihi.(Üniversiteler için). Dergah yayınları.
8. AMEA Azərbaycanda Elmi İrsin Toplanması və Sistemləşdirilməsi Merkezi Arşivi (AMEA AEİTVSMA), AMEA AEİTVSMA, Əhmədov E.A., dosyası, font 39,12.
9. AMTNA (Azərbaycan Milli Təhlükəsizliyi Nazirliyinin Arxivi), Ahmedov E.A. dosyası, 32796.
10. GÜLTEKİN-Əmin Abid. (1999). Buzlu cəhennəm, (Tərtib edən və ön söz müəllifi Əli Şamil), “Günəş” nəşriyyatı, Bakı.
11. MUSAYEVA, Azadə.(2002).”Elm” qəzeti, 20 dekabr, sayı 39-40(640-641).
12. NƏCƏFOV, Nəcəf. (1979). Salman Mümtaz. Azərbaycan Mətnşünaslığı Məsələləri, Bakı, Elm Nəşriyyatı.
13. HÜSEYNOĞLU, Ali Şamil.(2012) Azərbaycan Edebiyatı Tarixinin Yeni Metotla Yazılmasında Emin Abid’in Rolü, Bilig dergisi, sayı 60, Kış.
14. ŞAHBAZOV, Əli. (1926). İstanbul Darülfununda Azəri ədəbiyyatı tarixi. (Türkiyə mektubları). "Yeni fikir" qəzeti, Tiflis, 9 yanvar.
15. ŞAMİLOV, Əli.(1987). Dastanın ilk azərbaycanlı tədqiqatçısı, “Azərbaycan” jurnalı, sayı 4.
16. ŞAMİLOV, Əli.(1986). Əmin Abidin “Ədəbiyyat tarixi”, “Ədəbiyyat və İncəsənət” qəzeti, 12 dekabr, sayı 50 (2237).

ИССЛЕДОВАНИЕ ПОЛИЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

KAZAKİSTANDA ÇOK DİLLİ EĞİTİM ARAŞTIRMALARI

MULTILINGUAL EDUCATION RESEARCH IN KAZAKHSTAN

Yrd. Doç. Dr. Kenan KOÇ* -Aliye ONGARBAYEVA
(Кенан КОЧ- А.Т. ОНГАРБАЕВА)**

Öz

Makalede Kazakistan Cumhuriyetindeki çok dilli eğitim sistemi incelenmektedir. Günümüzde çok dilli eğitim konusuna, Kazakistan Cumhuriyeti resmî makamları ve bilim insanları, eğitimciler büyük önem vermektedir. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev “Kazakistan-2050 Stratejisi” adlı programda çok dilli eğitime önem verip, bu programın devlet tarafından desteklenmesi gerektiği vurgulayarak günümüzdeki rekabetçi şartlarında çok dilli eğitime ülke olarak dikkat etmeleri gerektiğini, bu eğitim modelinin çağdaş dünyada Kazakistan Cumhuriyetine büyük avantajlar sağlayacağını belirtmektedir. Bunun kendi ülkesinde yeni eğitim modeli olarak kabul edilmesini belirtmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çok dilli eğitim , dil kişilik , üç dil , çok dilli eğitim kavramı

Аннотация

Статья посвящена исследованию полиязычного образования в Республике Казахстан. В настоящее время полиязычному образованию уделяется большое внимание, как со стороны государства, так и учеными. В Послании Президента РК Нурсултана Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050» и в других программах отмечено о необходимости полиязычного обучения, активного внедрения иностранных языков в казахстанскую действительность, поскольку “Трёхязычие должно поощряться на государственном уровне. Следует отметить, что принятые Программы полиязычного обучения предусматривает создание новой модели образования, которая способствует формированию конкурентоспособного в условиях глобализации поколения, владеющего языковой культурой.

---

* Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Öğretim Üyesi. Muğla/TÜRKİYE
(kenankoc2030@hotmail.com)

** Abay Millî Pedagoji Üniversitesi Filoloji Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü
Doktora Öğrencisi. Almatı/KAZAKİSTAN

Ключевые слова: полиязычное образование, языковая личность, трехязычие, концепция полиязычного образования

Summary

The article is dedicated to the pedagogical experience of the professor Abay KazNPU university; Kondubay M.R.. Maryem Ramazovna is the master of her work, the woman who started preparation of the specialists of the highest qualification on the theory and methodology in bilingual and trilingual, since 1994. It should be noticed that her scientific and practical interests are quite wide. Maryem Ramazovna is the director of the author group who work on textbooks for 11 year schools; Russian Language” for the 5th grade and “Russian Language” for the 6th year schools with Russian educational program. Prof. M.R. Kondubaeva researches and implements modern innovative methods in the educational process.

Keywords: multilingual education , language personality , three languages , the concept of multilingual education

В современном мире полиязычному образованию уделяется большое внимание. Как известно, полиязычное образование – это основа становления полиязыковой личности, уровень сформированности которой во многом обуславливает позитивный характер личностной самореализации человека в современных условиях общественных отношений, его конкурентоспособность и социальную мобильность.

В Послании Президента Республики Казахстан - Лидера нации Нурсултана Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства» отмечено о необходимости полиязычного обучения, активного внедрения иностранных языков в казахстанскую действительность, поскольку “Трехязычие должно поощряться на государственном уровне. Мы должны сделать рывок в изучении иностранного языка. Владение иностранным языком откроет для каждого гражданина нашей страны новые безграничные возможности в жизни”. В соответствии с задачами, поставленными Президентом РК в Государственной программе развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 гг., Государственной программе функционирования и развития языков на 2011-2020 гг. и культурной программе “Триединство языков” к 2020 году все казахстанцы должны овладеть казахским, русским и английским языками.

Программа полиязычного обучения предусматривает создание новой модели образования, которая способствует формированию конкурентоспособного в условиях глобализации поколения, владеющего языковой культурой. Знание казахского, английского и русского языков даст молодежи ключ к мировым рынкам, науке и новым технологиям, создаст условия для формирования мировоззренческой установки на конструктивное сотрудничество на основе приобщения к этнической, казахстанской и

мировой культурам. В этом году делаются первые шаги к внедрению новой модели образования в вузах: реформируются стандарты образования, открыты специальные отделения, где преподавание ведется на трех языках.

Следует отметить, что программа полиязычного образования, внедряемая в Казахстане, является уникальной и подразумевает параллельное и одновременное обучение на трех языках. Например, в Новом экономическом университете имени Турара Рыскулова функционирует целый факультет, где занятия проводятся на трех языках.

Многие ученые как отечественные, так и зарубежные занимаются исследованием данной проблемы. В Казахстане заинтересовались данной темой Абсаттаров Р.Б., Садыков Т.С., Кондубаева М.Р., Чан Дин Лам и др.

Следует отметить, что знание языков является одним из главных показателей адаптации молодого специалиста финансиста к новым социально-политическим и социально-культурным условиям. Будущий специалист должен:

- знать лексический минимум одного из иностранных языков
- уметь вести диалог,
- вести беседу общего и профессионального характера,
- уметь осуществлять переводы иностранной литературы.

Коммуникативная компетенция является одной из предметных компетенций современного специалиста, то есть владение казахским, русским, иностранными языками, знаниями в области технологии общения. Кроме того, характер полиязычного образования обусловлен современной языковой ситуацией, его организация и внедрение, которой требуют не только целевую подготовку специалистов, но и активизацию других форм профессиональной подготовки, таких как: переподготовка, повышение квалификации, а также самообразование.

Как известно, при определении языковой политики учитываются три ипостаси: история, настоящее и будущее. По мнению специалистов, выделение одной из них нарушает саму сущность языка, который сохраняет в себе историю и позволяет жить в настоящем и открывающий путь в будущее. Из вышесказанного следует, что литература и культура страны изучаемого языка являются неотъемлемыми частями содержания обучения иностранным языкам. Поэтому развитие у человека полиязыкового сознания происходит путем развития речи посредством мысленной, устной и письменной коммуникации. Развитие речи – это развитие мышления.

Кроме того научные исследования и практика взаимосвязанного обучения родному и иностранному языкам свидетельствуют о взаимообогащении и о положительном влиянии языков на всестороннее развитие полиязычной личности.

Поскольку весь мир полиэтичен, полилингвистичен - полиязычие и полиязычное преподавание иностранных языков является абсолютной необходимостью, велением времени. Следует акцентировать внимание на то, что решение главной проблемы современного мира - согласия и

взаимопонимания между людьми, преодоления трудностей межэтнического общения, межкультурной коммуникации может способствовать в большей мере и в большей степени именно сохранение и поддержка ситуации полиязычия в каждом государстве и в отношениях между государствами.

Реализация полиязычного образования требует расширения образовательного пространства, обмена опытом, увеличения лингвистического капитала казахстанцев и формирования поликультурной личности, эффективно функционирующей в условиях глобализации и демократического общества.

В Новом экономическом университете имени Т.Рыскулова уже на протяжении нескольких лет существует факультет международных образовательных программ и лингвистический центр, которые обеспечивают функционирование и совершенствование учебного процесса по полиязычному образованию в специальных отделениях экономического направления.

Основными задачами этих подразделений являются:

- обеспечение и развитие материально-технической, учебно-методической, теоретической, технологической, ресурсной базы подготовки полиязычных кадров;
- подготовка, переподготовка и повышение квалификации ППС для реализации учебного процесса на трех языках в полиязычных группах;
- совершенствование умения и навыков владения ППС и обучающихся тремя языками (казахский, русский, английский);
- совершенствование системы мониторинга по развитию полиязычия.

Основные функции данных подразделений:

- поэтапное внедрение полиязычного образования по приоритетным специальностям университета;
- совершенствование умений и навыков владения профессорско-преподавательским составом и обучающимися университета тремя языками в одинаковой степени;
- проведение ежегодного мониторинга обеспеченности учебного процесса квалифицированными полиязычными кадрами;
- организация курсов по углубленному изучению языков (казахский, русский, английский) для преподавателей, ведущих занятия в полиязычных группах, и студентов;
- приглашение зарубежных ученых, специалистов, преподавателей, а также представителей иностранных компаний, работающих в регионе, для чтения лекций и проведения практических занятий в полиязычных группах;
- ежегодный анализ книгообеспеченности дисциплин специальностей бакалавриата и магистратуры учебниками и учебно-методическими пособиями с учетом принципа полиязычия;
- пополнение библиотечного фонда и электронной базы полиязычной учебной, методической, научной, справочной и др. литературой и мультимедийными материалами;

- организация работ по подготовке учебников и учебных пособий для студентов специальных отделений; учебно-методических комплексов дисциплин, проводимых в полиязычных группах;

- развитие материально-технической базы полиязычного образования;

- совершенствование методик преподавания казахского, русского, иностранного языков путем внедрения передовых педагогических технологий и новых информационных технологий.

В ходе исследования был изучен положительный опыт стран, в которых полиязычное обучение прошло апробацию в системе образования (Канада, Бельгия и др.). На основе изученного опыта следует отметить, что необходим поэтапный переход к изучению предметов на нескольких языках, поскольку резкий переход, может негативно отразиться не только на качестве усвояемости материала, но и на развитии нежелания изучения предмета у обучающихся.

В связи с этим первоначально предлагается внедрение полиязычного обучения в отдельные фрагменты урока с применением новых методов обучения, основанных на проведении нестандартных видов уроков. Примером может являться опыт применения игровой модели проведения уроков с применением информационно-коммуникационной технологии (ИКТ) на иностранном языке. Игровые методы способствует более естественному овладению иностранным языком. Преимущество предлагаемой модели игрового обучения заключается в том, что усвоение нового языкового и речевого материала на неродном языке происходит более эффективно, поскольку осуществляется в эмоционально свободной игровой обстановке в процессе общения, максимальной двигательной активности.

Многими специалистами изучаются и используются современные образовательные технологии и инновационные методики, демонстрируются мастер-классы, панорамы инновационных уроков, серии мероприятий. Благодаря использованию инновационных технологий на занятиях по практическому курсу русского языка в национальной аудитории можно отметить высокий уровень владения обучаемыми тремя языками. Также проводится работа над развитием коммуникативной компетенции студентов финансистов, умением презентовать свои идеи, формированием критического мышления, что популярны в современном мире IT-технологиями.

На современном этапе развития экономики в нашей стране и за рубежом все больше организаций, компаний выставляют в качестве обязательного требования к кандидатам знание одного, а лучше нескольких иностранных языков. Если ранее они отдавали предпочтение наиболее эффективным и компетентным сотрудникам, готовым качественно выполнять довольно большой объем работы, то сейчас более охотно на работу принимают профессионально мобильных, коммуникативно компетентных и творчески мыслящих специалистов.

В связи с тем, что в настоящее время вносятся инновационные изменения в процесс образования, необходимо постоянно повышать свою профессиональную квалификацию любому специалисту независимо от стажа его деятельности в любой сфере образования. В требованиях к работнику встречается такое условие как обязательное знание не только государственного, но и иностранного языка. Знание языков дает человеку много преимуществ, в том числе свободное общение с представителями других стран, а также более широкий взгляд на мир, основанный на знании разных культур.

Сегодня, в век технологизации и глобализации, наблюдается активация процесса поиска эффективных условий, механизмов воспитания молодого поколения, способного к диалогу с другими культурами. Действенным инструментом подготовки нового поколения в условиях взаимосвязанного и взаимозависимого мира является полиязычие.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Послание Президента Республики Казахстан - Лидера нации Нурсултана Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»
2. Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 гг.
3. Государственная программа функционирования и развития языков на 2011-2020 гг.
4. Концепция развития полиязычного образования в Республике Казахстан. — Караганда: Изд-во КарГУ, 2008. — С. 19.
5. Методологические аспекты полиязычного образования // Сер. гуманитар. наук. — Алматы: Білім, 2008. — № 3 (2). — С. 298-304.
6. Полиязычное образование: теория и методология. — Алматы: Білім, 2008. — С. 343.

**HACI BEKTAŞ'TAN MANEVÎ ETKİ İLE ÂŞIKLIĞA
ULAŞAN MAHLAS ALAN ÂŞIKLAR VE ZİLELİ
ÂŞIKLARIN DİLİNDE HACI BEKTAŞ SEVGİSİ**

**ASHIKS WHO REACH THE ASHIQ LEVEL-RECEIVED PSEUDO-
NYM FROM THE SPIRITUAL INFLUENCE FROM HACI BEKTAS
AND HACI BEKTAS LOVE OF ASHIQS FROM ZILE**

**ДУХОВНОЕ ВЛИЯНИЕ ХАДЖИ БЕКТАША НАД АШУГОВ С
РАЗНЫМИ ПРОЗВИЩАМИ И ЛЮБОВЬ ЗИЛЕЛИЙСКИХ
АШУГОВ К ХАДЖИ БЕКТАШУ**

Yrd. Doç. Dr. Mehmet YARDIMCI*

Öz

Hacı Bektaş Veli'nin ası adı Mehmet'tir. İran'ın Horosan bölgesinin Nişabur kentinde İbrahim ve Hatun adlı Türk anne ve babadan doğmuştur. Onu Hoca Ahmed Yesevî halifelerinden zâhir ve bâtın ilminde çok derin bilgileri olan Lokmanı Perende yetiştirmiştir.

Hacı Bektaş Veli, Ahmet Yesevî'den süregelen manevî güç ve görevlerle, Anadolu'ya gelip yerleşmiştir. Türkçemizin korunup yayılmasına ve Anadolu birliğinin kurulup gelişmesine büyük hizmetlerde bulunmuştur.

XIII. yüzyıldan bu yana, daha sağlığında iken Anadolu halkı ve halkın yetiştirdiği âşıklar Hacı Bektaş'ın manevî şahsından etkilenmiş, onun sevgisini gönlünde yaşatmış, ilke ve düsturlarını kabullenmiştir.

Hacı Bektaş'tan sonra Balım Sultan; Osmanlı Devletinin de desteğini alarak, Bektaşiliğin var olan yapısına yeni biçim kazandırmış, yeniden düzenlemiş ve Bektaşilik geniş halk kitleleri tarafından benimsenmiştir.

---

* Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi. İzmir/TÜRKİYE

(Zileli.yardimci@gmail.com)

(28 Mayıs 2016'da Zile'nin Bektaşî Kültüründeki Yeri ve Önemi Panelinde sunulmuştur.)

Anadolu âşıkları, Hacı Bektaş'tan etkilenmiş ve bunu şiirlerinde, deyişlerinde dile getirmişlerdir.

Bu yazıda; Anadolu âşıklarının dilinde Hacı Bektaş sevgisi ile bu sevginin sonunda nasıl mahlas aldıkları anlatılmaktadır. Ayrıca, Zileli âşıkların dilindeki Hacı Bektaş sevginden de söz edilmektedir. Zileli Fedaî, Talibî, Ceyhunî, Zileli Sıtkı, Âşık Fikrî, Remzanî, Kul Semaî, Hubbî, Zefil Necmi bunlardan ilk akla gelenlerdir.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bektaş Veli, mahlas, Zileli âşıklar, Hacı Bektaş Sevgisi.

Abstract

Hacı Bektas Veli's real name is Mehmet. Nishapur city of Khorasan in Iran was born of Turkish parents named Ibrahim and Hatun. He was brought up who is and has got a very deep information in external and internal science. Lokmanî Perende is one of the chaliphas of Ahmed Yesevî.

Hacı Bektash Veli was settled in Anatolia with the spiritual strength and ongoing tasks from Ahmet Yesevi. He had been of a great service to foundation and development of Turkish preservation and diffusion of the the Anatolian troops.

Since XIIIrd centuries, while he was more healthy, ashıqs and Anatolian people who were affected by the spiritual personality of Hacı Bektash had made live his love in their hearts and they have accepted the principles of him.

After Hacı Bektash, Balim Sultan; with the support of the Ottoman Empire, had given a new way to the Bektashism and then Bektashism was reorganized and adopted by the public at large.

Anatolian ashıqs were inspired by Hacı Bektash and in their poem, also expressed these feelings in words.

In this article; is explained that how Anatolian ashiks love Hacı Bektas and how they receive pseudonym. In addition, is mentioned the Hacı Bektas love of ashiks from Zile. Fedaî from Zile, Talibî, Ceyhunî, Sıtkı from Zile, Ashiq Fikrî, Remzanî, Kul Semaî, Hubbî, Zefil Necmi are the first who come in mind.

Keywords: Hacı Bektash Velî, pseudonym, Ashıqs from Zile, Hacı Bektash Love.

Türk halk şiirinin geçmişi incelendiğinde XV. yüzyıla kadar Âşık edebiyatının yerini iki geleneğin tuttuğu görülür. Bunlardan biri Şaman kültürünün hakim olduğu devirlerde ozanların yürüttüğü destan geleneği, diğeri de XII. yüzyılda Ahmet Yesevi ve onun müridleri ile başlayan dini-mistik halk edebiyatı geleneğidir.

Yesevi tarikatinde Tanrı'ya ulaşma yolunda şiirler saz eşliğinde söylenmiş, kimi zaman da müritler duydukları heyecanları dini rakslarla ifade etmişlerdir. Alevilerde samah, Mevlevilerde sema bunlardandır.

Asıl adı Mehmet olup, Horasan'ın Nişabur kentinde İbrahim ve Hatun adlı Türk anne babadan doğan Hacı Bektaş Veli'yi Hoca Ahmet Yesevi halifelerinden zâhir ve bâtın ilminde çok derinleşmiş bir zat olarak tanınan Lokman Perende yetiştirmiştir.

Haçlı ordularının Anadolu topraklarında yaptığı tahribatın yaraları sarılmadan, doğudan gelen Moğol akınları nedeniyle Anadolu'nun yeni bir çalkantının kucağına düştüğü dönemde Hacı Bektaş Veli, Ahmet Yesevi'den süregelen manevi güç ve görevlerle gelip yerleştiği Anadolu'da öz dilimizin korunup yayılmasına ve Anadolu birliğinin kurulmasına, etrafına inanmış kitleleri toplayarak önemli hizmetlerde bulunmuştur.

XIII. yüzyılda Moğolların Anadolu'yu yağmalaması, yakması halkı canından usandırmıştı. Valiler, beyler ayaklanmış, kendi başlarına buyruk olmuşlardı. Halk ne yapacağını, nereye gideceğini bilmez olmuş, şaşırılmıştı. Sanki bir kurtarıcı ya da sığınacak yer aranıyordu. Bu sırada Amasya yöresinde çıkan *Babalı ayaklanma*sını bastırmak için Selçuklu ordusu çok kan dökmüştü. Zulümden bıkan ve kaçanlar da Hacı Bektaş'ın çevresinde toplanıp dergâhta manevi bir huzur bulmuştu. İşte Bektaşiliğin temelleri bu şekilde atılmıştır.

Yüzyıllar boyu Anadolu'da yetişen âşıklar, Hacı Bektaş'ın manevi şahsından etkilenmiş, geleneğe sıkı sıkıya bağlı kalmış, dillerinde ve tellerinde Hacı Bektaş sevgisini, tarikat yolunda, tarikat yolcusunun Tanrı'ya ulaşmadaki yükselmek ve derinleşmek durumunda olduğu dört aşamayı simgeleyen dört kapı ve kırk makamın öğretisini, Bektaşî tarikatının ikinci kurucusu Balım Sultan'ın bir şiirinde olduğu gibi:

Evvel başta Muhammet'e selâvat

Ârif isen bu manayı ver imdi

Şeriattir tarikattir marifet

Hakikatten bize haber ver imdi¹

biçiminde dizelerinde yaşatmışlar, eline-beline-diline sadık ol üçlemesi ile belirtilen hususlara sıkı sıkıya bağlı kalınmasını öğütlemişlerdir.

"Oturduğun yeri pak et, kazandığın lokmayı hak et.",

"Okunacak en büyük kitap insandır.",

"Eline-diline-beline, işine-eşine-aşına sahip ol.",

"İnsanın cemali, sözünün güzelliğidir." ve

"Göze nur gönülden gelir."

biçiminde her sözü bir hikmet değerinde olan Hacı Bektaş Veli'yi kendisine manevi mürşit seçmiş, âşıklardan :

---

¹ Vasfî Mahir Kocatürk, Tekke Şiiri Antolojisi, Ankara 1968, s.166.

*Doksanaltı bin Horasan pirleri
Elliyedibin Urum erleri
Cümlesinin sarfızarı serveri
Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi²*

diye XIV. yüzyıldan ses veren Abdal Musa'dan tutun da, Bir şiirinde:

*Perişan erenler yolunu gözler
Ser verir sırrını sinede gizler
Her kimler ki sual ederse bizler
Hünkâr Hacı Bektaş fukarasıyız³*

diyen Perişan Baba'dan,

*Medet mürvet deyip kapına geldim
İsteğim dileğim ver Hacı Bektaş
İndim eşiğine yüzümü sürdüm
Kusurum günahım var Hacı Bektaş⁴*

diyen günümüzde Türk halk şiirinin en önemli halkalarından Âşık Veysel'e kadar sayısız âşık, Hacı Bektaş'tan himmet ummuşlardır.

Bilgeliği ermişliği ve kerametleriyle Hacı Bektaş Veli, Anadolu ve tüm Türk coğrafyasında âşıkları büyük ölçüde etkilemiştir.

Hacı Bektaş Veli felsefesinden en çok etkilenen âşığımız dergâha getirdiği alıçların karşılığında "*Buğday mı verelim himmet mi*" öyküsü ile bilinen Yunus Emre'dir. O, Hacı Bektaş Veli'nin "*Âşıkların tenleri ölür, canları ölmez.*" özlü sözünü,

*"Ölür ise ten ölür
Canlar ölesi değil"*

biçiminde şiirleştirmiştir.

Hacı Bektaş'tan himmet alan âşıkların en çok tanınanlarından biri:

*Eşrefoğlu al haberi
Bahçe biziz gül bizdedir
Biz de Mevlâ'nın kuluyuz
Yetmiş iki dil bizdedir*

dörtlüğü ile başlayan şiirin âşığı Hasan Dede'dir.

² İsmail Özmen, Alevi-Bektaşî Şiirleri, Ankara 1995, s.221

³ Turgut Koca, Bektaşî Nefesleri ve Şairleri, İstanbul 1950, s.417

⁴ Ömer Uluçay, Âşık Veysel, Araştırma-Tartışma-Alıntı, Adana 1995, s.167

Hacı Bektaş Veli, başındaki erenlerin nasiplerini verir. Erenleri Anadolu'nun çeşitli yörelerine ahlaki yaşayışı öğretilerini öğütler.

Ahmet Yesevi dergâhından Hacı Bektaş Veli'ye emanet edildiği söylenen tahta kılıca göz koyanlardan biri Hacı Bektaş Veli'ye "*Nasip almaya gelecek er var mı*" diye sorar. O da: "*Evet, tahta kılıcın sahibi, erenler körpesi Hasan Dede gelecek. Akpınar'dan kızıl elma aktığı gün gelecek. O zaman dergâhta bulunan halifemiz hiç itiraz etmeden tahta kılıcı Hasan Dede'ye verecek.*" der.

Aradan 205 sene geçer. Bu süre içinde dergâhta bulunan bütün dervişler Akpınar'dan kızıl elma akıp akmadığına bakarlar.

Balım Sultan Hacı Bektaş dergâhının başında olduğu zaman bir gün Akpınar'dan kızıl elma akar ve Hasan Dede Hacı Bektaş'tan nasip almaya gelir. Hacı Bektaş'ın kerametlerinden biri daha gerçekleşir.

Balım Sultan dergâhta Hasan Dede'yi bekletmeden kabul eder.

Hacı Bektaş'ın emaneti olan tahta kılıcı Hasan Dede'ye teslim eder. "*Al bu senin nasibindir. Sen erenler körpesisin. Taşa çalsan ikiye biçsin bu kılıç.*" der.⁵

Hasan Dede dergâhta hizmet edip himmetini aldıktan sonra Balım Sultan'ın işareti üzerine Anavarza Kalesi civarını irşad için Anavarza'ya gider. Adana, Hatay, Ceyhan, Kadirli Gaziantep Oğuz Türkleri ile Barak hanlarını uzlaştırır, sonra da Kırıkkale yakınlarındaki bugünkü Hasan Dede ilçesinde dergâhını kurar.

Çeşitli şairnamelerde adına rastladığımız ve bazı şiirleri kimi cönklerde bulunan *Samut* da mahlasını Hacı Bektaş'tan alan âşıklardandır.

Hacı Bektaş Veli halifelerine ruhsat verirken Âşık Samut da gidip ruhsat istemiş. Hacı Bektaş birden bire celallanmış, "*Kime ruhsat vereceğimi ben bilirim. Sen samut ol bakalım.*" diye bağırılmış. (Samut az konuşan demektir.) Hacı Bektaş'ın "*Sen samut ol*" sözü üzerine o günden sonra şiirlerinde *Samut* mahlasını kullanmıştır.⁶

XVI. yüzyılda yaşayan ve Alevi-Bektaşî edebiyatının en büyük ozanı olarak bilinen Pir Sultan Abdal da:

*Arzulayıp sana geldim
Pirim Hacı Bektaş Veli
Eşiğine yüzüm sürdüm
Pirim Hacı Bektaş Veli*

deyişinde işaret ettiği gibi, Hacı Bektaş Veli'yi Pîr, Hacı Bektaş halifelerinden Kızıl Deli'yi serçeşme (*topluluğun önderi*) olarak tanımaktadır.

Aynı şiirde:

⁵ Yunus Koçak, Hasan Dede Hayatı ve Öğretisi, Ankara 1998, s.149

⁶ İbrahim Aslanoğlu, Söz Mülkünün Sultanları, İstanbul 1985, s.148

*Pîr elinden dolu içtim
Erenler demine düştüm
Ak cenneti gördüm coştum
Pîrim Hacı Bektaş Veli⁷*

diyerek Pîr saydığı Hacı Bektaş'tan dolu içip manevi himmet aldığını vurgulamaktadır.

Hacı Bektaş'ın manevi etkisi altında kalıp 12 yaşında evinden kaçarak Hacı Bektaş'a giden, eğitimini dergâhtaki medresede Feyzullah Çelebi'nin çocukları Cemalettin ve Veliüddin Çelebi'lerle tamamlayan ve Feyzullah Çelebi'nin vefatıyla posta oturan Cemalettin Çelebi yanında dergâha 14 yıl hizmet eden Âşık Sıdkî bir deyişinde:

*Pervaneyim yandım bir hüsn ü maha
Düştüm leyl ü nehar ah ile vaha
Yaşım on ikide geldim dergâha
Hamdülillah can canana kavuştı*

diyerek adının *Pervane* olduğunu işaret etmiş, 14 yıl hizmeti sonucu Merzifon'un Harız köyüne yerleşmek için izin istediğinde O sırada Hacı Bektaş dergâhının başında bulunan Cemalettin Çelebi'nin:

*Ben elden geldikçe eylerim dua
Sıdkî sadakatin unutmam Sıdkî
Hünkâr' emanet cümle eshabım
Cem-i hümmeti unutmam Sıtkî⁸*

deyişinden sonra Sıtkî mahlasını alıp Hacı Bektaş'tan mahlas alan âşıklar arasına katılmıştır.

Hacı Bektaş'ın manevi etkisi altında kalıp, Hacı Bektaş'a gidip dergâha hizmet ederek mahlas alan âşıklardan biri de Kul Sevindik'tir.

Asıl adı Mustafa olan âşık Hacı Bektaş'ta Feyzullah Çelebi'ye saz çalıp şiirler söyledikten sonra sazı ve sözünü çok beğenen Feyzullah Çelebi'nin "*Ne güzel söyledin evlat, sevindik.*" sözü üzerine mahlası *Kul Sevindik* olmuştur.⁹

Şiirlerinde Allah, Muhammet, Hz. Ali Ehlibeyt ve Hacı Bektaş sevgisini büyük bir coşku ile işleyip bir şiirinde:

*Esirî der kadim ikrar uluya
Hazreti pîr Hacı Bektaş Veli'ye
Ahd u amanımız Kalu Beli'ye
Kavuşturup bulduran Hak bulan Hak¹⁰*

⁷ Cahit Öztelli, Bektaşî Gülleri, İstanbul 1985, s.104

⁸ Mehmet Yardımcı, Halkbilim ve Edebiyat Yazıları, Malatya 1993, s.147

⁹ Mehmet Yardımcı-Osman Kazancı, Hekimhan Folkloru ve Hekimhanlı Halk Şairleri, Malatya 1993, s.101

diyen ve asıl adı Mehmet olan XIX. yüzyılın güçlü âşıklarından Esirî de Hacı Bektaş'tan manevi himmet alıp Mahlasına da Hacıbektaş'ta kevuşan âşıklardandır.

Âşık Mehmet 20 yaşına geldiği zaman artık kabuğuna sığamaz olur ve bir gün kardeşlerine "*Benim özümde muhabbet coş eyledi. Ben Hacı Bektaş'ta Feyzullah Çelebi'yi ziyarete gideceğim.*" diyerek köyünü terk ederek Hacı Bektaş'a gider.

Hacı Bektaş'ta Feyzullah Çelebi'den himmet alıp âşıklığını beyan eder. Sazını ve sözünü dinleyen Feyzullah Çelebi: "*Söyle Esirî'm sakla sırrımı.*" deyince artık şiirlerinde *Esirî* mahlasını kullanmaya başlar.

Kul Sabri'nin de önceleri Garip Ali adı ile şiirler söylerken Hacı Bektaş'ta pîr tarafından "*Önce sabretmeyi öğren, başarının sırrı sabırdır.*" denmesi üzerine *Kul Sabri* mahlasını aldığı bilinmektedir.¹¹

Asıl adı Ahmet olan ve 1826'da Tokat'ta doğan Gedaî, mahlasını Hacı Bektaş'ta Bektaş babalarından Yesarî Baba'dan almış:

*Çok erler halk etti hazret-i bâri
Kimi şire bindi gem etti mârı
Velâkin yürütmek cansız divarı
Hacı Bektaş Veli Hünkâr'a mahsus¹²*

deyip şiirlerinde içtenlikle Hacı Bektaş kerametlerinin yanı sıra Hacı Bektaş sevgisini işlemiştir. Hacı Bektaş sevgisi âşıklarda çok üstündür. Kimi âşıklarımız Hacı Bektaş'ın manevi etkisi altında o denli kalmışlardır ki, Hilalî Baba önceleri:

*Sıtkınan niyazım Hacı Bektaş'a
Dergahına gidemedim neyleyim
Aşkınla giriftar oldum ateşe
Dergahına gidemedim neyleyim*

diye hayıflanırken, daha sonraları:

*Ricam budur evliyalar atası
Affeyle kuluyun çoktur hatası
Ölsün Hilalî'nin kalsın meftası
Hünkâr Hacı Bektaş Veli yolunda¹³*

deyip cenazesinin bile Hacı Bektaş yurdunda kalmasını dilemiştir.

Hacı Bektaş sevgisini dile getiren âşıklar arasında:

*Hatayî Biçare kuldur şahına
Hünkâr Hacı Bektaş Nazargâhına
Deli gönül hak ol düş dergâhına
Er olayım dersen er ile görüş¹⁴*

¹⁰ Mehmet Yardımcı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi 1998, s.296

¹¹ İbrahim Aslanoğlu, a.g.e. s.104

¹² Muhtar Yahya Dağlı, Tokatlı Gedaî, İstanbul 1943, s.70

¹³ Yunus Koçak, Hilalî Baba, Ankara 1980, s.135-136

¹⁴ Nejat Birdoğan, Şah İsmail Hatayi, İstanbul 1991, s.97

diye kendini Hacı Bektaş kulu sayan Hatayi,
Muhammet dininin yoktur şeriki
Odur alemlerin mülki meliki
Tarikimiz Hacı Bektaş tariki
*Hırka bizim nimet bizim şal bizim*¹⁵

diyen Geda Muslu, Bir şiirinde:

Benim pîrim Hacı Bektaş Veli'dir
Pîrin pîri Şahumerdan Ali'dir
Seyit Ali Sultan kendisidir
*Mürsel Baba oğlu Sultan Balım'dır*¹⁶

diyen Kazak Abdal da Hacı Bektaş'ta Balım Sultan'dan el alan ve Hacı Bektaş'a yürekten bağlı olan, Hacı Bektaş sevgisini sürekli yansıtan âşıklardandır.

Rahat ve ustaca söylediği şiirlerle XVI. yüzyıl Türk halk şiirine damgasını vuran âşıklardan Tokatlı Kul Himmet:

Kul Himmet'im der ki bu sır Ali'nin
Pîrim Hümkâr Hacı Bektaş Veli'nin
Kurbanyım erkânının yolunun
*Kırmızılar giydik alda nemiz var*¹⁷

deyişi ile Hacı Bektaş'a olan sevgisinden yoluna kurban olacağını ifade etmektedir.

Teslim Abdal da Hacı Bektaş'a bağlılığını ve sevgisini ondan başka kimsesinin olmadığını belirterek:

Mürüvvetim var Hak Muhammet Ali'ye
Daha sizden gayrı kimim var benim
Hızır ile Hacı Bektaş Veli'ye
*Daha sizden gayrı kimim var benim*¹⁸

ifadesiyle dile getirmiştir. Bir şiirinde:

Hacı Bektaş Veli'nin yoluna gitmek ibadettir
*Onların nesl-i pâkine inkâr etmek kabahattir*¹⁹

diyen, Hürremi mahlasını kullanan Veliyittin Çelebi, Hacı Bektaş sevgisini ibadet kadar üstün görenlerdendir.

¹⁵ Özmen, a.g.e. C.3, s.51

¹⁶ Abdülbaki Gölpınarlı, Türk Tasavvuf Şiiri Antolojisi, İstanbul 1972, s.265

¹⁷ İbrahim Aslanoğlu, Kul Himmet, İstanbul 1997, s.115

¹⁸ Özmen, a.g.e. C.3, s.115

¹⁹ A. Cemalettin Ulusoy, Pîr dergâhından Nefesler, Ankara, s.117

*Hacı Bektaş Veli'dir pîrimiz Hilmi Dede
Bende-i Ali Abâyız biz Hüseynilerdeniz²⁰*

diyen Hilmi Dede Baba da Bektaşiliğin tüm inceliklerini dizelerinde derin bilgisi ile işleyip Hacı Bektaş sevgisini konu edinenlerdendir.

XVII. âşıklarından Kara Hamza'nın:

*Durmaz deli gönül su gibi akar
Aşkın firaklığı bağrımı yakar
Doksan bin Rum eri gülbangın çeker
Hünkâr Hacı Bektaş Veli gel yetiş²¹*

deyişi sevgi ve saygının ötesinde Hacı Bektaş'tan içtenlikle medet umuşun ve bağlılığın samimi ifadesidir.

Aynı yüzyılda yetişen Bektaşî âşıklarından Seyit Yaroğlu'nda da:

*Seyit Oğlu'nun hub nefesidir
İnsana kâr eden maddi sesidir
Doksan bin erlerin ser çeşmesidir
Hak der yalvarırım Hacı Bektaş'a²²*

ifadesinde görüldüğü gibi Hacı Bektaş sevgisi yüce bir sevda durumundadır.

Yeniçeri ocağının kapatılması nedeniyle sürgün edildiği için bir kısım şairlerinde *Hasreti* mahlasını kullanan ve:

*Hünkâr Hacı Bektaş Sırr-ı Ali'ye
Biat etmeyende iman mı vardır
Ahadullah deyip tastik edince
Ya gayrı kimseye peyman mı vardır²³*

biçiminde özgün söyleyişleri olan Hamdullah Çelebi'de Hacı Bektaş sevgisi ince bir nakış gibi işlenmiştir.

Bir bektaşî ozanı olan Hüsni Baba, Perişan Baba'dan el alıp tarikata girmiş, bir süre Hacı Bektaş dergahında bulunmuş ve oradan icazet alarak Baba olmuş, şairlerinde Hacı Bektaş sevgisini sık sık ve coşkuyla dile getirmiştir.

Badeli âşıklardan olup:

*Kul Mustafa'm söyletmeyin deliyi
Pîrim Hünkâr Hacı Bektaş Veli'yi
Dost elinden içirdiler doluyu
Şimdi sarhoş oldu hastadır gönül*

²⁰ Özmen, a.g.e. s.429

²¹ Özmen, a.g.e. C.3, s.267

²² Özmen, a.g.e. s.159

²³ Özmen, a.g.e. C.4, s.241

diyen Kul Mustafa'da da Hacı Bektaş sevgisinin ön planda tutulduğu görülmektedir.

Allah, Muhammet Ehlibeyt ve Hacı Bektaş sevgisini şiirlerinde ustalıklarla yansıtan İlham:

*İki turnam gelir başı cigalı
Eğlen turnam eğlen Ali misin sen
Birisi Muhammet birisi Ali
Eğlen turnam eğlen Ali misin sen
Yokza Hacı Bektaş Veli misin sen²⁴*

biçiminde dile getirmiş:

*Anların bendesi İlhamî abdal
Pîrim Hacı Bektaş Hünkârdır billah*

diyerek Hacı Bektaş'a sevgi, saygı ve bağlılığını dizelere aktarmıştır.

XIX. yüzyıl Bektaşî âşıklarından Kalecikli Mir'atî, Hacı Bektaş tekkesinde 1860-1975 yılları arasında posta oturan Türebî Baba'dan nasip almış, Hacı Bektaş sevgisi ile elde saz, başta külâh diyar diyar gezip âşıklık geleneğini sürdürmüştür.

Hacı Bektaş sevgisi ile yanıp tutuşan âşıklardan Zileli Sadık Doğanay'ın dedesi Kemterî de:

*Şükür olsun ol Hüda'nın demine
Hünkâr Hacı Bektaş Sultan Balım var
Medh-i evsafım eyledim yine
Hünkâr Hacı Bektaş Sultan Balım var²⁵*

diyerek Hacı Bektaş'a sevgi ve saygısını ustaca dile getirmiştir.

Hacı Bektaş sevgisi ile dolu lirik bir söyleyiş içinde Türkçe'nin tüm güzelliklerini sergileyen XIX. âşıklarından Sabri de:

*Sensin beni bu sevdaya düşüren
Hünkâr Hacı Bektaş Veli'sin şahım
Gurbet ili diyar diyar aşırın
Sensin İmam Haydar Ali'sin şahım²⁶*

biçiminde rahat söyleyişleri ile dikkat çekenlerdendir.

Asıl adı Mehmet Beybaba olan Âşık Muhammed yalın, açık ve duru bir söyleyişle Hacı Bektaş sevgisini:

²⁴ Özmen, a.g.e. C.4, s.301

²⁵ İbrahim Aslanoğlu, a.g.e. s.99

²⁶ Özmen,a.g.e. C.4, s.239

*Muhammed isyanım günahım çoktur
Hazretine layık hizmetim yoktur
Mürşitler mürşidi buyruğu haktır
Hünkâr Hacı Bektaş sen imdat eyle²⁷*

deyişi ile, yaptığı hizmeti ona lââyık görmeyecek kadar alçak gönüllülükle dile getirmiştir. 19. yüzyıl Bektaşî âşıklarından Ferdî de:

*Gel gülüm çıkarma gönülden bizi
Sevdiğin Bektaşî Veli aşkına
Gönülden çıkarıp yabana atma
İstinatgahımız Ali aşkına²⁸*

biçiminde Hacı Bektaş sevgisini şiirlerinde yansıtmıştır.

Aynı yüzyılda Hacı Bektaş sevgisini içtenlikle dile getirenlerden Arguvanlı Derviş Mehmet de:

*Sultan Mehemmedim severim seni
Sensin müminlerin desti dâmeni
Şefaât ıssı ol mürüvvet kâni
Hünkâr Hacı Bektaş gel imdat eyle²⁹*

sözleriyle sevgisini açıkça dillendirmiştir.

Âşık Dertli'nin de:

*Hacı Bektaş Veli'nin çakeriyiz çakeri
Ali'den giydik bu tacı Bektaşiyiz³⁰*

ifadesiyle, Bektaşî oluşundan gurur duyduğunu haykırdığı görülmektedir.

Hacı Bektaş sevgisini dile getiren âşıkların Cumhuriyet döneminde yaşayanlarının hemen hepsinde Atatürk sevgisinin de ön planda olduğu görülmektedir.

Bunlardan biri:

*Çırakman vecize söz bırakanlar
Dilimize Türkçe öz bırakanlar
Gerçeğe götüren iz bırakanlar
Biri Hacı Bektaş, biri Atatürk³¹*

²⁷ Öztelli, a.g.e. s.218

²⁸ Özmen, a.g.e. s.443

²⁹ Özmen, a.g.e. s.404

³⁰ Şemsettin Kutlu, Şâir Dertli C.I, İstanbul 1997, s.144

³¹ Hüseyin Çırakman, Çorumlu Halk Ozanları, İstanbul 1992, s.169

diyen Hüseyin Çırakman, Hacı Bektaş ve Atatürk'ün Türk Diline verdikleri önemi ustaca dizelere aktarıp Hacı Bektaş ve Atatürk sevgisini dantel gibi işlerken yine bir Cumhuriyet çocuğu olan Âşık Haydar Aslan da:

*Hünkâr Hacı Bektaş Veli pîrimiz
Böyle bir uluya ikrar yolumuz
Mustafa Kemal'dir bir önderimiz
Yolunda yürüyen kervanımız var³²*

biçiminde söyleyişi ile Hacı Bektaş sevgisinin yanında Ulu Atatürk'ün izinde olduğunu yansıtmaktadır.

Günümüz âşıklarından Âşık Hüdaî de:

*Balık susuz olmaz insan vatansız
Gülüm Hacı Bektaş elim Atatürk
Bilim nihayetsiz yolum hatasız
Bilim Hacı Bektaş yolum Atatürk³³*

diyerek Hacı Bektaş ve Atatürk sevgisi ile dopdulu âşıklardan biri olduğunu belirtmektedir.

Hacı Bektaş ve Atatürk sevgisi ile dolu âşıklar, yürekleri bu ulu sevgi ile yanan âşıklardan sadece birkaçıdır.

Zileli Âşıkların dilinde ve telinde Hacı Bektaş sevgisi o denli coşkıyla ve içtenlikle dile getirilmiştir ki Hacı Bektaş sevgisi en üst düzeyde dile ve tele yansımıştır. Bunlardan 19. Yüzyılın Anadolu çapında en usta âşıklardan Zileli Fedaî Hacı Bektaş'a sevgi ve saygısını şiirlerinde sık sık dile getiren âşıklar arasında görülmekte, bir deyişinde:

*Bektaşî Veli'ye kılırsan biat
Hatırlar yap gönüle eyle rağbet
Fedaî alemde el çek be gayet
Her el amma nasip veren el olmaz³⁴*

ifadesi ile Hacı Bektaş'a biatlı olduğunu vurgulamaktadır.

Zile'nin bilinen en eski âşıklarından Talibi, Halveti dergâhına mensup olup Bektaşî olmadığı halde, Bektaşî felsefesinden etkilenecek Var olan Bektaşîliğe yeni bir çeki düzen verip kurumsallaştıran Bektaşî ulularından Balım Sultan'a:

*Eleman Yârabbî dedim de geldim
Hakk'ın esrarını ben anda gördüm
Balım Sultan sana imdada geldim
Dertliyim derdime dermana geldim*

biçiminde deyişler söylemiştir.

³² M. Demirel Babacanoğlu, Âşık Haydar Aslan-İnsan Hayranıyım, Adana 1992, s.83

³³ Âşık Hüdaî, Sevginin Ozanı, Ankara 1996, s.24

³⁴ Mehmet Yardımcı, Zileli Fedaî, Ankara 1983, s.46

Zaten Zileli âşıkların tamamı Alevî-Bektaşî değıldir. Çoğı Bektaşîliğın etki-
sinde kalmış, Bektaşî meşrepli Sünni olup Halveti tarikatına mensuptur. Talibi,
Fedâî ve asıl adı Ömer olan Ceyhunî bunlardandır.

Balım Sultan, Osmanlı Devleti'nin de desteğini alarak, Bektaşîliğın var olan
yapısına yeni bir biçim kazandırdığı, erkânını geliştirerek yeniden düzenlediğı için
Bektaşîlik onunla birlikte devlet tarafından tanınmış ve geniş yığınlara mal olmuş-
tur. Balım Sultan, Bektaşîliğın toplumsal ve insancıl yönlerini, barışseverliğini ve
yardımseverliğini ön plana çıkaran bir gönül eridir. 1501'de Bektaşîli-
ğı benimseyen II. Bayezid tarafından Kırşehir'deki Hacı Bektaş Dergâhı'nın başına
atanmıştır. Yüzyıllardan beri gelen Alevî-Bektaşîliğe ait kuralları derlemiş ve der-
gahta bir düzen içerisinde yaşama geçirilmesini sağlamıştır.

Sözel olan Bektaşî geleneğinde düzenlemeler yaparak, yazılı metin haline ge-
tirmiş, Yapısal olarak Bektaşîliği "kurallara bağlamış"tır.

Pek çok âşık Balım Sultan'a övgü dolu şiirler söylemiştir. Bunlardan:

*Bu meydanda kâmil olayım dersin
Daima cennette kalayım dersin
Sıtkı rahî halkı bulayım dersin
Nesli Hünkâr Balım Sultan'a gel gel*

diyen Zileli Âşık Sıtkı bunlardandır.

Rahat söyleyişleriyle bilinen ve:

*Der ki İsmail'im bu bir nur idi
Akıl fikir ermez bu bir sır idi
Bizim bildiğimiz Ali bir idi
Şimdi her köyde Ali eylediler*

deyişi bütün Anadolu'ya yayılan Zileli İsmail'in:

*Ey İsmail yaralarım ellidir
Tarife hacet yok dertli bellidir
Dervişler de hırka giyer şallıdır
Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin derdi*

biçimindeki söyleyişi, Talibî çıraklarından Ali'nin;

*Hünkâr Hacı Bektaş Kutb-ül-Ârifin
Gül eşiğine yüzüm süre gelmişim
Küll-i günahımı aldım elime
Mürüvveti çok pir hünkâra gelmişim*

*Bu cevr-i mihnete sabr etti Eyüb
Günahlar affeden “Settar ülEyüb”
Ali medet Mürvet el-aman deyip
Hünkâr Hacı Bektaş pire gelmişim*

deyişi, 1851-1914 yıllarında yaşayan ve Hacı Bektaş dergahından nasip ve mahlas alan Zileli âşıklardan Gulam Haydar'ın;

*Doksan bin ere de mana yetiren
Zemheride yağal elma bitiren
Bir emriyle Akpınar'ı getiren
Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin kendi*

*Danışık dağında doksan bin erler
Kadıncık Ana'ya hizmetçi derler
Nasip veren size o yeşil eller
Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin kendi*

deyişi, 1864-1954 yılları arasında yaşayan ve Hacı Bektaş'tan nasip alan âşıklardan olup soyu Kaytezğulları adı ile yaşayan Âşık Fikri'nin;

*Fazlı Feyzullah'ta Sırr-ı Ali'sin
Pirim Hünkâr Hacı Bektaş Veli'sin
Fikri der ki sen cümleden ulusun
Yağmur gibi rahmetin var efendim*

deyişi, Zileli Remzanî'nin

*Erenlerin gözü sensin
Ariflerin sözü sensin
Remzanî'nin nazı sensin
Hacı Bektaş, Hacı Bektaş*

biçimindeki coşkulu söyleyişi, bütün müşküllerin halli için medet umulan Hacı Bektaş Veli'ye dilekler:

*Medet senden medet Bektaş-ı Veli
Müşkülüm haleyle geldim erenler
Elestü bezminde demişiz belî
El ele, el Hakk'a verdim erenler*

biçiminde samimi ve yürektendir.

Hacı Bektaş sevgisini içtenlikle dile getiren XX. yüzyılın önde âşıklarından Zileli Âşık Nevruz Bacı'nın eşi Kul Semaî:

*700 yıl evvel dünya halkına
Yön verendir Hacı Bektaş Veli
Ahi Evranlara Mevlânalara
Ün verendir Hacı Bektaş Veli³⁵*

biçimindeki söyleyişi ile hem ustalığını hem de Hacı Bektaş sevgisini kendine özgü tavrıyla dile getirmiştir.

1889-1945 yılları arasında Zile’de yaşayan Hubbî’nin:

*Hubbî eder nazlı yarin vasfını
Hünkar Hacı Bektaş Veli neslini
Dört kitaptan haber aldım aslını
Emanettir size İmam Hüseyin*

dediği gibi Zileli âşıkların Hacı Bektaş Veli’ye yürekten bağlılıklarının yanı sıra dergâha ve Bektaşilik yoluna hizmet etmiş yol ulularına da saygı ve sevgisinin canlı olarak dizelere aktardıkları görülmektedir. Bunların başında gelen Balım Sultan’dan başka Cemalettin Çelebi, Hamdullah Çelebi gelmektedir.

19. yüzyılın Bektaşî âşıklarından Zileli Fevzî’nin:

*Ezelden dil verdim ben sana ey yâr
Kerem kıl bendene Cemal Efendim
Nişan verir cemaline nev-bahar
Kerem kıl bendene Cemal Efendim*

söylemi, Zefil Necmi’nin, Cemeleddin Çelebi’nin vefatı üzerine arkasından söylediği:

*Nur-ı Cemaleddin dünyadan göçtü
Levh-ü kalem kevn ü mekân ağladı
Sekizinci uçmak babına geçti
Gökte melek yerde insan ağladı*

biçimindeki ağıtı,

Zileli Sefil Ali’nin:

*Sefil Alim, beli dedim uyandım
Bir güzel bağladı, kim çözer bendim
Yetiş bun günümde Camal Efendim
Yaralar sarmaya yar kendi geldi*

deyişi bunlardandır. Cemeleddin Çelebi’nin vefatı üzerine:

---

³⁵ Âşık Kul Semai Baba, Divanı-Nefesleri, İstanbul 1991, s.66

*Nur-i Cemaleddin dünyadan göçtü
Levh ü kalem kevn ü mekân ağladı
Sekizinci uçmak babına geçti
Gökte melek yerde insan ağladı*

*Üçler kapısından içeri girdi
Bektaş_i Hünkâr'a bir secde kıldı
Cümle ecdatlar kıyama durdu
Şah Kalender Balım Sultan ağladı*

biçiminde mersiye yazan, bir şiirinde:

*Sabah kalkıp mekânında oturan
Allah bir Muhammed Ali değil mi
Aluç ağacında elma bitiren
Allah bir Muhammed Ali değil mi*

diyen ve:

*Zefil Necmi çağırırım Ali 'yi
Pirim Hünkâr Hacı Bektaş Veli 'yi
İhtiyacım ko sırrından doluyu
Veresin muradım İmam Hüseyin*

Biçiminde özgün söyleyişleri olan Zefil Necmi'de de Hacı Bektaş sevgisi üst düzeydedir.

Halen Zile'de yaşamını sürdüren Aydın Ali (Ali Söyleyen)nin

*Bektaşiyiz aldanmayız taklide
Tarikat nazenin Ali'den gelir
İkrarımız Hacı Bektaş Veli'de
Bu ilm-i câvidan Ali'den gelir*

deyişi ve

*Dergâhı âlâda bir eren gördüm
Hünkâr Hacı Bektaş Veli'dir Veli
Vardım eşiğine yüzümü sürdüm
Hünkâr Hacı Bektaş Veli'dir Veli*

biçimindeki söyleyişi ile;

Zile'nin sevilen âşıklarından Deli Cemal'in:

*Horasan elinden zuhura gelen
Veliler velisi Hünkârım benim
Cümle evliyaya serçeşme olan
Veliler velisi Hünkârım benim*

deyişi

*Hacı Bektaş'ın da gonca gülleri
Ali İmran okur şirin dilleri
Tarikatımızın yüce pirleri
Pirim hoş geldiniz canlar merhaba*

deyişi

*Cümle kapıdan içeri geçtim
Arslan ağzından demimi içtim
Hünkârı görünce serimden geçtim
Biz de sizin ele yürüdük geldik*

biçiminde söyleyişi Hacı Bektaş sevgisinin ne denli güçlü olduğunun kanıtlandırır.

Günümüzün Zileli âşıklarından

*Yolum düştü erenlerin yurduna
Gördüm hanesinde bir güzel ana
Hacı Bektaş içinde toprağına
Özüm turap edip ser diye geldim*

diyen Âşık Kuldânî,

*Bektaşî Veli'ye niyazbend olan
Pirin dergâhından himmetin alan*

biçimindeki özgün söyleyişleriyle Emîni Düştü,

Yüreği Hacı Bektaş sevgisiyle dolup taşan ve:

*Horasan erleri gerçekler pîri
Hünkâr Hacı Bektaş Veli'm gel yetiş
Cümle evliyalar bir deste gülü
Hünkâr Hacı Bektaş Veli'm gel yetiş*

ve:

*Erenlerin gözü sensin
Ariflerin sözü sensin
Remzanî'nin nazı sensin
Hacı Bektaş Hacı Bektaş*

biçiminde duyarlı şiirler söyleyen Remzanî, Hacı Bektaş sevgisini ustaca yansıtan Zile'nin önemli âşıklarındandır.

Hacı Bektaş'tan manevi etki ile âşıklığa ulaşan, mahlas alan âşıklarla,

Hacı Bektaş sevgisini ustaca dile ve tele döken Zileli Âşıkların hayatta olmayanlarına rahmet diler, yaşayan Zileli âşıkların diline ve teline tanrı güç versin derim.

KAYNAKÇA

- İbrahim Aslanoğlu, Söz Mülkünün Sultanları, İstanbul 1985
M. Demirel Babacanoğlu, Âşık Haydar Aslan-İnsan Hayranıyım, Adana 1992
Nejat Birdoğan, Şah İsmail Hatayi, İstanbul 1991
Ozan Deli Cemal, Yaşamı, Şiirleri ve Deyişleri, İstanbul, 2001
Hüseyin Çırakman, Çorumlu Halk Ozanları, İstanbul 1992
Muhtar Yahya Dağlı, Tokatlı Gedaî, İstanbul 1943
Âşık Hüdaî, Sevginin Ozanı, Ankara 1996
İsmail Özmen, Alevi-Bektaşî Şiirleri, Ankara 1995
Cahit Öztelli, Bektaşî Gülleri, İstanbul 1985
Turgut Koca, Bektaşî Nefesleri ve Şairleri, İstanbul 1950
Vasfi Mahir Kocatürk, Tekke Şiiri Antolojisi, Ankara 1968
Yunus Koçak, Hasan Dede Hayatı ve Öğretisi, Ankara 1998
Yunus Koçak, Hilalî Baba, Ankara 1980
Şemsettin Kutlu, Şâir Dertli C.I, İstanbul 1997
Âşık Kul Semaî Baba, Divanı-Nefesleri, İstanbul 1991
Ömer Uluçay, Âşık Veysel, Araştırma-Tartışma-Alıntı, Adana 1995
Mehmet Yardımcı, Halkbilim ve Edebiyat Yazıları, Malatya 1993
Mehmet Yardımcı – Hayrettin İvgin, Zileli Fedaî, Ankara 1983
Mehmet Yardımcı-Hayrettin İvgin, Zileli Âşık Zefil Necmi, Ankara, 1988
Mehmet Yardımcı – Hayrettin İvgin, Zileli Âşık Ceyhunî ve Diğer Ceyhuniler, Ankara 1996
Mehmet Yardımcı-Osman Kazancı, Hekimhan Folkloru ve Hekimhanlı Halk Şairleri, Malatya 1993
Mehmet Yardımcı, Âşık Aydın Ali (Ali Söyleyen), Hayatı, Sanatı, Şiirlerinden Örnekler, Ank. 2006
Mehmet Yardımcı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi 1998

ZİLELİ ÂŞIK CEYHUNÎ'NİN ERMENİ ÂŞUĞ ÇIRAKLARI

ASHIQ CEYHUNÎ'S FROM ZILE ÂŞUĞ APPRENTICES OF ARMENIAN ORIGIN

УЧЕНИКИ АРМЯНСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОСТИ АШУГА ДЖЕЙХУНА ИЗ ЗИЛЕЛИ

Hayrettin İVGİN*

Öz

Âşık Ceyhunî'nin 1832-1847 tarihleri arasında bir yılda Zile'de doğduğu, 1912 yılında Çorum'un Alaca kazasının İсахacı köyünde öldüğü kabul edilmektedir.

Tokatlı Âşık Nuri'nin çırağıdır. Esas adı Ömer iken Ceyhunî mahlasını ustası vermiştir.

Âşık Ceyhunî çok çırak yetiştirmiştir. Bunlardan 14 çırağının adlarını biliyoruz. Bu çırakları arasında bazılarının Ermeni asıllı olduğu tespit edilmiştir. Bunlar Tahta Bacak Mehmet (Âşık Mevcî), Kayserili Âşık İzanî, Zileli Âşık Şermî, Sivashlı Âşık Pesendî ve Âşık Saftî'dir.

Yazıda; Âşık Ceyhunî'nin kısa hayatı, sanatı verildikten sonra yetiştirdiği 5 (Beş) Ermeni asıllı aşuğ çırağından söz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Âşık Ceyhunî, Zile, Ermeni asıllı aşuğ, Ceyhunî çırakları

Summary

It is considered that Ashiq Ceyhunî was born in Zile a year between 1832-1847, and he died in the village of İсахacı, district of Çorum, in 1912.

He is apprentice of Ashik Nuri from Tokat. While his real name was Omar, his master gave him Ceyhunî pseudonym.

Ashik Ceyhunî has trained many apprentices. We know the names of 14 of them. It has been determined that some of apprentices were Armenian origin. They are Wooden Leg Mehmet (Ashi Mevcî, Tahta Bacak Mehmet) Ashiq İzanî from Kayseri, Ashiq Şermî from Zile, Ashiq Pesendî from Sivas and Ashik Saftî.

---

* Halk Bilimi Araştırmacı-Yazar. Ankara/TÜRKİYE
(hayrettinivgin@gmail.com)

In writing it is given a brief information about Ashiq Ceyhunî's short life. Then it is mentioned that he raised 5 (five) Armenian origin ashuğ apprentices.

Keywords: Ashiq Ceyhunî, Zile, Armenian origin âşuğ, Ceyhunî apprentices.

Asıl adı Ömer'dir. Babası Çördükoğullarından Ahmet'tir. Ailesine Himmetoğulları adı da verilmektedir. Zile'nin Çıkrıkçı mahallesinde dünyaya gelmiştir.

Kesin olarak ne zaman doğduğu bilinmemektedir. 1832 ile 1847 tarihleri arasında değişik doğum tarihleri gösterir kaynaklar. 1832, 1833, 1837, 1842 ve 1847 tarihleri onun doğum tarihi olarak kaynaklarda verilmektedir. Bizim yaptığımız tespitlere göre, Ceyhunî'nin doğum tarihinin 1832 ile 1835 yılları arasında bir yerlerde olabileceğine dairdir.

Ölüm tarihinde tüm araştırmacılar ittifak halindedir. Ölümü 1328 H. yılında (1912 M.) Çorum'un Alaca kazasının İshacı köyünde olmuştur. (İvgin-Yardımcı 1996; s.7)

Ceyhunî, Zile'den çok küçük yaşlarda ayrılmış ve Tokat'a gelmiştir. Babası Çördükoğlu Ahmet, Ömer'in yani Ceyhunî'nin saz ve şiire olan merakını hiçbir zaman hoş karşılamamış ve kabullenememiştir. (Koçak 1938; s. 10)

Tokat'a geldiğinde; Tokatlı Nuri olarak tanınan bilinen ve Erzurumlu Emrah'ın da çıraklarından olan Âşık Nuri ile tanışmıştır. Onun çırağı olmuş, ondan saz ve söz dersleri almıştır. Hatta Ömer'e Ceyhunî mahlasını da ustası vermiştir. Şiirin ve âşıklık geleneğinin bütün inceliklerini öğrenen Ceyhunî yine ustasının isteği ile o yıllarda Tokat'ta Balak Baba'nın şeyhi olduğu Kadirî tarikatına girmiştir. (İvgin-Yardımcı 1996; s. 7)

Tokat'ta bulunduğu sıralarda Zile'ye ailesinin yanına sık sık gelip gittiğini, hattâ Zile'den evlendiğini tahmin ediyoruz.

Tokat'ta ikâmet edip âşıklık sanatını icra ederken çevre il ve ilçelere, sanatını icra sebebiyle yolculuklar yaptığını, bilinmeyen bir sebepten dolayı hanımından ayrıldığını biliyoruz.

Tokat'ta iken usta bir âşık haline gelmiştir. Ustası Âşık Tokatlı Nuri ile 1883 yılında Samsun'da birlikte buldukları sırada, onun vefatında yanında olmuştur. Tokatlı Nuri ölürken; "Sözümü Ceyhunî'ye sazımı çocuklarıma bırakıyorum" dediği, Ceyhunî'nin de ustası Nuri'nin sazını kutsal bir emanet olarak Samsun'dan Tokat'a, oradan Niksar'a getirip ailesine teslim ettiği bilinmektedir. (İvgin-Yardımcı 1996; s. 9)

Usta olan Âşık Ceyhunî çevrede de pek çok çırak yetiştirmiştir. Artık Tokat ve çevresi ona dar gelmektedir. Tokat'tan ayrılmış uzun süre Anadolu'yu gezmeye başlamıştır. Erzurum, Sivas, Yozgat, Kırşehir, Çorum, Ankara, Çankırı, Amasya, Osmancık, Niksar, Trabzon, Kayseri, İstanbul vb. şehir ve kasabaları gezmiş, bazı yerlerde neredeyse bir yıl ve aylarca kalmıştır. Hattâ Şam'a dahi gittiğini kaynaklar bize ifade etmektedir. (İvgin-Yardımcı 1996; s.9-10)

Sayın Mehmet Yardımcı ile birlikte hazırlayıp Ekim 1996 yılında Ankara’da yayımladığımız “Zileli Âşık Ceyhunî/Hayatı, Sanatı, Şiirleri ve Diğer Ceyhunîler” adlı kitabımızda bunların kaynaklarını vererek anlatmaktayız.

Ceyhunî, Çorum’a bekar ve boşanmış olarak 35 yaşlarında gelmiş 38 yaşında iken (tahminen 1870-1873 yılları arasında) Alaca’da Kahyaoğullarından Horisti’nin kızı Meryem ile evlenmiştir. Kayınpederi Horisti, Hristiyan iken Müslümanlığı kabullenmiş bir muhtedir. Çocuklarını Müslüman olarak yetiştirmek istemiştir. Alevî-Bektaşî meşrebini kabullenen Kahyaoğulları, Ceyhunî’yi kendilerine damat olarak kabul etmişlerdir.

Bu arada 1892 yılında babasının Zile’de vefat ettiğini duyunca kayınbiraderi Mehmet’le birlikte Zile’ye gelmiş, kendi hakkı olan ve miras kalan evini, mallarını, bahçelerini satarak tamamen Çorum-Alaca İshacılı köyüne yerleşmiştir. (İvgin-Yardımcı 1996; s. 7-8)

Bütün kaynaklar Ceyhunî’yi; uzun boylu, geniş omuzlu, iri-yarı, oldukça sevimli, temiz ve yakışıklı bir kişi olarak tanımlarlar. Sesi herkesin hoşuna gidecek kadar gür ve güzeldi. Huyu ve karakteri sevecen, güler yüzlü, ilk görünüşü itimat telkin eden ve saygı duyulacak bir görünümlü olup, temiz ve tertipli giyinen bir kişi olarak tarif edilir. (İvgin-Yardımcı 1996; s. 8)

Ceyhunî, beyaz fes üzerine yeşil sarık sarar, cübbe gibi bir lata* giyerdi. Sesi davudî olup 12 telli çöğür çalardı. Çöğürünü sırma ile işlenmiş bir özel örtü içinde saklardı.

Ceyhunî, geçimini tamamen âşıklıkla sağlardı. Daima kendi eserini okur, başkalarının şiirlerini okumaz ve söylemezdi. Zaman zaman ustası Âşık Tokalı Nuri’den ve onun ustası Erzurumlu Âşık Emrah’tan ısrar olursa okurdu.

İrticalî çok güçlüydü. Aynı anda 80-90 beyite kadar doğaçlama söyleyebilirdi. Aralıksız olarak 2-3 saat durmadan 12 telli çöğürünü çaldığı ve deyişler söylediği bilinmektedir.

Rahmetli Folklorcu Öğretmen İbrahim Aslanoğlu ile birlikte 19 Haziran 1982 yılında Ceyhunî’nin öldüğü Alaca’nın İshacılı köyüne gitmiştik. Ceyhunî ile ilgili bilgiler derledik. Ölümünü köylüler ile onu bilen ve tanıyanlar şöyle anlattılar. Ceyhunî, İshacılı ile Domalan köyü arasında bir tahta köprüyü eşeğinin üzerinden, geçerken yere düşüyor, kafasını çarpıyor ve vücudunu incitiyor. Söylendiğine göre; eşeğin üzerinde kimilerine göre içkili iken, kimilerine göre kalp krizi geçirdiği için düşmüştür. Hemen köye İshacılı’ya getiriyorlar. Ama bir-kaç saat içinde vefat ediyor. Yıl 1912’dir. Bu bir-kaç saat çerçevesinde yaşadığı saatlerde “Allah’a Yakarış” diyebileceğimiz bir münacat söylüyor. Yanında bulunanlar bu münacaatı yazıyorlar ve kağıtlara kaydediyorlar. Ben bu şiiri birkaç yerde yayımladım. Hattâ, Ceyhunî adlı kitabımızda da yayımladık. (İvgin-Yardımcı 1996; s. 10)

Ölünce kürkü, silahı, sazı ve bazı küçük eşyaları Alaca’ya getirilmiş kendisini yakın arkadaşlarına hatıra olarak verilmiştir. Hattâ 1938 yılında 12 telli çöğürünün

---

* Yakasıyla kolları setre biçiminde olan ve ilmiyenin giydiği uzun bir tür üstlük.

Alaca'nın Teberik köyündeki Dedekarginoğullarından Dede Bey'de olduğu söyleniyordu. (İvgin-Yardımcı 1996; s. 10)

Âşık Ceyhunî'nin epeyce yetiştirdiği çırakları olmuştur. Tespit edebildiğimiz kadar bunların sayısı 14'ü bulmuştur. Belki de daha fazladır. Çünkü, bazı âşıklar onun çırağı olarak kayıtlarda görünmemektedir. Mesela; Âşık Emrah'ın torunu Pünhanî de Emrah torunu olması Ceyhunî'den hiçbir şey öğrenmediğini göstermez. Bilakis Ceyhunî, Tokatlı Âşık Nuri'nin çırağı olmasıyla Âşık Emrah'ı iyi bilme sebebidir çünkü Emrah kolu aşığıdır. Ceyhunî, Âşık Emrah'ı da iyi bilmekle bu bildiklerini Pünhanî'ye de aktardığı kesindir. 1897 yılında Ceyhunî Tokat'ta iken Emrah'ın torunu Pünhanî ile Zile'ye gittiği de bilinmektedir.

Ceyhunî'nin çırakları şunlar olmuştur:

1) Tokatlı Asafoğlu Cemalî, 2) Zileli Tahtabacak Mehmet (Mevcî), 3) Zileli Nagamî (Ali Baba), 4) Zileli İlhamî, 5) Zileli Âşık Şermî, 6) Sivaslı Pesendî, 7) Arap Hafız (Hicri), 8) Yozgatlı Seyhunî, 9) Yozgatlı Mesudî, 10) Niksarlı Bedrî, 11) Niksarlı Cesurî (Bedri'nin Kardeşi), 12) Kayserili Âşık İz'anî, 13) Âşık Saftî, 14) Erzurumlu (Hasankaleli) Serdarî

Bunlardan; Zileli Tahtabacak Mehmet (Mevcî), Sivaslı Pesendî, Zileli Âşık Şermî, Kayserili Âşık İz'anî ve Âşık Saftî Ermeni asıllı aşuğlardır. (Bayrak 2005; 222-226), (Bezirci 1993; s. 441), (Yardımcı 2004; s. 109), (Koçak 1938; s. 9-14), (Koçak 1938; s. 16-19), (İvgin-Yardımcı 1996; 7-8)

Bu tebliğimin asıl konusu Ceyhunî'nin yetiştirdiği bu Ermeni asıllı aşuğlardır. Bunları kısa olarak sizlere tanıtmak istiyorum.

1) TAHTA BACAK MEHMET (MEVCÎ)

Hayatı hakkında bilgimiz çok olmayan bu aşığın Ermenî asıllı olduğunu ve Ceyhunî'nin çırağı olarak bilindiği söylenmektedir. “Bellidir” dönerayaklı şiirinin bir yerinde;

Ay ile gün doğar bu nur değil mi?

Gerçekler pinhandadır sır değil mi?

Senemiz de binüçyüzbir değil mi?

Hesap eyle senesinden bellidir.

dörtlülüğü geçmektedir. 1301 Hicri yılında buldukları (1885 M) söylemektedir ki bu da onun bu tarihte sağ olduğunu göstermektedir. (Yardımcı 2004; s. 191)

Dehri Dilçin'in 1945 yılında TDK tarafından yayımlanan Edebiyatımızda Atasözleri adlı kitabında Mevcî'nin 30 dörtlükten oluşan bir Nasihat Destanı yayımlanmıştır. Dehri Dilçin “Mevcî'nin XIX. asır ikinci bölümünde yaşamış olduğunu kabul etmek lâzım gelir” demektedir. (Dilçin 1945; s. 42-43)

Şiirlerini bazen Mevcî ve bazen Mehmet olarak söylediğini Mehmet Yardımcı ifade etmektedir. (Yardımcı 1983; s. 40)

Bir bacağı dizinden kesik olup tahtadan ayak taktığı için “Tahtabacak” lakâbı olarak da bilinmektedir. Müslümanlığı kabul etmiş bir muhtedi olduğu, Alevî-Bektaşîliği benimsediği anlaşılmaktadır.

NE HACET

*Sırr-ı kâmile de biat etmeyen
Sofrasın meydana serse ne hacet
Kâmil-i mürşide gönül katmayan
Ol şahı kereme varsa ne hacet*

*İlmi ledün sırrı cavidan haktır
Zahir ilmi okur gör hakkı çoktur
Sözlerin sarfindan haberi yoktur
Bin ayete manâ verse ne hacet*

*Ben evlâdım deyü dava kılanlar
Belli olur gerçek ile yalanlar
Derman bulmaz körükörün ölenler
Tabip yarasını sarsa ne hacet*

*Elif lâm mim hecesini duymayan
Teslim olmaz tatlı cana kıymayan
Mevcî'm der bu dergâha varmayan
Nice bir kâmile varsa ne hacet*

BELLİDİR

*Bir kişi ne kadar okumuş olsa
Gönderdiği namesinden bellidir
İsterse âlemin sırrını bilse
Kişi zade söğmesinden bellidir*

*Kibirlik mi olur zât olan zatta
Arifler de bilir anı elbette
Eğer söz eğer ki lâfzı sohbette
Gerçek âşık demesinden bellidir*

*Münkiri nâdanı görmesin gözüm
Cahile de cehlin bed gelir sözün
Müşkil halletmeye üstat ilâzım
Söyledikçe manâsından bellidir*

*Ay ile gün doğar bu nur değil mi?
Gerçekler pinhandadır sır değil mi ?
Senemiz de binüçyüzbir değil mi ?
Hesap eyle senesinden bellidir*

***Mevcî'm** de söyler sözleri balım
Yaratan Allah'ı zikreder dilim
Kuran'da okunur o güzel adın
Her ayet de hecesinden bellidir*

ERENLER

*Hayli demdir biz buraya gelmedik
Arzulayıp geldik sizi erenler
Erenler sırrına vukuf olmadık
Arzulayıp geldik sizi erenler*

*Er olanlar er postuna oturdu
İyi söyleyenler hizmet yetirdi
Nasip kısmet bizi çekti getirdi
Arzulayıp geldik sizi erenler*

*Âşıklar dersini verir hocası
Kuranda okunur lâmin hecesi
Geldik mihman olduk kadir gecesi
Arzulayıp geldik sizi erenler*

*Kalbimizde vardır burda kalmaya
Ustaz bulup dört duvarı örmeye
Bizler geldik büyük küçük görmeye
Arzulayıp geldik sizi erenler*

***Mevcî** niyaz eyle Ali abaya
Emanet ettim sizleri Hüdâya
Hızır gelip hanenize uğraya
Arzulayıp geldik sizi erenler*

ÇARE NE?

*Takdir ilahiden budur nasibim
Az verilmiş çok istesem çare ne ?
Buyumuş kazancım bu kadar kisbim
Bülbül gibi zar eylesem çare ne ?*

*Viran olmuş hiç bakmıyor bendime
Ahvâlim beyandır ol efendime
Hançer olsam hamle kılsam kendime
Dertli suna'm pârelensem çare ne ?*

*Göz göz oldu yarelerim akıyor
Coşkun geldi su bendimi yıkıyor
Biri onulmadan beji çıkıyor
Mahlûkattan ar eylesem çare ne ?*

*Mevcî'm umarız ol güzel şahtan
Ya İlâhi azat eyle tutsaktan
Dertliler dermanın umarız Haktan
Halka hâlîm arzeyelem çare ne ?*

2) KAYSERİLİ ÂŞIK İZ'ANÎ

1817 yılında Kayseri'de doğmuş, 1889 yılında yine Kayseri'de ölmüştür. Asıl adı Mıgırdıç Kasbaryan'dır. Kayseri'de Hacı Mıgırdıç olarak biliniyordu. Muhtemelen Kudüs'e giderek "Hacı" lâkabını almıştır. Halk ve divan tarzında şiirleri bulunduğu söylenmekte ise de elimiz- de yalnızca İhsan Hınçer'in yayımladığı iki beyiti vardır.(Hınçer 1959; s. 2054)

*Hasret ile feryad idub çekmekteyim ah meded
Hayıf ömrüm boşa geçti dünyada ey ah meded*

*Ey İz'anî aç gözünü kimseden yoktur vefa
Senden gayri sahibim yok yaradan Allah meded*

Bir de Ardahan ve Kars yöresinde bir süre bulunmuş bir Âşık İz'anî vardır ki Âşık Şenlik ile atışması literatürlerde bulunuyor. Araştırmacı Mehmet Bayrak bu İz'anî'yi de Kayserili İz'anî'yle aynı kişi kabul etmektedir. Âşık Şenlik ile atışmaları bulunan bu İz'anî muhtemel Ermenî bir aşuğdur. Kayserili İz'anî'yle aynı kişi olması muhtemeldir. Şenlik ve İz'anî'nin karşılaşması konusu, Prof. Dr. Ali Berat Alptekin'in M. Nizamettin Coşkun ile birlikte hazırladıkları "Çıldırılı Âşık Şenlik Divanı" adlı eserde geniş bir biçimde anlatılmaktadır. (Çıldırılı 2006; s. 426-447)

Gerçekten Orta Anadolu'nun bir yerlerinden o yıllarda (tahminen 1885) Rusların işgali altında bulunan Kars'a ve Ardahan'a giden İz'anî adlı âşık, Ceyhunî'nin çırağı olan âşık mıdır? Ben de bu kanaatteyim. Çünkü İz'anî her ne kadar Alevî-Bektaşî meşrebini kabul etmiş bir Ermeni ise de, Kars ve Ardahan'da Ermenilerle birlikte olmuş onların yanında olmuştur. Hattâ, Şenlik -İz'anî atışmasında Ermeniler, İz'anî'nin tarafını tutmuşlardır. (Eke 2003; s. 193-199)

Şenlik-İz'anî atışması ayrı bir araştırma konusudur. Ben de Mehmet Bayrak'ın kitabında sözünü ettiği İz'anî'nin, Ceyhunî'nin çırağı olan İz'anî olduğunu düşün-

mekteyim. (Bayrak 2005; s. 354-362) Gerçi, Sayın Ali Berat Alptekin ve M. Nizamettin Coşkun “İz’anî’nin Ermeni asıllı veya Ermeni dönmesi değildir” diye bir ifade kullanmaktadırlar. Bunu da İz’anî’nin “sazı ve sözlerinin” kendi görüşlerini doğruladığını ve İz’anî’nin en büyük zaafının “paragöz” olması gerekçesine bağlamaktadırlar. (Çıldırılı 2006; s. 446-447)

Ben de bir Şenlik-İz’anî atışması örneğini aşağıya alıyorum:

Aldı İzânî

*İptida ism-i lemyezel adalet divanımız
Edeb-ül edeb bakirdir ilm ile gümanımız
Cim'dir cihanın binası ra da hisar eyledi
Âlem-i sırr-ı hafîye ol Şah-ı Huban'ımız*

Aldı Şenlik

*Enasırdan halk olundu evvelâ imanımız
Yok iken var etti bizi asla lâmekânımız
Kün buyurdu halk eyledi yeri göyü yaradan
Kaf ile nun'dan yarattı ol Ganî Sübhan'ımız*

Aldı İzânî

*Kendi nurundan yarattı âleme kıldı nebi
İki cihanın serveri ol bizim sultanımız
Dört kitabın dördü hakdır yalan diyen küfr olur
İncil İsa Zebur Tevrat ol güzel Furkan'ımız*

Aldı Şenlik

*Ol Habib-i Fahr-i Âlem Mustafâ'nın aşkına
Buyurdu levlâke levlâk lütf ile ihsanımız
Yüz dört suhuf kelimatta küllî nefsin mevti var
Otuz cüz âyetin galbi Yasin'i Kur'anımız*

Aldı İzânî

*Bugün dünya yarın ahret yohu varı neylerem
Hocam Hızır pirim Âdem işte vasfım eylerem
Dört kitabın hâfızıyam şimdi hıfzın dinlerem
Kürsüde vaize benzer ol Âşık İzânî'miz*

Adı Şenlik

*Şenlik aşkın abdalıdı hû çeker gündüz gece
Hızır'a delil İskender Cebrail oldu hoca
Kur'an'ın âyetlerinden okuyak hurfat hece
Mantıkta fetvaya benzer tarikat lisanımız*

3) ZİLELİ ÂŞIK ŞERMÎ

Zileli olduğu bilinen ve asıl adı Ali olan Şermî mahlaslı bir âşık bulunuyor. Hayatı hakkında; 19. yüzyılda yaşadığı, Ceyhunî'nin çırağı olduğu ve Zileli olduğundan başka bilgimiz yok. (Yardımcı 1983; s. 128)

M. Fuad Köprülü, *Saz Şairleri* adlı kitabının 3. cildinde bir şiirini verdiği Âşık Şermî'nin aslında Zileli Şermî ile ilgisi bulunmuyor. Fuad Köprülü'nün tanıttığı Şermî, Safaî ve Salim Tezkirelerinde adı geçen âşıktır. Klasik Edebiyatının etkisi altında kalarak divan tarzında şiirler ortaya koyan Âşık Şermî, Ermeni değildir. Üstelik İstanbul Üsküdarlıdır ve bir topçu askeridir. 1715'teki Mora seferinde şehit düşmüştür. Zileli Şermî ile bu Şermî arasında neredeyse birbuçuk asır zaman farkı bulunmaktadır. (Bayrak 2005; s. 642-644)

Buraya Zileli Şermî'ye ait olarak bilinen bir şiiri almaktayız. Muhtemelen Âşık Şermî de muhtedi olup Alevî-Bektaşî inanışına meyletmiştir. Adının Ali olması bunun böyle olduğunu göstermektedir.

Şermî'nin çok bilinen bir şiiri şöyledir:

DİNLETEMEDİK

*Hayf oldu, dünyada arzuhalimiz
Okuyup dildara dinletemedik
Sır ile anlatıp bu ahvalimiz
Derunumuz nâyın inletemedik.*

*Hava yere geçti ömrümüz heman,
Süremedik yarla bir dem ü devran,
Doldurup elinden mey-i erguvan
Nûş edip kâseyi çınlatamadık*

*Güç ile düşürdüm yârimi تنها
Ref-i hicab için nûş ettim sehba,
Halkalandı o gül ruhsarı amma
Beyaz-ı gerdenin benletemedik*

*Ey Şermî sineden pak eyle jengi
Rûz ile şeb eyleme savaş u cengi
Burc-i dilden atıp top u tûfengi
Şehr-i vücudumuz şenletemedik*

Aşağıda verdiğimiz şiir Fuad Köprülü'nün *Türk Sazşairleri* adlı kitabının 382-383. sayfalarından aldık. Bu şiir Zileli Şermî'ye ait olmayıp Üsküdarlı Şermî'ye aittir. (Köprülü 2004; s. 382-383)

BİLİR Mİ?

*Gurbet illerine gitti efendim
Aceb dostlar gine tizce gelir mi ?
Zevk, işret içinde zülf-i kemendim
Benim bunda çekdiğimi bilir mi ?*

*Ağlamaktan hiçbir lâhza gülemem
Akan bu çeşmimin yaşın silemem
Bir aceb sır vardır bunda, bilemem
Deli gönül böyle mahzun kalır mı ?*

*Bülbül gibi eyleyim mi figânı ?
Zarım ile ağlatırım cihanı
O gül yüzlü, âhû gözlü civanı
Çarh-ı felek elimizden alır mı ?*

*Beni Mecnûn eden ol saçı Leylâ
Gezerim aşk ile sahra - be - sahrâ
Aceb ol dilberi **Âşık Şermiyâ**
Bir gececik yine تنها bulur mu ?*

4) SİVASLI ÂŞIK PESENDİ

Türkçe yazan ve söyleyen Âşık Pesendî'nin asıl adı Mardiros Kımpeyan'dır. Zileli Ceyhunî'nin âşıklık geleneği uyarınca yetiştirdiği çok sayıda çıraklarından biridir.

1864 yılında Sivas'ta doğmuştur. Pasendi, küçükken babası Mikayel Kımpeyan'ın yanında demircilikte çalışır. Genç yaşta şiir yazmaya başlar. Kayseri'deki Surp Karabet Manastırında bir süre eğitim görür. Müziğe meraklıdır ama saz olarak Anadolu sazını kullanır. Güzel saz çalmayı Ceyhunî'den öğrenir.

1884 yılında Baydzar Kürkçiyen ile evlendikten sonra İstanbul'a yerleşir. 1895/96 Ermeni olayları sırasında Rusya'ya göç eder. Kerç, Batum, Erivan, Eçmiyadzin ve başka şehirlerde ikâmet eder. Buralarda fırıncılık, kahvecilik gibi işlerde çalışır. 1905'de Bulgaristan'a gelerek Varna ve Rusçuk şehirlerinde bulunur. İkinci Meşrutiyet'in ilânından (1909) sonra önce memleketi Sivas'a gelir. Burada müzik ve âşıklık geleneği üzerine çalışır. Hattâ başka âşıklarla birlikte bir konsere bile katılır. 1910 yılında İstanbul'a döner. Yeniden âşıklık sanatını icra etmeye başlar, geçimini böyle sağlar. 1910 yılı içinde İstanbul'da Türkçe ve Ermenice olarak yazdığı şiirlerini Kusani Daviği (Gusan'ın Liri/ Ozanın Sazı) adıyla bir divan halinde bastırır. Divanda 46 Ermenice şiir yer almaktadır ki bunların ikisi destandır. Divan da ayrıca 27 Türkçe âşık tarzı şiir vardır ki bunların da ikisi destandır. Ermeniler âşık sanatı ile meşgul olanlara "Gusan" adı vermektedir. Bunun bizdeki "ozan"

kelimesinin Ermenicedeki aldığı teleffuzdur. (Bayrak 2005; s. 547-559), (Pamukciyan 2003; s. 274), (Pamukciyan 2002; s. 208-223), (Koz 2003; s. 153-170)

Gerçekten bizde ozan kelimesi XV. yüzyıldan sonra yerini nasıl aşık kelimesine bıraktı ise; Ermenilerde de gusan kelimesi yerine aşuğa bırakmıştır. Ermeniler XIII. yüzyıldan itibaren Ermenice şiir söylemelerinin yanısıra Türkçe’de söylemeye başlamışlardır.

Gusanlar şiirlerini bir musiki aleti ile çalıp söylemektedir.

Ermeni şairler XVI. yy. kadar gusan veya yanşak adını almakta idiler. Ermenilerde gusan adı sadece erkek şairlere verilmekte, kadın şairlere ise varsak denmektedir. (Türkmen 1992; s. 44-53)

Yanşak diye, Ermeniler âşık çıraklarına derlerdi.

Gusanların okumalarına da “hayren” derlerdi. Bu Ermenilerce’de “okumak” anlamına gelmektedir.

Hay bilindiği gibi Ermeni anlamına gelir. Hayren ise Ermenice “okumak” demektir.

Pesendi ile ilgili ilk çalışmayı Kevork Pamukciyan yapmıştır. Kevork Pamukciyan, Pesendi’nin Zileli Aşık Ceyhunî’nin şakirdi (çırağı) olduğu söylemektedir.

Pesendî ile ilgili önemli bir çalışmayı da Folklorcu-Yazar M. Sabri Koz gerçekleştirmiştir. Folklor/Edebiyat Dergisi’nde yayımlanan uzun yazısı tekmil bir çalışmadır. (Koz 2003; s. 153-170)

Pesendi, 1926 yılında Yedikule Ermeni Hastanesi’nde bir mide ameliyatından sonra vefat etmiştir.(Pamukciyan 2002; s. 208-223)

ARA BUL

*Hâl-i tereddütte kalma ey cahil,
Yürü bir dâmen-i pâki ara bul,
İzzucâh-i dehre aldanma gafil,
Bir sahib-himmeti ta ki ara bul.*

*Bir kün emri ile var oldu cihan,
Anlaşılmaz sırrın Hazret-i Süphan,
Bir katre menidir vücud-u insan,
Abı nârı bâdı hâki ara bul.*

*Gez âlemde kalb-i salim sîne saf,
Ketümü'l-lisan ol itme tehi laf,
Terk et kül u kîşi çekil bir taraf,
Pesendî Hazret-i Hakkı ara bul.*

HU ÇEKER

*Meşakkat rahına düş olan âşık,
Elbet leyl u nehar ağlar hû çeker,
Pervane-veş bağı olanlar yanık,
Dü çeşminden kan yaş çağlar hû çeker.*

*Geleli dünyaya dil-şâd olmadım,
Gezdim hayli dergâh irşad olmadım,
Bir lahza mihnetden azad olmadım,
Kara bahtım kara bağlar hû çeker.*

*Düşeli bu aşka ey melek-sima,
Bir puldur indimde ziynet-i dünya,
Ah u vah ettikçe **Pesendî** edna,
Feryadından taşlar dağlar hû çeker.*

EYLEMEDİ

*Sevdiğim küsmüş bana gitdi veda eylemedi
Bir kıya bakışla geçdi merhaba eylemedi*

*Can u dilden ben ana vermiş iken bu göynümü
O zalim rahm itmeyub derde deva eylemedi*

*İtmez em hali harabımdan teşekki şöyle kim
Ben bana yaptım bana kimse cefa eylemedi*

*Pare pare eyledim eyvah vücudım şehrini
Yari sadık bildiğim dostlar vefa eylemedi*

*Nice bin ehli dilan geçdi **Pesendî** dehriden
Hiç biri benim gibi boş laklaka eylemedi*

5) ÂŞIK SAFTÎ

Âşık Saftî'nin Zileli olduğu biliniyor ama hayatı hakkında bilgimiz bulunmuyor. Hattâ şiiirlerinden elimizde örnekler yok.

Prof. Dr. Fikret Türkmen "Türkçe söyleyen Ermeni Aşuğları" adlı yazısında Zileli Âşık Saftî'nin, Zileli Şermî'nin ve Zileli Tahtabacak Mevcî'nin Alevî-Bektaşî şairleri arasında saygı ile anıldığını belirten ifadelerde bulunmuştur. (Türkmen 1992; s. 44-53)

Halid Koçak'ın Çorumlu Dergisinin 6. ve 7. sayılarında yazdığı “Ceyhunî ve Çıraqları” adlı iki yazısında Âşık Saffî'nin, hattâ Şermî ve Mevcî'nin adları bulunmamaktadır.(Koçak 1938; s. 9-14 ve s. 16-19)

KAYNAKLAR

1) PAMUKCİYAN, Kevork (2002). *Ermeni Harfli Türkçe Metinler/Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar III*, Aras Yayıncılık, İstanbul .

Not: Âşık Pesendî ve Divanı, s. 208-223

2) BAYRAK, Mehmet (2005). *Alevî-Bektaşî Edebiyatında Ermeni Âşıklar (Aşuğlar)*, Özge Yayınları: 32, Ankara.

Not: Âşık Pesendî, s. 547-559

Âşık Şermî, s. 642-644

Âşık İz'anî, s. 354-362

Âşık Ceyhunî, s. 222-226

3) PAMUKCİYAN, Kevork (2003). *Biyografileriyle Ermeniler/Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar-IV*, Aras Yayıncılık, İstanbul.

Not: Ceyhunî, s. 145

Kımpetyan, Mardiros (Pesendi), s. 274

4) DİLÇİN, Dehri (1945). *Edebiyatımızda Atasözleri*. 1. Kitap, Türk Dil Kurumu (TDK)/C. II. 26, Klişecilik ve Matbaacılık TAŞ, İstanbul.

Not: Âşık Mevcî, s. 42-47

5) BEZİRCİ, Asım (1993). *Türk Halk Şiiri*. Cilt I, Say Yayınları, İstanbul.

Not: Zileli Ceyhunî, s. 441-447

6) YARDIMCI, Mehmet (2004). *16. Yüzyıldan Günümüze İz Bırakan Zileli Şairler*, Zile Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir.

Not: Ceyhunî, s. 109-122

Mevcî, s. 191-194

Şermî, s. 129

7) YARDIMCI, Mehmet (1983). *Yüzyıllar Boyu Zileli Halkı Ozanları*, Ayyıldız Matbaası, Ankara.

Not: Âşık Şermî (Ermeni Âşık), s. 128

Mevcî (Tahta Bacak Mehmet), s. 40-43

8) İVGİN-Hayrettin-YARDIMCI, Mehmet (1996), *Zileli Âşık Ceyhunî/Hayatı, Sanatı, Şiirleri ve Diğer Ceyhunîler*, Ürün Yayınları: 14, Ankara.

9) KOÇAK, Halid; “Ceyhunî ve Çıraqları-1”, *Çorumlu Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 6, 15 Eylül 1938, s. 9-14.

10) KOÇAK, Halid; “Ceyhunî ve Çıraqları-2”, *Çorumlu Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 7, 29 Birinciteşrin 1938, s. 16-19.

11) KOZ, M. Sabri, “Sivashlı Pesendî ve Şiirleri”, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, Cilt: VI, Sayı: XXIII, 2000/3, s. 159-170.

12) TÜRKMEN, Prof. Dr. Fikret (1992). *Türk Halk Edebiyatının Ermeni Kültürüne Tesiri*, Akademi Kitabevi İzmir.

Not: Türkçe söyleyen Ermeni Aşuğları, s. 44-53

13) ÇILDIRLI Âşık Şenlik Divanı (Hayatı-Şiirleri-Atışmaları ve Hikâyele-ri),(2006) (Hazırlayanlar: Prof. Dr. Ali Berat Alptekin-M. Nizamettin Coşkun), Çıldır Belediyesi Yayınları: 1, Ankara.

Not: Âşık Şenlik-Âşık İz'anî Atışması, s. 426-447.

14) HİNÇER, İhsan; “Türkçe Şiir Yazan Ermeni Şairler”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 125, Aralık 1959, Yıl: 11, Cilt: 6, s. 2054.

15) EKE, Metin; Saz Aşıklarında Atışma (Karşılaşma-Deyişme)”, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, Cilt: VI, Sayı: XXIII, 2000/3, s. 193-199.

16) KÖPRÜLÜ, Ord. Prof. Dr. M.Fuad (2004), *Türk Sazşairler I-V*, 3. Baskı, Akçağ Yayınları 587.

Not: Âşık Şermî, s. 382-383

IRAK TÜRKMENLERİNİN SÜRELİ EDEBİYAT DERGİLERİ

PERIODICALS LITERARY MAGAZINES OF IRAQI TURKMENS

ПЕРИОДИЧЕСКИЕ ЛИТЕРАТУРНЫЕ ЖУРНАЛЫ ИРАКСКИХ ТЮРКМЕНОВ

Dr. Şemsettin KÜZECİ*

Öz

Irak Devleti tarihinde bugüne kadar Türkmen kültürünü yansıtan 100'den fazla dergi ve gazete gibi yayınlar yapılmıştır. Bunların başında 15 Haziran 1869 tarihinde yayımlanan Türkçe ve Arapça çıkan Zevra gazetesi 1961 yılından bugüne kadar çıkan en uzun süreli Kültür-Edebiyat dergisidir.

Irak Türkmenleri edebiyatlarını, Irak'ta yayınlanan gazete ve edebiyat dergilerinde yansıtmaya çalışmışlardır.

Irak'ta yayınlanan Türkmen edebiyatı ile ilgili edebiyat dergileri, Türkmen toplumuna ve Türkmen milli davasına büyük katkı sağlamıştır. Bu yayınlar Irak Türkmen edebiyatı ile Türk dünyası edebiyatı arasında önemli bir köprü oluşturmaya gayret göstermiştir. Özellikle 2003 yılı sonrası bu çalışmalar daha da ivme kazanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Irak Türkmenleri, Türkmen kültürü, Türkmen edebiyatı, edebiyat dergileri.

Abstract

On the Government of Iraq, it have been published more than 100 magazines and newspapers as reflecting the Turkmen culture. Among these, published on June 15 1869 Turkish and Arabic language newspaper Zevra the longest so far in 1961, named Culture and Arts Magazine.

---

* Kerkük Kültür Derneği Genel Başkanı Gazeteci. Ankara/TÜRKİYE

Iraqi Turkmens tried to reflect their literature in the newspaper and literary published magazines.

Turkmen literature published in literary journals related to Iraq, the Turkmen and Turkmen society has made great contribution to the national cause. These publications have endeavored to create an important bridge between Turkey and the Iraqi Turkmen literature. Especially after 2003, it has gained further momentum.

Keywords: Iraqi Turkmens, Turkmen culture, Turkmen literature, literary magazines.

Giriş:

Irak¹, dünyanın en eski medeniyetlerine ev sahipliği yapmış olan aşağı Mezopotamya bölgesinde kurulmuş bir devlettir. Bugün Irak, Ortadoğu'da yer alan stratejik mevkiyi yanında sahip olduğu petrol rezervleri ile Körfez'in önemli ülkelerinden biri durumundadır.

1535–1918 yıllarında Osmanlı Devleti tarafından idare edilmiş, Lozan Antlaşması'ndan sonra İngiltere'nin denetimine girmiştir. İngiltere'nin 1971'de Ortadoğu'dan tamamen çekilmesi ile bu bölge üzerinde ABD hakim güç olmaya başlamıştır. Soğuk Savaş sonrası Ortadoğu'da etkisini artıran ABD'nin Irak'a özel bir politik ilgisi vardır.

Türkmenlerin Irak'ta ilk görünüşü 54 Hicri 674 Miladi yılında olmuştur. 1055 yılında büyük Selçuklu sultanı Tuğrul beyin adına Bağdat'ta hutbe okunmasıyla başlayan Irak'taki Türkmen hakimiyeti 1918'e kadar yaklaşık 900 yıl devam etmiştir. Ortaasya'dan göçen Türkmenler, 1000 yıl önceden başlayarak Selçuklular döneminde Irak'taki dağılımlar son şeklini bulmuştur.

Türkmenlerin Irak'a gelmeleriyle birlikte yanlarında edebiyatlarını, kültürlerini, sanatlarını, folklorunu ve gelenek ve göreneklerini de getirmişlerdir. Irak Türkmenlerinin yazı dili İstanbul Türkçesi olup, konuşma dili ise hemen hemen Azerbaycan şivesidir.

Türkmenler, Irak'ta en çok yüksek tahsil görmüş oranına sahip kitledir. Tarih boyunca medeniyete büyük katkılarda bulunmuşlardır. Edebiyatta Nesimi, Fuzuli, Ahdi, Nevres El-Kadim, Sanatta Osman Musullu, Abdülvahit Küzeci, Abdurrahman Kızılay, Dilde Mustafa Cevat, Edebiyat'ta Haşim Nahit Erbil, Ata Terzibaşı, Bilimde Prof. İhsan Doğramacı, Devlet yönetiminde Muzafferettin Gökbörü, İma-

---

¹ Irak Devleti'nin kuruluşu ve gelişimi için bkz: Sinan Marufoğlu, *Osmanlı Döneminde K. Irak* (1831–1914) İstanbul, 1998, Eren Yayınları; *Misak-i Milli ve Türk Dış Politikasında Musul*, Ankara 1998, Atatürk Araştırmaları Merkezi Yayını; Suphi Saatçi, *Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı*, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı, İstanbul 1996; *Musul ve Kerkük ile Arşiv Belgeleri* (1525–1919), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın nu:11, Ankara 1993; *Devrimci Irak*, Irak Büyükelçiliği Yayınları, Ocak 1974 Bağdat.

dettin Zengi, Gazetecilikte Dr. Sinan Sait vb. Türkmen büyükleri sadece bir örnektir.²

Irak Devleti tarihinde, bugüne kadar Türkmen Kültürünü yansıtan 100'dan fazla dergi, mecmua ve gazete gibi neşriyatlar yayınlanmıştır. Bunların başında, 15 Haziran 1869 tarihinde yayınlanan Türkçe ve Arapça Zevra gazetesi ve Irak'ın en uzun süreli yayınlanan gazetedir. 1961 yılından bugüne kadar yayınlanan Kardeşlik dergisi Irak Türkmenlerinin en uzun süreli Kültür ve edebiyat dergisidir.³

Irak Türkmenleri edebiyatlarını Irak'ta yayınlanan gazete ve edebiyat dergilerinde yansıtmaya çalışmışlardır. Türk Dünyasının unutulmaz isimlerinden Nesimi ile başlayan Irak Türkmenlerinin yazılı edebiyatı Nesim'den önce sözlü olarak yansımıştır.

Irak'ta Türkçe Yayınlanan Süreli Edebiyat Dergileri

Irak'ta Türkmenler varlıklarını sürdürmesinde Türkmen edebiyatı ve edebiyatçıları birinci derece'de büyük rol oynamışlardır. Aydın kesim sayılan edebiyatçılar Irak'ta Türk varlığını ve kültürünü ancak edebiyat yoluyla bugüne kadar korumuşlardır. Bu edebiyatı da yazılı, görsel, işitsel ve dijital basın aracılığıyla yansıtmaya çalışmışlardır.

Irak Türkmenlerinin edebi ürünleri ilk kez Irak'ta Osmanlı döneminde yayınlanan Bağdat'ta Zevra(1869), Musul'da Musul(1885) ve Basra'da 1889 yıllarında Basra yayınlanmıştır. O tarihlerde dergi mantığı gelişmediğinden dolayı yukarıda zikredilen gazeteler ilk ve son sayfaları hariç adeta birere edebi dergi niteliğini taşımıştır. Irak'ta ilk edebiyat editörü ve Zevra gazetesinin başyazarı Osmanlı'nın Bağdat Valisi Mithat Paşa ile birlikte Bağdat'a gelen Türk Hikayeci Ahmet Mithat Efendi'dir. Irak'ta Osmanlı döneminde basın mensuplarının %95 edebiyat kökenli oldukları edebi ürünler hep çıkardıkları gazetelerde yayınlanmıştır. Dergilere kesinlikle önem verilmemiştir.

Irak'ta İlk Edebiyat Dergisi⁴

Irak'ta ilk edebiyat dergisi Osmanlı döneminde Bağdat'ta yayınlanan **Maarif dergisi** (11 Nisan 1329-7 Kasım 1329) tarihleri arasında **Yedi** ay yayınlanmıştır. İkinci dergi ise, **Kavkeb-i Maarif** dergisi(20 Ocak 1331) **Üç** ay yayınlanmıştır. Bu iki derginin yanında 11 Şubat 1911 ile 1918 yılları arasında Kerkük'te yayınlanan Havadis gazetesi tek başına bir edebiyat mecmuası niteliğini taşımaktaydı.

1918 yılına kadar süren Irak'ta Osmanlı iktidarı sonrası, İngilizler Irak'a hakim olur ve Osmanlı döneminde yayınlanan tüm gazete ve dergiler kısıtlama getirir. Bazılarını kapatır bazılarını da ciddi tacizi şartlar uygular. Birçok gazeteciyi ve editörü tutuklar sürgüne gönderir.

² *Irak'ta Türkmen Varlığı*,(2000). ITC yayınları, Ankara

³ Şemsettin Küzeci, (2009). *Irak Basın Tarihi*, Gazi Üniversitesi ile Başbakanlık Basın yayın ve Enformasyon genel Müdürlüğü. Ankara

⁴ Mehmet Ömer Kazancı,(2009). *Kardaşlık DVD'si*, Türkmeneli Kültür Merkezi Dijital Yayınları. Ankara

1918-1921 yıllarında İngilizler kendi yayın politikaları doğrultusunda bazı gazete ve dergilere yeni misyon çizdi. Bu bağlamda Türk varlığını, dilini, kültürünü yok etmeye yönelik bir eylem başlatmış niteliğinde tavrı koydu. Bu dönemde **Necme** gazetesi (15 Aralık 1918-15 Ekim 1926)1282 sayı, **Teceddüt ve Kerkük** gazetesi Türkmen edebiyatını tanıtmaya ve önemli ürünler yayınlamıştır.⁵

1921-1958 yılları arası Irak Kraliyet döneminde de durum fazla değişmedi. **Kerkük gazetesi**(12 Kasım 1926-20 Ağustos 1972) 2036 sayı. Gavurbağı gazetesi, İleri gazetesi(2 Mart 1935) 18 sayı ve Afak gazetesi(8 Mayıs 1954- 27 Mart 1959) 202 sayı, lerinde Türkmen edebiyatçıları ürünlerini yayınlamışlardır.

1958-2003 yılları arasında **Cumhuriyet, Baas Partisi ve Saddam** döneminde Irak'ta Türkmenlerin üç adet yayın organı vardı. Yurt gazetesi (18 Haziran 1970 -15 Mart 2003) 1310 sayı, **Kardaşlık dergisi** ve **Birlik Sesi** dergisi(Haziran 1971 - 2001) 46 sayı. Bu üç organda Irak Türkmen edebiyatçıları ürünlerini bol bir şekilde vermeye başladılar. Özellikle de Kardaşlık dergisinin doğuşuyla birlikte Irak Türkmen edebiyatı farklı bir yol almaya başladı. Ayrıca bu dönemde **Beşir gazetesini** (23 Eylül 1958- 17 Mart 1959) 26 sayı, **Irak gazetesi**(Mayıs 1969- Ekim 1967) Bağdat. **Türkmen Yazarı** dergisi ise de dikta Irak rejiminin Türkmenlere yönelik devlet desteğiyle yayımlanan son dergi idi.1991-2003 yılları arasında K.Irak "Güvenlik Bölgesi"nde Irak Türkmen Cephesi eğitim ve kültür dairesi tarafından 20 civarında dergi ve gazete yayımlandı. Dergilerin bir çoğu edebiyat temalı olduğu saptanmıştır. Bu dergilerde ilk defa olarak edebiyatçıları ürünlerini sansüresüz bir şekilde dile getirdiler. Irak dikta rejiminden uzak bağımsız ve özgürcesine; şiir, düz yazı, hikaye, deneme vs. edebi çalışmalar meyve verdi.⁶

2003-2016 yılları arasında yani Baas Partisi dönemi ile Saddam iktidarı sonrası Irak'ta denetim ve rekabet yoka sayılarak dergi, gazete ve tv yayınlarında bir patlama yaşandı. Bugüne kadar bir karmaşık süreç içerisinde yayınlarını sürdüren organlar, maddi sıkıntılarının yanında gizli sansüre tabi tutulmuşlardır. Ancak edebiyatçıları edebi ürünlerini özellikle de Türkmenlerin yayınladıkları gazete ve edebi dergilerde özgürcesine ortaya koymaktadırlar. Bu dergilerden:

1. Kerkük dergisi(Irak Türkmen Yazarlar Birliği)
2. Işık dergisi (Işık Edebiyatçıları Grubu)
3. Telafer dergisi (ITC Telafer Temsilciliği)
7. Yıldız dergisi(Irak Türkmen Kadınlar Birliği -Bağdat)
8. Kurtuluş (Türkmen Siyasi Tutuklular ve Şehit Aileleri Derneği)
9. Sümer dergisi (Arapça)
- 10.Fener dergisi (Öğretmenler Birliği)
- 11.Türkmeneli –Edebiyat ve Sanat- dergisi: (Irak Türkmen Cephesi-Kerkük)

⁵ Numan Mahir El-Kenani,(1968). *Methal Fil İlam-* (İletişime Giriş), Kültür ve İrsat Bakanlığı Yayınları, Bağdat

⁶ Şemsettin Küzeci,(2005). *Türkmeneli Edebiyatı*, Ankara

- 12.Kardeşlik dergisi: Türkmen Kardeşlik Ocağı)
- 13.Kerkük dergisi. Irak Türkleri Derneği. Ankara
- 14.Kardaşlık dergisi. Kerkük Vakfı. İstanbul
- 15.Türkmen Bohçesi dergisi. İstanbul.
16. Altunköprü dergisi. İstanbul
17. Fuzuli dergisi. İstanbul
- 18.Al-Filka dergisi. Tuzhurmatu
- 19.Barış dergisi. Erbil
- 20.Bizim İnciler. Kadın Edebiyatı. Kerkük
- 21.Çiçek dergisi. Çocuk Edebiyatı. Erbil
22. Gökbörü dergisi. Erbil
- 23.Kerkük İnciler. Kadın Edebiyatı. Kerkük
- 24.Pınar dergisi. Kerkük
- 25.Sarıkahya dergisi. Kerkük.
- 26.Türkmen Şanı. Finlandiya
- 27.Aştar dergisi. Avustralya
- 28.Yurt dergisi. Kerkük
- 29.Son Şiir dergisi. Tuzhurmatu
- 30.Türkmen Dili dergisi. Kerkük
31. Yeni Kuşak. Genç Edebiyatçılar. Erbil.
32. Gençlik Sesi. Gençlik ve Edebiyat. Ankara

Çeşitli dönemlerde Irak'ta ve Türkiye'de genel olarak yayınlanan Türkçe dergileri ve özel olarak ta edebiyat dergilerinde Irak'ta ve Sürgünde yaşam mücadelesi veren Irak Türkmen edebiyatçıları edebi ürünlerinin daha da verimli bir şekilde yayınladılar.

Sürgünde yayınlanan edebiyat dergileri Türkmen edebiyatçılarımızın duygu ve düşüncelerine adeta tercüman olup, Irak'takilere moral ve motive edici araç halinde rol oynamıştır.

Irak Türkmen Edebiyat Dergilerinin İçeriği

Türkmen dergileri genel olarak ve Edebiyat dergiler özel olarak tüm sayılarında Irak Türkmen edebiyatına geniş yer verilmiştir. Bunun da iki önemli nedeni vardır. Birisi Dergileri genel olarak hazırlayanlar ve editörlüğünü yapanlar ve çıkarılanlar edebiyatçıların olması, diğer neden ise, Irak'ta siyasi gelişmelerden dolayı Türkmenleri siyasi yazı yazmaya cesaret etmezdi ve bu riski göze alamazdılar. Ancak milli şuurlarını, düşüncelerini milli temalı şiir ve denelerdeki yazılarına yansıtırdılar. Birçok şair Baas partisi tarafından tutuklandı bazıları da idam edildi.

1961 yılından bugüne kadar yayını devam eden Kardeşlik dergisi ilk sayısından itibaren kapağında kendini **kültürel ve edebî** bir dergi olarak tanıtmışsa da ancak Türkmenleri her yönleriyle, her yanlarıyla ister kendilerine, ister çevrelerinde yaşayan milletlere tanıtmakta olumlu roller oynamıştır.⁷

Başta Kardeşlik dergisi olmak üzere Irak'ta ve Yurd dışında yayınlanan Tüm dergiler Türkmen edebiyatına öncelik tanımış ve Türk dünyası edebiyatını da özellikle de Türkiye ile Azerbaycan edebiyatını geniş kapsamlı yer vermiştir. Irak Türkmen edebiyatı bakımından da edebiyat dergilerinde yer alan konuları şu şekilde sıralayabiliriz.

1. Şiirler: Dergilerde şiirin her türüne rastlanabilir:

Aruz vezniyle yazılan şiirler: Divan edebiyatı etkisi atında kalan şairlerle bu tür şiiri sevenler yazmışlardır. Esat Naip, Mehmet Sadık, Hıdır Lütfi, Reşit Akif Hürmüzlü, Osman Mazlum, Celal Rıza Efendi, Hasan Görem, Hasan Kevser vd. . .

Hece ölçüsüyle yazılan şiirler: Bu tür şiir yazarlar çoğunluğu oluşturmaktadır. Yüzlerce şair sayılamayacak sayıda bu ölçüyle şiir yazmıştır. Başta Ali Marufoğlu Mehmet İzzet Hattat, Abdüllatif Benderoğlu, Salah Nevres, Abdülaziz Semin Bayatlı, Nesrin Erbil, Esat Erbil, Hüsam Hasret, Sabah Tuzlu, Seyfettin Biravcı, Faruk Faik Köprülü, Sami Tütüncü ve Mustafa Ziya bazılarıdır.

Serbest şiirler: Türkmen edebiyatında serbest şiirin ilk örnekleri daha önceki basın organlarımızda, örneğin Havadis gazetesi, Maarif dergisi, İleri gazetesi gibi gazete ve dergilerimizde yayımlanmışsa da ilk kaliteli örnekleri Kardeşlik dergisinde verilmeye başlamıştır. (Nesrin Erbil, Salah Nevres, Necmettin Esin, Ata Bezirgân, Abdülhalik Bayatlı, Kahtan Hürmüzlü, Nusret Merdan, İsmet Özcan, Remzi Çavuş vb.)

Halk ağzıyla veya bölgesel lehçe ve şivelerle yazılan şiirler: (Nasih Bezirgân, Mustafa Gökaya, Şemsettin Türkmenoğlu, İbrahim Kebabçı vb.)

Hoyratlar: Dergilerimiz, anonim hoyratlarımızdan bol örnekler aktardığı gibi, bu tür şiirimizin şairlerini hiçbir zaman kırmamıştır. İster yapım, ister anlam bakımından üstün değerde olan hoyratlara yer verdiği gibi, genç amatörlerden gelen hoyratları da göz ardı etmemiştir.

2. Öykü: Dergilerimiz edebiyatımıza birçok yazar ve şair kazandırdığı gibi, çağdaş öykücülük anlayışı taşıyan bir nice öykücü de bağışlamıştır, hatta denebilir ki çağdaş anlayışıyla yazılan öykülerimizin ilk örnekleri bu dergide yayımlanmıştır. Başka bir deyişle, dergi yeni bir öykücülük devinimini de kendisiyle birlikte getirmiştir. Dergide: **Haşim Kasım Salihi, Ali Marufoğlu, Reşit Kazım Bayatlı, Osman Şengönül, İzzettin Abdi Bayatlı, Mehmet Hurşit Dakuklu, Mevlüt Tahha Kayacı, Musa Zaki Mustafa, Sabah Hasan Necim, Mehmet Karaulus, Kerim Çoban, Hidayet Kemal Bayatlı, İhsan Sıdık Vasfi, Ali Orankay Beşirli, İsmet Özcan, Nusret Merdan, Celal Polat, Yaşar Bayatlı, Mehmet Ömer Kazancı...** ve diğer yazarlarımızın imzalarını öykücülükte görmekteyiz. Kimi bu ya-

⁷ a.g.e., Kazancı, 4

zarların yorulmak bilmez çabalarıyla Türkmen öykücülüğü için üzerinde tutunabilecek bir temel hazırlanır, üstünden gidilebilecek bir yol döşenir. İlk çıkış tarihi olan 1961 yılının Mayıs ayından 2008 yılına kadar dergisinde, saptadığımızı göre yaklaşık, 150 öykü yayımlanmıştır. Kardeşlik Dergisinin ilk döneminde yayımlanan öykülerin birçoğu, hatıramsı, yani hatıralardan çıkarılan ya da yerli halk fıkralarından alınan öykü nitelikleri taşır, bir bölümü de siyasi konuları kapalı veya sembolik bir yöntemle ele almıştır. İkinci dönemde yazılan öykülerde ise öykücülüğün her akımını, her türünü görmekteyiz.

3. Roman: Kardeşlik dergisinin üçüncü yılının 7'nci sayısından itibaren rahmetli yazarımız **Reşit Kazım Bayatlı " Tanrının Adaleti "** romanını " **R. K. "** imzasıyla dizi hâlinde yayımlamaya başlar. Bu roman Kardeşlik dergisinde tek tefrika edilen ancak sona ulaşamayan bir romandır. Birinci bölümünde adına ne roman ne de hikâye denilmiştir. Oysa ikinci bölümden başlayarak romanın **hikâye** olduğu gösterilmiştir. Yedi bölümü yayımlandıktan sonra altı ay boyunca bir süre durmuş, tekrar yeniden sürdürülmüş daha sonra ardı kesilmiştir.

4. Tarih ve Edebiyat Tarihi: Bu kategoride ele alınan konularda tarihimizin, edebiyat tarihimizin, basın tarihimizin karanlıkta kalan birçok yanları aydınlığa çıkarılmıştır.

5. Eleştiri: Türkmen edebiyatında eleştiri, kitap tanıtma çalışmaları, değerlendirme yazılarıyla daha önceki basın organlarımızda başlamışsa da Kardeşlik dergisinde gerçek yolunu bulmuştur. Türkmen edebiyatında yazılan çağdaş eleştircilik yöntemlerine dayalı eleştiri yazılarının ilk örnekleri Kardeşlik dergisinde yayımlanmıştır.

6. Dil ve Yazım Sorunu: Türkiye'de cumhuriyetin ilanından bir müddet sonra 1 Kasım 1928 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe giren "yeni Türk alfabesi"ni, Lozan Antlaşması sonucu Türkiye'nin dışında kalan biz Irak Türkleri her ne kadar kullanmak istediyseniz de gelip geçen hükümetler buna şiddetle karşı çıkmıştır. Dolayısıyla 2003 yılına kadar tüm basın organlarımızda Arapça harflerini kullanmak zorunda kaldık. Bu konuda Osmanlı imlası izlenmekteydi. Osmanlı imlasının da bir sürü kuralları vardı. Kendi dillerinde eğitim ve öğretim görmeyen gençlerin önünde yani bu kuralları okullarda öğrenmeyen gençlerin önünde, zamanla Arapça harflerini kullanarak Türkçe yazı yazmanın zorlukları ortaya çıkmaya başladı. Buradan dil ve imla konularına önem verilmeye başlandı, konuyla ilgili çeşitli yazılar yazıldı. Kardeşlik dergisinde yazılan yazılardan bazı başlıklara işaret etmekle yetiniyorum.

- * Eski Yazıda İmla Güçlüğü
- * Sağır Kaf
- * Yazı dili, Konuşma Dili
- * İmlamızın Acıklı Durumu
- * Dilimizin Kuralları

Ayrıca dergi Arapça bölümünde seri hâlinde “Latin harfleriyle Türkçeyi Nasıl Öğrenirsin?” adı altında bir yazı yayınlamaya başladı. Ancak bu yazı, devlet tarafından birkaç sayı sonra durduruldu.

8. Araştırma: Bu yazılar Kardeşlik dergisinde en fazla yer alan yazılardır. Günümüze kadar çıkan sayılarında beş yüzün üstünde araştırma yazıları bulunmaktadır. Bu yazılarda edebiyatımızın çeşitli yönleri araştırılmış incelenmiş, etraflıca ele alınmıştır.

9. Deneme: Deneme de Kardeşlik dergisinde araştırmaya benzer bir manzara arz etmektedir. Dergide bunun da bol örnekleri yayımlanmıştır.

10. Röportajlar-görüşmeler: Yazar ve şairlerimizin kültür kaynaklarına, düşünüş tarzlarına, Türk ve dünya edebiyatı hakkında düşüncelerine, yerli edebiyat hakkındaki görüşlerine vakıf olmak için yapılan bu röportajların sayısı Kardeşlik dergisinde çok değilse az da sayılmaz. Bu görüşmelerin bir bölümü anket hâlinde yapılarak yayımlanmıştır.

11. Özel sayılar ve yarışmalar: Kardeşlik dergisi edebiyatımıza canlılık kazandırmak için iki ayrı münasebette iki edebî yarışma açmıştır. Ayrıca hayata gözlerini yuman yazar ve şairlerimiz onuruna özel sayılar çıkarmıştır. Bu özel sayılar:

- * Mehmet Sadık özel sayısı
- * Hicri Dede özel sayısı
- * Hikâye özel sayısıdır.

Irak Türkmen Edebiyat Dergilerinde Çanakkale

1991-2003 yılları arası K.Irak (Güvenlik Bölgesi) hariç 2003 yılına kadar Irak'ta yayınlanana Edebiyat dergilerinde Türkiye ve Türk dünyası ile ilgili siyasi yazılar ve özellikle de Çanakkale savaşı ilgili her haber veya makalelere çok az rastlanmıştır. Şair ve yazarlarımız bu konulardan kaçınarak kültürel ve sanatsal konulara daha önem veriyordu. Nedeni de dikta Irak rejimi ve Baas partisi iktidarı idi. Türkiye'ye karşı kin ve nefret dolu bir tavır içerisinde Irak politikası ve stratejisi uygulanırdı.

Türkiye'de yayınlanan dergilerde ve K.Irak güvenlik bölgesindeki dergilerimizde özellikle de edebiyat dergilerinde Çanakkale savaşı ile ilgili çok sayıda yazı, makale ve şiirler yayımlanmıştır. Türkiye ve Avrupa'da Fuzuli, Kerkük, Kardeşlik, Türkmen Şanı, Kerkük ve K.Irak'ta Türkmeneli, Birlik Yolu vs. 2003 sonrası Irak ve Kerkük'te hemen hemen tüm dergilerde Çanakkale ile ilgili şiir, yazılar yayımlandı. Onlardan Bağdat'ta Kardeşlik dergisi, Kerkük'te Türkmeneli, Fener, Muharrip vd.

Çanakkale Şiir ve Yazıları

Irak'ta 2003'ten sonra ve K.Irak'ta 1991,-2003 arası, Türkiye ve Avrupa'da 1960 yıllarından bugüne kadar yayınlanan dergilerde Çanakkale şiirlerine yer verilmiştir. İster Kerkük, Erbil, Tuzhurmatu isterse Telaferli edebiyatçıları “Çanakkale Savaşı” nı inci tanesi gibi şiirlerine ve yazılarına konu edilmiştir. Başta Ata Terzibaşı olmak üzere, Necat Kevser, Ekrem Pamukçu, Mehmet Mehdi Bayat, Fevzi

Ekrem Terzi, Şemsettin Küzeci, Sadun Köprülü ve Hazım Şükür Dakuklu gibi isimlerin Çanakkale ile ilgili isimleri zikredilir. Şair ve Eğitimci Hazım Şükür Dakuklu Çanakkale'yi görmeden Çanakkale savaşı ile ilgili 75 kıtadan oluşan ve 11 heceli olarak bir "Çanakkale Destanı" 2010 yılında yazmıştır. Bendeniz Şemsettin Küzeci 2015 yılında "Ben Kerkük'üm. Çanakkale" şiirini yazmıştır. Ata Terzibaşı "Çanakkale Türküsü ve Kerkük İle İlgili Tarihi Menşesi" ve Necat Kevseroğlu "Çanakkale Savaşlarında Kerküklüler" başlıklı yazıları kalem almışlardır.⁸

SONUÇ

Irak'ta yayımlanan Türkmen edebiyatı ile ilgili edebiyat dergileri, Türkmen toplumuna ve Türkmen milli davasında büyük katkı sağlamıştır. Edebiyatçılarımız binlerce şiir, hikâye, deneme cinaslı-cinassız hoyratlar ve edebiyatımızın her dalında ürünler vererek toplumun önemli siyasi yaralarına parmak basmıştır. Toplumu motive etme hususunda edebiyatçılarımızın yazdıklarını besteleyen müzisyenlerimiz sanatçılar tarafından da milli marş olarak okunması yine toplumun direnişine destek verebilmiştir.

Edebiyat dergilerimiz Irak Türkmen edebiyatı ile Türk ve Türk dünyası edebiyatı arasında önemli bir köprü oluşturmaya gayret göstermiştir. Özellikle de 2003 yılı sonrası bu çalışmalara daha ivme kazanmıştır. Dergilerde ele alınan konuların başında milli temaların işlenmesi Irak'ta Türkmen varlığını tüm dünyaya tanıtmış ve lobi çalışmalarında milli davaya ivme kazandırmıştır.

Irak'ta ve sürgünde Türkmen edebiyatı dergileri Türkmenlerin hal lisanı olmuş ve Türkmen varlığını ayakta tutmaya ve varoluşunu göstermiştir.

Çanakkale Savaşı ile ilgili Irak Türkmen Edebiyat dergileri geniş yer vermiş, Savaşı ve Irak şehitleri ile ilgili geniş bilgiler aktarmıştır.

---

⁸ Türkmeneli Dergisi, Sayı 86, 2015 Kerkük

ALFABE VE DİLİMİZİN YAZIM ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

AN OVERALL ASSESSMENT ON ALPHABET AND SPELLING FEATURES OF OUR LANGUAGE

ОСОБЕННОСТИ ПРАВОПИСАНИЯ НАШЕГО АЛФАВИТА И ЯЗЫКОВЫХ ЭЛЕМЕНТОВ

Dr. Reşide GÜRSES*

Öz

Bu makalede, dilimizin harf sistemi ve bunun yazıma yansımaları üzerinde durulmuş, Harflere ilişkin hataların dilimize olumsuz olarak yansıdığı belirtilmiştir. Ayrıca bu yazıda, dilde alfabenin önemine vurgu yapılmıştır. Yazım ve harfler arasındaki bağ ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Alfabe, harf, harf sistemi, dilimiz, yazım.

Abstract

In this article, it has focused on signary of our language and reflections, it is stated that reflected negatively on our language of capitalization errors. Also in this article, it was emphasized the importance of the alphabet in languages. It has tried to expose ties between spelling and capitalizations too.

Keywords: Alphabet, letters, letter system, our language, writing.

01.XI.1928 gün ve 1353 sayılı *Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun* ile Latin harfleri esaslı yeni Türk alfabesi kabul edilmiştir. Bu Kanun'da; yeni Türk alfabesinin kaç harften oluşacağı, alfabeyi oluşturan bu 29 harfin hangi sırayla yer alacağı, adları, kitap ve el yazısı şekilleri ile harflerin okunuşu açık bir şekilde belirlenmiştir. Buna göre ünlülerin aynı ses değeri ile (*a, e, ı, i, u, ü, o, ö*) ünsüzlerin ise yanlarına *e* ünlüsünü alarak seslendirilmesi (*be, ce, de, ke, le, me* vb.) kurala bağlanmıştır.

---

* Uzman Araştırmacı. Ankara/TÜRKİYE
(r.gurses@tdk.org.tr)

Türk alfabesindeki harflerin sıra sayıları, adları, kitap ve el yazısı biçimleri ile kodları** aşağıda belirtilmiştir.¹

HARFİN SIRASI	HARFİN ADI	KİTAP YAZISI		EL YAZISI		HARFİN KODU
		BÜYÜK	KÜÇÜK	BÜYÜK	KÜÇÜK	
1	a	A	a	А	а	Adana
2	be	B	b	В	б	Bolu
3	ce	C	c	С	с	Ceyhan
4	çe	Ç	ç	Ç	ç	Çanakkale
5	de	D	d	Д	д	Denizli
6	e	E	e	Е	е	Edirne
7	fe	F	f	Ф	ф	Fatsa
8	ge	G	g	Г	г	Giresun
9	yumuşak ge	Ğ	ğ	Ğ	ğ	yumuşak ge
10	he	H	h	Н	н	Hatay
11	i	İ	ı	І	і	İzmir
12	ı	I	ı	ı	ı	Isparta
13	je	J	j	Ј	ј	jandarma
14	ke	K	k	К	к	Kars
15	le	L	l	Л	л	Lüleburgaz
16	me	M	m	М	м	Muş
17	ne	N	n	Н	н	Niğde
18	o	O	o	О	о	Ordu
19	ö	Ö	ö	Ӗ	ӧ	Ödemiş
20	pe	P	p	Р	р	Polatlı
21	re	R	r	Р	р	Rize
22	se	S	s	С	с	Sinop
23	şe	Ş	ş	Ш	ш	Şirnak
24	te	T	t	Т	т	Tokat
25	u	U	u	У	у	Uşak
26	ü	Ü	ü	Ӱ	ӱ	Ünye
27	ve	V	v	В	в	Van
28	ye	Y	y	У	у	Yozgat
29	ze	Z	z	З	з	Zonguldak

¹http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&id=174:Ses-Harf-ve-Alfabe&catid=50:yazm-kurallar.

Alfabeye ilişkin biçimler ile kodlar TSE'nin Nisan 2005/TS 13148 numaralı belgesi ile *Türk Kodlama Sistemi* adı altında belirlenmiş ve böylece yazımda kullanılacak harfler ile noktalama işaretleri ve diğer işaretler ölçünlü (standart) hâle getirilmiştir. Bu nedenle duygu, düşünce ve görüşlerimizin yazılı ifadesinde, *Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında. Kanun*² ile TSE'nin Nisan 2005/TS 13148 numaralı belgesi *Türk Kodlama Sistemi*'ne uyulması esastır.

Diğer taraftan harf sistemine dayalı yazılarda; ya sese (söyleyişe) ya da kökene ve geleneğe bağlı yazım/ımlâ düzeni esas alınmaktadır.

Alfabe sistemi yüzyıllardır aynı olan dillerde, başlangıçta sese ve kökene bağlı yazım/ımlâ, söyleyişte meydana gelen değişmelerin yazıma/ımlâya yansıtılmasıyla birlikte genellikle geleneğe bağlı bir yazım/ımlâ düzeni kullanılmaktadır.

Yeni alfabelerin kullanılmaya başladığı dillerde ise söyleyişe bağlı bir ımlâ düzeni benimsenmektedir. Canlı bir varlık olan dilin, ses, şekil, kelime hazinesi vb. ile ilgili özelliklerinin belirli bir zaman dilimi içinde var veya yok olduğu, gelişip değiştiği görülmektedir. Bu nedenle söyleyişe bağlı yazım/ımlâ düzenine sahip dillerde de zaman zaman kullanıma bağlı olarak yazımda geleneğe bağlı yapılar ortaya çıkabilmektedir.

Latin harfli yeni Türk alfabesinin 1928'de kabulüyle birlikte yazımla ilgili çalışmalarına başlanmış ve bir sene sonra, Dil Encümeni, ımlada/yazımda uygulanacak kuralları içeren *İmlâ Lûgati* adlı eseri 1929'da yayımlamıştır. Söyleyiş esaslı bu *Lûgat*'in yayınından sonra, yeni bir *Kılavuz*, 1941 yılında bu kez Türk Dil Kurumu tarafından *İmlâ Kılavuzu* adı altında çıkarılmıştır. 1929'da yayımlanan *İmlâ Lûgati*'nden sonra 1941, 1948, 1956, 1957, 1960, 1962, 1965, 1966, 1967, 1969 (tıpkıbasım), 1970 [*Yeni Yazım (İmlâ) Kılavuzu* adıyla çıkmış.], 1973 [*Yeni Yazım Kılavuzu* adıyla çıkmış.], 1975 (tıpkıbasım olarak), 1977, 1980, 1981, 1985 (*İmlâ Kılavuzu* adıyla), 1988 (genişletilmiş baskı olarak), 1993 (Gözden geçirilmiş yeni baskı), 1995, 1996 (Genişletilmiş ve gözden geçirilmiş yeni baskı olarak), 2000 (Genişletilmiş ve gözden geçirilmiş yeni baskı olarak), 2005 (*yazım Kılavuzu* adıyla), 2008 (tıpkıbasım olarak), 2009 (tıpkıbasım olarak) 2012 (27. Baskı)] yazımda/ımlada uyulması gereken kuralların belirlendiği ve kelimelerin dizin hâlinde verildiği kılavuzlar: *İmlâ Kılavuzu*, *Yeni İmlâ Kılavuzu*, *Yeni Yazım (İmlâ) Kılavuzu*, *Yeni Yazım Kılavuzu*, *Yazım Kılavuzu* adıyla Kurum yayınları arasında n' çıkmıştır. Söyleyişteki ve yazımdaki değişmelere ilişkin kuralların yansıtıldığı *Yazım Kılavuzu*'nun en son 2012 yılında 27. baskısı yayımlanmıştır. Adından da anlaşıldığı üzere bir başvuru kitabı niteliği taşıyan Türk Dil Kurumu *Yazım Kılavuzu*'na elektronik ortamda Kurum'un genel ağ sayfası ile bu sayfayla bağlantılı diğer bazı ağ sayfalarından da ulaşmak mümkün olabilmektedir.³

²http://tdk.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=174:Ses-Harf-ve-Alfabe&catid=50:yazm-kurallar&Itemid=132.

³http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=224:SUNUS&catid=50:yazm-kurallar&Itemid=132

2 Şubat 2015 tarihli “Resmî Yazışmalarda Uygulanacak Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik”in 14. Maddesi’nin 8. Bendi’nde geçen: “Belge, Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan *Yazım Kılavuzu* ile *Türkçe Sözlük* esas alınarak dil bilgisi kurallarına göre anlamlı ve özlü olarak yazılır...”⁴ hükmü ile de resmî yazışmalarda yazım birliği sağlanması amaçlanmaktadır.

Yazıda kullanılacak olan harfler ve diğer işaretler 1928’de kabul edilen *Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun* ve 2004 tarihli “Türk Kodlama Sistemi”nde belirlenmiş olmakla birlikte, bugün yazımda bu harf ve işaretlerin dışında kullanımlar söz konusu olabilmektedir.

Bugün söz konusu Kanun’a aykırı olarak yazılarımızda bu 29 harfin dışında *w* (çift dudak *v*’si), *q* (ku), *x* (ks) harflerinin yanında; *ş* harfi yerine *sh*’nin, *ç* harfi yerine *ch*’nin, *a* sesi yerine *u* harfinin, *u* sesi yerine *ou* harflerinin, *k* sesi veya *s* sesi yerine *c* harfinin, *i* sesi yerine *e* ve *y* harfinin, *l* sesi yerine *ll* harflerinin kullanıldığı da görülmektedir. *Shoe center, taxi, chat yapmak, coca cola, oxyd, yemish, kebabchi* vb.

Yine söz konusu Kanun’a göre ünsüzlerin nasıl okunacağı belirtilmiş ve ünsüzlerin yanlarına *e* ünlüsünü alarak seslendirilmesi (*be, ce, de, ke, le, me* vb.) kurala bağlanmıştır. Ancak, özellikle ünsüzler İngilizcede olduğu gibi veya başka şekillerde okunmaya başlamıştır. Örneğin NTV kısaltması; NeTeVe yerine, eNTiVi şeklinde, TDK kısaltması; TeDeKe yerine, TeDeKa şeklinde söylenir olmuştur.

Yeni harflerin 1928 yılında kabul edilmesiyle birlikte söyleyiş esaslı bir yazım/ımla benimsenmiştir. Genel itibarıyla “yazıldığı gibi okunan veya söylenen, söylendiği ve okunduğu gibi yazılan bir dil olduğu” ilkesine bağlı olarak zaman içerisinde, kelimenin ekinde, kökünde ve gövdesinde, görülen söyleyiş/telaffuz farklılıkları, belli aralıklarla yayımlanan *Yazım/İmla Kılavuzu/Lügati*’ne yansımıştır.

Öte yandan, “yazıldığı gibi okunan veya söylenen, söylendiği ve okunduğu gibi yazılan bir dil” olmakla birlikte Türkçede bazı kelimelerin söyleyişi/telaffuzu, yazımından/ımlasından farklıdır. Çünkü söyleyişte/telaffuzda düşürülen veya daralın bazı seslerin (ünlü ve ünsüzlerin) yazıda/ımlada düşürülmediği veya daralmadığı görülmektedir.

Söyleyiş/telaffuzu ile yazımı/ımlası farklı olan bazı kelimeler aşağıdaki tabloda verilmiştir. *Serbes* diye söylenir, *serbest* diye yazılır; *rasgele* diye söylenir, *rastgele* diye yazılır; *çif* diye söylenir, *çift* diye yazılır; *bi* diye söylenir *bir* diye yazılır; *Melek’e*, diye yazılır, *Meleğe* diye söylenir; *Zonguldak’a* diye yazılır, *Zonguldağa* diye söylenir.

---

⁴ <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/02/20150202-1-1.pdf>

Yazılış	Söyleyiş
<i>Bir</i>	<i>Bi</i>
<i>Çift</i>	<i>Çif</i>
<i>Rastgele</i>	<i>Rasgele</i>
<i>Serbest</i>	<i>Serbes</i>
<i>Melek'e</i>	<i>Meleşe</i>
<i>Zonguldak'a</i>	<i>Zonguldağa</i>

Yine *birlik* kelimesiyle yapılan kısaltmalarda söyleyişte *k* yumuşatılır: *ÇUKOBİRLİK'e* şeklinde yazılır, *ÇUKOBİRLİĞE* şeklinde söylenir. *FİSKOBİRLİK'in* şeklinde yazılır, *FİSKOBİRLİĞİN* şeklinde yazılır.

Yazılış	Söyleyiş
<i>ÇUKOBİRLİK'e</i>	<i>ÇUKOBİRLİĞE</i>
<i>FİSKOBİRLİK'in</i>	<i>FİSKOBİRLİĞİN</i>

Birden çok heceli olup *a*, *e* ünlüleri ile biten fiiller, ünlüyle başlayan ek aldıkları zaman bu fiillerdeki *a*, *e* ünlülerinde söyleyişte yaygın bir daralma (kalınlık incelik uyumuna göre *ı* ve *i*'ye dönme) eğilimi gösterir. Ancak, söyleyişteki *ı*, *i* sesleri yazıya geçirilmez: *atlayarak*, *atmayalım*, *başlayan*, *besleyelim* *gelmeyen*, *izlemeyecek*, *gitmeyerek*, *saklayalı*, *yaşayacak* *gizleyeli*, vb.

Yazılış	Söyleyiş
<i>atlayarak</i>	<i>Atlıyarak</i>
<i>atmayalım</i>	<i>Atmıyalım</i>
<i>başlayan</i>	<i>Başlıyan</i>
<i>besleyelim</i>	<i>besliyelim</i>
<i>gelmeyen</i>	<i>gelmiyen</i>
<i>gitmeyerek</i>	<i>gitmiyerek</i>
<i>Gizleyeli</i>	<i>Gizliyeli</i>
<i>izlemeyecek</i>	<i>İzlemeyecek</i>
<i>saklayalı</i>	<i>Saklıyalı</i>
<i>Yaşayacak</i>	<i>Yaşıyacak</i>

Yazımla ilgili olarak *hiçbir*, *birçok*, *herhangi* kelimelerinde olduğu gibi geleceğe bağlı bazı yazılışlar da ortaya çıkmaktadır. Geleceğe bağlı olarak *birçok* bitişik olarak yazılırken *pek çok* ayrı yazılmaktadır.

Ses olaylarına bağlı olarak gelişen söyleyişteki bu değişikliklere kalıplaşma veya gelenekleşme yoluyla meydana gelen değişmelerin zaman içerisinde yazıma yansması kaçınılmazdır. Bu nedenle *Yazım/İmla Kılavuzu*'nun bir kılavuz kitap olarak daima elimizin altında olması gerekmektedir. Kelime varlığındaki değişmeler ve artmalar da dikkate alındığında, yazılı ve sözlü anlatımda kullanacağımız kelimeleri doğru ve yerli yerinde yazılması ve söylenmesi adına, *Yazım/İmla Kılavuzu*'nun daima başucumuzda, yanı başımızda bulunması gereken bir başvuru kitabı olarak görülmesi gerektiği açıktır.

Sonuç olarak yazımın temelini oluşturan harf sistemiyle mevcutta kullanılan bazı harflerin farklı olması yani, Kanun'da yer almayan harflerin (Q, W, X) ve şekillerin (Ş yerine SH, Ç yerine CH gibi) kullanılmaya başlaması, dilimizde kirlenmeye ve yozlaşmaya neden olmaktadır. Dilin insanlar arasında anlaşmayı sağlayan önemli unsurlardan biri olduğu düşünüldüğünde, bu tür uygulamaların dilin yapısını olumsuz şekilde etkilediği görülmektedir. Bu nedenle dili kullanan herkesin dilimize özenle ve bilinçle yaklaşması, bu olumsuzlukların giderilmesinde önemli bir adım olacaktır.

FEATURES OF THE NOMINAL SENTENCES IN THE EPIC NOVEL OF M.O. AUEZOV “THE WAY OF ABAI”

M. AVEZOV’UN «ABAY YOLU» ROMANINDAKİ İSİM YÜKLEMLİ CÜMLELERİN ÖZELLİKLERİ

ОСОБЕННОСТИ ИМЕННЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В РОМАНЕ-ЭПОПЕЕ М. АУЭЗОВА «ПУТЬ АБАЯ»

Doç. Dr. Safura Bolatovna BORİBAEVA*

Abstract

Nominal sentences are examined in the Kazakh language on the material of epic novel of M.Auezov "The way of Abai". Their differences from the verbal sentences are educed and communicative setting of nominal sentences is determined.

In this article much attention is given to the nominal sentences, their kinds, features of the usage in the novel of classic of Kazakh literature, writer M.Auezov "The way of Abai".

Keywords: nominal sentences, verbal sentences, writing, features, predicate.

Öz

Çalışmada, Kazak Türkçesindeki isim cümleler (isim yüklemli cümleler) M. Avezov’un “Abay Yolu” romanı ışığında incelenmiştir. Fiil yüklemli cümlelerden farklılıkları ortaya konularak isim cümlelerinin iletişimsel kullanımına açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Türk dil biliminde ilk olarak A. P. Potseluevskiy, Kazak dil biliminde ise M.Balakayev tarafından Kazak dilindeki isim cümleler incelenerek, onların fiil

---

* Al-Farabi Kazakh National University Faculty of International Relations Chair of Diplomatic translation Candidate of philological sciences, Almatı/KAZAKHSTAN

El-Farabi adındaki Kazak Milli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Fakültesi Diplomatik Çeviri Bölümü. Almatı/KAZAKİSTAN

КазНУ им.аль-Фараби Факультет международных отношений кафедра Дипломатического перевода кандидат филологических наук, доцент

cümlelerinden farklılıkları gösterilmiştir. Makalede, Kazak edebiyatının klasik yazarı M.O. Avezov'un "Abay Yolu" romanındaki isim cümleler, onların türleri, kullanılış özellikleri üzerinde durulmuştur. Özellikle çeşitli isim cümlelerinin yazar tarafından kullanılış şekilleri ve onların kuruluş özellikleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İsim cümleleri, fiil cümleleri, eser, özellikler, yüklem.

Аннотация

В работе рассматриваются именные предложения в казахском языке на материале романа-эпопеи М. Ауэзова «Путь Абая». Выявляются их отличия от глагольных предложений и определяется коммуникативное назначение именных предложений.

В статье уделено внимание именным предложениям, их видам, особенностям использования в романе-эпопее классика казахской литературы, писателя М. Ауэзова «Путь Абая». В частности, выясняется употребление автором разных видов именных предложений и особенностей их образования.

Ключевые слова: именные предложения, глагольные предложения, произведение, особенности, сказуемое.

Introduction

Nominal sentences in the Kazakh language are not consolidated into a single system, and a verbal central approach has the enormous influence in their study. This is due to the predominance of opinion that the verb expresses time and modality. For this reason, in general linguistics (Russian linguistics) nominal sentences are considered to be incomplete or sentences in the zero form. For the first time nominal sentences were emphasized and their differences from the verbal sentences were shown by A.P. Potseluev in Turkic linguistics and by M. Balakayev in Kazakh linguistics. Much attention in this article is given to nominal sentences, their types, speciality of their use in the novel "The way of Abai" written by M.Auezov, a classicist of Kazakh literature.

In particular, the author discovers the use of different types of nominal sentences and features of their derivation. In general, works of other Turkic-speaking writers such as M.Auezov are far and wide analysed on the part of language. Such attempts have not been made in the Kazakh language before.

Syntax of the sentences is very complicated because of its types. In the modern period following forms of sentences are used in the Kazakh language: simple sentence, complex sentence, unexpanded, expanded, personal and impersonal, declarative, exclamatory, interrogative, imperative, affirmative, negative, complete and incomplete, definite- personal, indefinite- personal, denominative. Recently nominal and verbal sentences have supplemented this range.

In the nominal sentences the thought is transmitted briefly and precisely. However, they do not only give brevity and accuracy to the style, but also bear communicative and pragmatic function, strengthening the pictorial text and giving it an aesthetic sense, certain stylistic and expressive colors. Therefore, it became necessary to study the features of nominal sentences that have long existed in the Kazakh language, to study the determination of its difference from verbal ones and communicative goals based on the epic novel of M.O. Auezov "The way of Abai". One of the main features of the artistic power of the novels of M.Auezov is verbal skill. The writer completely acquired and masterfully demonstrated in his works the richness of the Kazakh language, built up during many centuries. Despite the fact that the novel is devoted to the historical subject, it is written in modern Kazakh literary language, thereby enriched and raised to new heights.

There are different views on the formation and evolution of nominal and verbal sentences. The discussions took place between scientists considering that the nominal sentences have formed earlier than the verbal, and their opponents, proving the contrary.

To discover this circumstance we have considered the prevalence of nominal and verbal sentences in historical works of the twentieth century. If nominal sentences previously prevailed, verbal ones are more wide-spread in the contemporary works. The reason for this, in our opinion, lies in the fact that in the early written and oral literature, special attention was paid to the people, land, natural phenomena, understanding of the world, and cognition of the Kazakh people, their behavior, traditions and rituals. The predominance of verbal sentences in the literature of the last decades is determined by the eventual basis established by the actions and discussions.

The degree of completion of the nominal sentences is constantly changing. This is due to the fact that the fulfillment of the predicate functions is associated with morphological changes of the correspond classes of words and has a tendency to change. The stability character of sentences preserves by virtue of its ability to attach a possessive ending of the noun, plural ending, personal ending, casual endings, and different auxiliary ones to the words with case endings. On the affirmation that the sentence should be only verbal, it should be answered that nominal sentences possess the same degree of a communicative function. Hence differences between nominal sentences from each other arise. (Onalbaeva K.K. 2002:47).

We wrote at the beginning of the work about the main difference of the nominal sentence from the verbal - the time of their appearance. If we look at the historical side of the issue, these two types of sentences carried out a special role in human relations. Many authors, referring to the historical aspect, take the view of the earliest appearance of the nominal sentences, which caused the scientific debates.

N.L. Marr wrote: "Sound speech begins not only with the sounds, but not with words, word class, but with sentences, active thought, then passive, i.e. it begins with the syntax, structure, from which parts of the sentence determined by their location in the speech are gradually separated." He came to the conclusion that the

nominal sentences had appeared long before, and he also determined their place in the language (Marr NL. 1949:55).

V.V. Vinogradov mentioned: "The verb is the most difficult and capacious grammatical category of the Russian language. The verb is best of all constructive compared to all other categories of word class. Verb constructions have a decisive influence on nominal phrases and sentences "(Vinogradov V.V. 1972:337).

Substantial features of nominal and verbal sentences are not the same. If the predicate in the verbal sentence covers concepts related to different processes: action, movement, states, then in the nominal sentence predicate expresses the meaning of the words of the class from which it was formed: objective, qualitative, quantitative, of place and others. At the same time, if limited only by naming the main qualities of each class of words, the internal features of each of them are sorted out separately. Different noun endings, case endings, connecting with auxiliary words comprehensively change the content side of the nominal sentences with a noun-predicate. (Balakaev M.T. Sayrambaev T.S. 1997:131). Such substantial features are inherent to adjectives having a degree of comparison, qualitative and relative, and various kinds of numerals and pronouns.

Nominal and verbal sentences also differ from the intonation. As it is known, the predicate in the nominal sentences is pronounced with a rising tone and is subject to stress, accenting nominal predicate.

Syntactic features of sentences with adjectives, numerals and pronouns in the function of the predicate are more limited, as such predicates, standing at the end, have little dependent words. Therefore, in comparison with the sentences with nouns, predicate sentences with adjectives, numerals or pronouns express simple, uncomplicated idea.

- Another difference between nominal and verbal sentences is that the first ones were formed and dominated in the earlier period, but second ones gradually began to spread.

- Those, in which the predicate is expressed by nouns, adjectives, numerals and pronouns, are referred to the nominal sentences. And with it these sentences with the predicate, as well as sentences with the words "бар" and "жоқ" in the quality of a predicate are also referred to the nominal sentences, so that their circle, substantial features significantly increase.

So far, much attention was paid to relations in a sentence with the subject-noun and predicate- verb. Let us examine the following sentences from the epic novel M.Auezov:

1. *Ол жасында найзагер батыр болған.*
2. *Ол жағын Ұлжан ұқты.*
3. *Менің әлі сізбен біраз сөйлескім келеді.*
4. *Ол шынын білгіңіз келсе айтайын.*

In such sentences:

- *Ол батыр болған;*
- *Ұлжан ұқты;*

– *Менің сөйлескім келеді;*

– *білгіңіз келсе айтайын.*

Subject and predicate are linked by a category of person. If the subject is in the 3 and 1 face, then the predicate has also an appropriate form (*батыр болған, ұқты, сөйлескім келеді, айтайын*). Consistency with the verb is observed in the number of categories.

Let us consider the following sentences from the epic novel "The way of Abai":

1. *Менің тап бүгінгі күйім де, туысым да осы жер.*

2. *Әсіресе өзінің ең ыстық көрген өзені – Қарауыл.*

3. *Көктемде Қодарды асып өлтірген жер осы.*

4. *Бұл көріністегі Оспан Тобықтының бүгінгі ортасында ешкімге ұқсамаған, алып батырдай.*

5. *Балуандар бәйгесі де сондайлық тоғыз-тоғыздан.*

In such sentences:

Менің күйім де, туысым да – жер.

Өзінің ең ыстық көрген өзені – Қарауыл.

Қадырды асып өлтірген – жер осы.

Оспан Тобықтының бүгінгі ортасында.

Осындағы жер, Қарауыл, осы, алып батырдай, тоғыз-тоғыздан-

predicates are not consistent with the subject in the face. These sentences' subjects and predicates are formally unrelated to each other. The link between these subjects and predicates is only seen in the context. Predicative relations appear only in the parallel use of subject and predicate. They also realized through the intonation. Especially in a such nominal sentence: *Анау – зимарат, мынау – мектеп.*

The transformation of phrases with attributive relation to the nominal sentence leads to the formation of predicative relations. It was mentioned by E.V. Sevortyan: "Historically predicative relations have been developing and even now are developing as well from the attributive relations on the basis of their grammatical rethinking, as a result of which attributive combination breaks down into subject and predicate"(Sevortyan E.V. 1961:7). «*Бұл – оқушы (қандай оқушы) »* (the transformation into the nominal sentence is shown here). On the basis of these findings we can come to the following conclusions. Firstly, nominal sentences shall be deemed registered as verbal. Secondly, nominal and verbal sentences have communicative value. Third, verb, its categories are functioning in the verbal sentences, its category, and methods of its forming are multifarious.

For the first time the question concerning nominal sentences in the Turkic science has been affected by A.P. Potseluevskiy. (Potseluevsky A.P.1975: 52). In the Kazakh linguistics M. Balakay, professor, began to distinguish nominal and verbal sentences. In the Kazakh language special objects have been presented by the nominal sentences of K.K. Onalbaeva, B. Elikbaev.

In Turkic A.P. Potseluevsky ascribed sentences with the word "бар", "жоқ" to the nominal ones. In the Kazakh linguistics M. Balakay, professor, predicates

"бар", "жоқ" neither to nominal nor verbal predicates, he calls them predicates with the words "бар", "жоқ" (Balakaev M. 1992:136).

There are the following methods of forming the nominal sentences:

- a) by means of nouns, adjectives, numerals and pronouns;
- b) using the substantive parts of speech;
- c) using adverbs, modal words forming the predicate;
- g) using the words "бар", "жоқ".

Complex sentences have long been:

1. Divided into compound, complex and mixed ones.

2. If before it was being told about their components, permanent and non-permanent, mainly on nominal predicate, and divided into compound, complex and mixed ones, then now it is mainly cognized to the fact that the predicate has been expressed only by the name. If it is focused on methods of forming the predicate in the simple nominal sentences, this principle is taken as a guide in the complex nominal sentences. In complex verbal sentences verbs in the form of participles, gerunds, the conditional and others act as a predicate. They undergo morphological changes in terms of predicate in the complex nominal sentences. (Elikbaev B. 2000:52).

In these sentences nouns, pronouns, numerals are shown in the role of a predicate in a compound one. There can be found nouns, adjectives, pronouns with a possessive ending, local, original cases, combinations of nouns ending with auxiliary verbs in the predicate function. Forms of these parts of speech act as a predicate expressing several complete thoughts as part of the complex sentences.

Let us separately discuss each sentence:

1. The predicate in the first part of a compound sentence - жүзі, in the second part - Салтанат. Being used as a verb in compound sentences, they clarify the sentence.

In the second sentence two components of the predicate are presented by the possessive pronoun *сенікі*.

The third sentence of the first component - өсиетінен, is formed by the noun in the original case, the second - Түсіптердің мінезінен – noun in ілік септік (genitive case) (own) must be performed by the function of definition. Moreover, the word with a similar ending cannot clarify the sentence. Therefore, it is greatly influenced by the auxiliary name ending in the original case.

In the fourth sentence the predicate of the first part *ішінде* - in the form of local case, the predicate of the second part *қыстау екен* is formed by attaching to the noun *екен* auxiliary verb, specifying the predicate function performed by a noun.

In the fifth sentence the first predicate *елі емес* is formed by attaching the auxiliary verb to the noun in the possessive form, so that was formed complex nominal sentence, the second verb - *жатақ балалары* - is a complex noun with plural and possessive ending.

In the sixth sentence both of predicates - *тоғыз* – are presented by cardinal numbers.

Conclusion

The syntax system of the epic novel "The way of Abai" written by M.Auezov is described by means of the nominal sentences. All kinds of predicate in the nominal sentence have been identified. When considering nominal sentences morphological features of each part of speech were explored. Since the time of the novel M.Auezov "Abai's Way" only verbal sentences have been analyzed in the literature. In the Kazakh linguistics M.Auezov paid particular attention to the nominal sentences in practice and in theory. This points to the fact that he was not only a writer, but was also good at the language.

REFERENCES

1. Balakaev M.T. Sayrambaev T.S. of Modern Kazakh tili. Syntax. - Almaty: Sanat, 1997. -131s.
2. Balakaev M. of Modern Kazakh tili. Soz tirkesi Zhai Men söylem sintaksisi. - Almaty: Ana tili, 1992. - 132-136p.
3. Elikbaev B. of Modern Kazakh tilindegi esimdi қығмалас söylemder: avtoref.na competition uchën.stepeni kand.fil.nauk: 10.02.02. - Almaty, 2000. - 52 p.
4. Onalbaeva K.K. Of Modern Kazakh tilindegi esimdi söylemder: avtoref.na competition uchën.stepeni kand.fil.nauk: 10.02.02. - Almaty, 2002. -47p.
5. Potseluevsky A.P. Selected Works / Editor. Ed. AA Kurbanov. - Ashgabat Ylym, 1975. -224s.
6. Sevortyan E.V. On some issues of sentence structure in the Turkic languages // Research in comparatie grammar of Turkic languages. Syntax / Ed. EV Sevortyana. -M.:Nauka, 1961 - 7.
- 7 Marr N.L. Historical-grammatical research. - M.-L .: Nauka, 1949. -55 p.
8. VV Vinogradov Russian language. Grammatical doctrine of the word. - M .: Higher School, 1972. -337s.

KİTAP TANITIMI/BOOK INTRODUCTION/ КНИГА ВВЕДЕНИЯ

**TÜRK DİLİ (DİL VE EDEBİYAT DERGİSİ)NİN
“Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı Özel Sayısı”**

**TURKISH LANGUAGE
(LANGUAGE AND LITERATURE) JOURNAL
"Special Issue of The Child and Young Adult Literature"**

**ЖУРНАЛА ТУРЕЦКИЙ ЯЗЫК (ЯЗЫК И ЛИТЕРАТУРА)
“Первый Молодёжный И Детский Литературный Номер”**

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY*

Öz

Türk Dili dergisi, Atatürk'ün kurduğu Türk Dili Tetkik Cemiyeti (Türk Dil Kurumu) adlı akademik kuruluşun 778 aydır çıkardığı bir dergidir. Bu derginin Aralık 2014 ayına ait 756. sayısı “Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı Özel Sayısı” olarak yayımlanmıştır. 888 sayfalık bu sayıda; çocuk ve ilk gençlik edebiyatına ilişkin konuların işlendiği yazılara yer verilmiştir.

Yazar; Türk Dili dergisini tanıttığı bu yazısında eleştiride de bulunuyor. Eskilerden söz ederek ve olması gerekenleri ortaya koyuyor.

Anahtar Kelimeler: Türk Dili dergisi, çocuk edebiyatı, ilk gençlik edebiyatı

Abstract

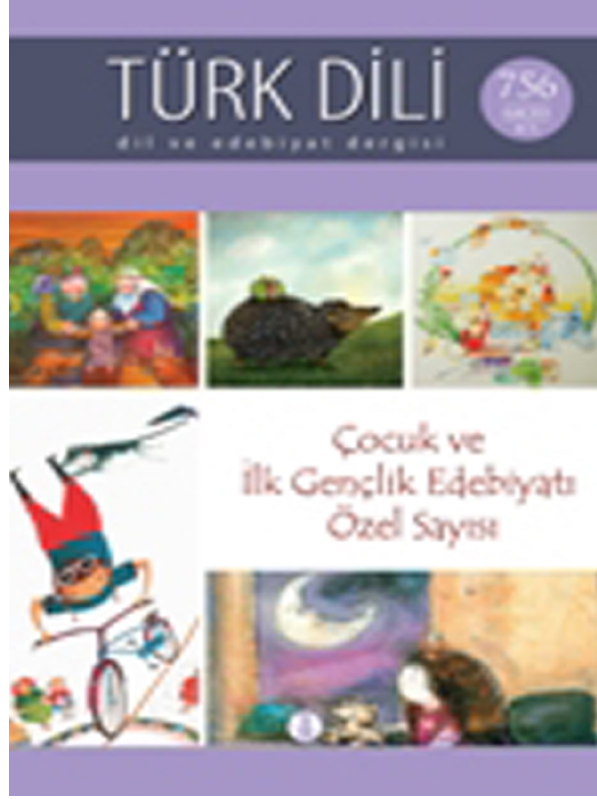
Turkish Language Journal is periodical of Turkish Language Research Association (Turkish Language Association) which was founded by Atatürk. The magazine's 778th issue was published recently. The 756th issue of this *Magazine* was published as “Special Issue of Child and Young Adult Literature” on December 2014. This issue of magazine is 888 pages and includes the articles related to children and young adult literature.

---

* Em. Öğretim Üyesi. Ankara/TÜRKİYE
(t.gulensoy@gmail.com)

The author introduces the Issue of *Turkish Language (Language and Literature)* and also criticizes it in this writing. Therefore he reveals the need to be mentioned by the older ones.

Keywords: Turkish Language magazine, child literature, young adult literature.

Atatürk'ün "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti" ile birlikte kurduğu "Türk Dili Tetkik Cemiyeti" (Türk Dil Kurumu) adlı akademik kuruluşun 756 aydır çıkarmış olduğu "TÜRK DİLİ" adlı derginin Aralık 2014 ayına ait 888 sayfalık sayısı "*Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı Özel Sayısı*" olarak neşredildi. Ali Karaçalı ve Mustafa Ruhi Şirin'in yazılarından sonra, **GİRİŞ** (s. 15); **BİRİNCİ BÖLÜM : A. Çocuklar, Kitaplar ve Okuma Kültürü** (s.60-75; 15 imza); **B. ÇOCUKLAR, KİTAPLAR VE EDEBİYAT** (s. 76-123; 26 imza); **İKİNCİ BÖLÜM, BİRİNCİ SORUŞTURMA: Çocuk Kitabı Yazarlarının Sorunlara Yaklaşımı** (s.124-143; 6 imza); **İKİNCİ SORUŞTURMA: Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı Yayıncılığı ve Editörlüğü** (s. 144-155; 4 imza); **ÜÇÜNCÜ SORUŞTURMA: Çocuk Yayıncılığı ve Çocuk Edebiyatı Yayıncılığının Boyutları** (s. 156-183; 8 imza); **DÖRDÜNCÜ SORUŞTURMA: Türkiye'de Çocuk Kitabı Çizerliğinin Sorunları** (s. 184-227; 8 imza); **BEŞİNCİ SORUŞTURMA: Kaynaklardan Yararlanma ve Geleneksel Çocuk Edebiyatı** (s.228-253; 11 imza); **ALTINCI SORUŞTURMA: Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatında Eleştiri** (s.254-275; 9 imza); **YEDİNCİ**

SORUŞTURMA: Türkiye’de Çocuk Edebiyatı Öğretimi (s. 276-323; 15 imza); **SEKİZİNCİ SORUŞTURMA: Medya Toplumunda Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatında İşlev Değişimi** (s. 324- 341; 4 imza); **DOKUZUNCU SORUŞTURMA: Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatımızın Yerelliği ve Çeviri** (s.342-353; 6 imza); **ONUNCU SORUŞTURMA: Çeviri Çocuk Edebiyatının sorunları** (s. 354-373; 6 imza); **ON BİRİNCİ SORUŞTURMA: Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatında Kanon** (s. 374-405; 9 imza); **ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Kanonla İlgili Üç Çeviri Yazı** (s. 406-431; 3 imza); **DÜRDÜNCÜ BÖLÜM: Çocuk ve Edebiyat Deneme Yazıları** (s. 432- 485; 16 imza); **BEŞİNCİ BÖLÜM: Çocuklar İçin Şiir Yazıları** (s. 486-525; 7 imza); **ALTINCI BÖLÜM: Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatımızın Görünümleri** (s. 526-561; 8 imza); **YEDİNCİ BÖLÜM: Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Araştırma Yazıları** (s.562-749; 22 imza); **SEKİZİNCİ BÖLÜM: Özel Bölüm (Zeynel Bakraç: Balkanlarda Türk Çocuk Edebiyatı, s. 750-781), DOKUZUNCU BÖLÜM: Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı Kitapları Tanıtım Yazıları** (s. 782-871; 17 imza); **Meraklı İçin Ek Bölüm: Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatımızın 2014 Görünümleri** (s. 872-888; 1 imza).

888 sayfalık bu “dev özel sayı” için mutlaka iyi niyetle geniş kapsamlı bir hazırlık yapılmış, konular ve yazarlar seçilmiş, yazarlara mutlaka en az “altı aylık süre” de verilmiştir. Bu özel sayıyı hazırlayanları özellikle kutluyor, değerli yazıları ile katılan bütün yazar ve çizerlere de, verdikleri bilgiler için, teşekkür ediyorum.

Niye mi teşekkür ediyorum? Çünkü ben bir çocuk kitapları yazarı (*yalnız yazarı değil, saha araştırmacısı ve derleyicisi*), ressam, ve şâir bir sanatçı bayan (**HATİCE GÜLENSOY**) ile 54 yıllık evliyim. Evimin bir odası “*tual-şövalye-yüzlerce yağlı boya ve sulu boya fırçası, resim kâğıdı, yumuşak ve sert silgi; yağlı ve sulu boya tüpleri, guvaj boyalar, karakalemler, renkli kalem takımları vb. ile*” dolu. Siz hiç sanatçı bir bayan ile 54 yıl “bir çatı altında” yaşadınız mı? Benim binlerce kitabım, onun resim malzemeleri, kataloglar, koleksiyon ve kitapları....

Hatice Gülensoy yalnız bir çocuk kitapları yazarı değil, aynı zamanda, derlediği ham malzemenin eskizlerini çizen ve kaliteli resim kâğıdı üzerine “yağlı boya tekniği ile” suluboya tablolar yaparak onları çocuklarımıza kazandıran bir sanatçıdır. Çocuklar için hazırladığı eserler T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, T.C. Kültür Bakanlığı ve başka Devlet kuruluşları tarafından (her seferinde 20 bin olmak üzere, 3-4’er kez) basıldı: **NASRETTİN HOCA HİKÂYESLERİ: KABAK VE CEVİZ; NASRETTİN HOCA HİKÂYESLERİ: HOCA İLE DİLENCİ; KELOĞLAN HİKÂYESLERİ: HİÇ; TUNCELİ’DE MUNZUR EFSANESİ; TUNCELİ’DE BUYUR BABA EFSANESİ; TUNCELİ’DE ELTİ HATUN EFSANESİ; TUNCELİ’DE GELİN PINARI EFSANESİ** (basıma hazır); **NEVRUZ** (renkli tablolarla süslü, özel baskı); **OKUMA SAATİ** (M.E.B. yayını, resimleyen); **DEDE KORKUT HİKÂYESLERİ; BOĞAÇ HAN DESTANI** (122 “64 sayfası resim” sayfa basıma hazır, renkli tablolar ile); **YUNUS EMRE: HAYATI VE ŞİİRLERİ** (renkli tablolar ile, basıma hazır) adlı eserleri ile ulusal ve uluslar arası sempozyumlara sunduğu tebliğleri var. **FOLKLOR ARAŞTIRMALARI KURUMU,**

İLESAM, KAZAKİSTAN-TÜRKİYE KÜLTÜR DERNEĞİ (Kazakistan-Almatı)'nin “teşekkür ve hizmet ödülleri” sahibi. 1974 yılında, Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Başkanı **Ali Rıza Zorluoğlu**'nun “sahibi”, Tahsin Baranoğlu'nun “yazı işleri müdürü” olduğu, **Çocuk Esirgeme Kurumu**'nun Ankara'da Genel Merkezinde çıkardığı “**ÇOCUK VE YUVA**” adlı aylık derginin kapaklarını çizdi ve iç sayfalarında *Nasrettin Hoca* ile *Keloğlan* hikâyelerini resimledi (Sayı: 222-227).

Hatice Gülensoy hakkında Selçuk Üniversitesi Resim-İş Bölümünde “*Türk Resminde Kadın Portreleri*” (Canan Özdemir, Konya 1994, 118 S.) ve “*Çağdaş Türk Resminde Köy ve Köylü Hayatı*” (Serdar Akar, 1997, s. 55-62: Hatice Gülensoy) ile Gazi üniversitesi-Kastamonu Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde “*Hatice Gülensoy'un Çocuk Edebiyatındaki Yeri*” (Yılmaz Yalman; Danışman: Yard. Doç. Dr. Zeki Gürel; Kastamonu, 1998, 105 S.) adlı “lisans tezleri” hazırlanmıştır. “**Yeni KERVAN**” adlı ‘*Edebiyat Kültür-Sanat ve İrfan Dergisi*’nin Mayıs-Haziran 1998 tarihli, “*Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*” (1/4) nda “*Çocuk Edebiyatı ve Gelişmeler*” adlı makale yayınlanmıştır.

Hatice Gülensoy'un çocuk edebiyatı ile ilgili çalışmaları yurt dışında da ilgi çekmiş, *Nahçıvan Muxtar Respublikası Ali Meclisi ve Nazırlar Kabinetinin* yayın organı olan “**ŞERQ QAPISI**” (Şark Kapısı)'nın 10 Ocak 1998 günlü sayısında [N2(16619)] **Prof. Dr. Veliyeddin Eliyev** ve **Doçent Dr. Ebülfez Amanoğlu** imzalarıyla “**TÜRK DÜNYASININ İSTE'DADLARI: YAZIÇI, ŞAİR VE RESSAM**” adlı bir makale yayınlanmış, Onun hayatı ve eserleri tanıtılmıştır. Azerbaycan Türkçesi ile yazılan bu makale, Kayseri'de neşredilen “**KARDEŞ AĞIZLAR-Türk Lehçe ve Şiveleri Dergisi**” nin 5. sayısında (s. 6-9) “**Türk Dünyasında Tanınmış Bir İsim: HATİCE GÜLENSOY**” başlığı altında Türkiye Türkçesinde yayınlanmıştır.

Mehmet Yardımcı “**Ressam Hatice Gülensoy İle Sohbet**” (*Tarla Kültür-Sanat Dergisi*, 11 Kasım 1992, s.16-18) adlı bir röportaj yayınlamıştır.

Hatice Gülensoy 1993 yılında “**TÜRK FOKLORUNA HİZMET ÖDÜLÜ**”; 2012 yılında da “**İLESAM-ÇOCUK EDEBİYATINA HİZMET ÖDÜLÜ**” ile ödüllendirilmiştir. 2000 yılında da “**Kazakistan-Türkiye Kültür Derneği**” (Almatı-Kazakistan) tarafından “**Kazak Çocuklarına Hizmet Ödülü**” ile onurlandırılmıştır.

Ama ne yazık ki, bu özel sayıda **Hatice GÜLENSOY**'un ne adı, ne de eserleri hakkında en ufak bir bilgi yok...

***

Bu tanıtma yazısında, özel sayıda adları ve eserleri geçmeyen bazı Türk ve yabancı yazarlardan da bahsetmek istiyorum. Üniversitelerimizde yıllarca görev yapan, şimdi emekli olmuş bazı bilim adamlarımız var. Bunlardan bir tanesi de Selçuk Üniversitesinden 2006 yılının Mart ayında, 50 yıllık hizmetinden sonra, emekli olan **Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU**... Sakaoğlu, Türk Halk Edebiyatına pek çok konuda hizmet eden, 30 kadar Doktora ve onlarca YL. öğrencisi yetiştiren bir bilim

adamı. “**101 ANADOLU MASALI**”, “**101 ANADOLU EFSANESİ**”, “**KIBRIS TÜRK MASALLARI**” başta olmak üzere 60 kadar eser ve 1000’den fazla makale ve tebliğ yazan Sakaoğlu’nun adı ve görüşleri bu özel sayıda yok... (Sakaoğlu’nun hayatı ve eserleri için bk. T.Gülensoy, *Türkiye Türkologwer ları ve Türk Diline Emek Verenler-I*, Ankara 2008, Akçağ yay.)

***

Türk folkloruna, halk bilimine hizmet eden ve eser verenlerden birisi de, uzun yıllar **T.C. Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi (MİFAD)**’nin başkaldığını yapan **Nail TAN**’dır. **Tan**, bu Devlet kuruluşunun gelişmesi için büyük emek vermiş, mesai arkadaşları ve yardımcıları **Hayrettin İVGİN** ve **Kâmil TOYGAR** ile birlikte “**MİLLETLER ARASI TÜRK FOLKLOR VE HALK EDEBİYATI KONGRESİ**” adlı bilimsel toplantıları hazırlayarak sunulan tebliğleri kitaplaştırmıştır. Onun kurduğu arşiv ve müzede bulunan zengin koleksiyon Türk halk edebiyatı için kaynaktır. TAN’ın “**Çocuklarımıza Folklor Hazinemizden Seçmeler**” (Ankara 1981, Kültür Bakanlığı yay.) adlı kitabı ile daha başka yayınlarını da anmak gerekir. Fakat bu özel sayıda Nail Tan ile ilgili bilgi yoktur.

***

Türk masalları yalnız Türkiye’de, Türk dünyasında ve Almanya’da araştırılıp yayınlanmamış. Lubbock-Texas (ABD)’da yaşamış Amerikalı bir aile olan **Prof. Dr. Warren S. WALKER** (1921-2002) ile Türk ve Nijarya masallarını derleyerek yazan **Barbara K. WALKER** (1921-2007)’ı da unutmamak gerekir. Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı öğretim üyesi (rahmetli) **Prof. Dr. Ahmet Edip UYSAL** ile birlikte Anadolu’nun pek çok köy ve kasabasını dolaşarak sözlü “Türk Halk Ürünleri”ni derleyen WALKER’lar “**TEXAS TECH UNIVERSITY**”de, “**ARCHIVE OF TURKISH ORAL NARRATIVE**” (ATON) adı ile binlerce banttan oluşan bir Türk *masal-destan-efsane-çocuk oyunları-halk edebiyatı-etnografyası-çalgıları* arşivi kurmuşlar. Dünyada bir eşi daha bulunmayan bu arşivdeki malzemelerin maddî değeri bir yana manevî değeri çok yüksek. 1976-1977 yıllarında Lubbock’taki evlerinde misafir olarak kaldığım ve Üniversitede bulunan malzemelerin pek çoğunu deşifre ederek Türkiye Türkçesine ve İngilizceye aktardığım bu ARŞİV’den ve WALKER ailesinden bu özel sayıda en ufak bir bilgi yok...

Walker’ların Türk folkloruna kazandırdığı bazı eserler şunlardır:

Barbara K. Walker, *The Round Sultan and teh Straight Answer* [Resimleyen: Friso Henstra], 1970.

_____, *A Good Fish Dinner*, 1980.

_____, *To set them Free: Thearly Years of Mustafa Kemal Atatürk*, 1981.

_____ ve Harold Bersen, *Watermelonns, Walnuts, and Wisdom of Allah; And Other Tales of the Hoca*, 1991.

- _____ -Ahmet Edip Uysal ve Harold Berson, *New Patches for Old*, 1974.
- _____ ve Michael Foreman ile, *Teeny-tiny the Witch-Woman*, 1992.
- _____, Hellen Siegel ve Talat Sat Halman, *The Art of the Turkish Tale (Set)*, 1993.
- _____, James McCrea ve Ruth MacCrea, *The Courage of Kazan*, 1970.
- _____, *How the Hare Told the Truth About his Horse*, 1972.
- _____, *The Ifrit and the Magic Gifts* [Resimleye: Forberg Ali], 1972.
- _____ ve Warren S. Walker, *Turkish Games for Health*, 1983.
- _____ ve Naki Tezel, *The Mouse and the Elephant*, 1985.
- _____, *Just Say HİÇ!*, 1965. [NOT: Bu masal Hatice Gülensoy tarafından Türkçe yazılıp resimlenerek MEB yayınları arasında neşredilmiştir.]
- Warren S. Walker, Ahmet Edip Uysal ve Faruk Sümer, *DEDE KORKUT Kİ-TABI. Bir Türk Destanı*, 1980.
- _____, Ahmet Edip Uysal, *Türkiye’de Yaşayan Masallar*, 1985.
- _____, H.B. Paksoy, Ahmet Edip Uysal, *Keloğlan ve Dü, nyanın En Güzel Kızı*, 1987.
- _____, Ahmet Edip Uysal, *More Tales Alive in Turkey*, 1992.
- _____, Carl Lindahl, *A Turkish Folktale*, Routledge, 1997.
- _____, *Türk Folkloru ve Etnografyası Üzerine Amerika’da Yayınlanmış Araştırmalar Bibliyografyası*, Ankara 1981. Kültür Bakanlığı yay.

Açıkça söylemek gerekirse, Türk halk edebiyatı üzerine çalışan pek çok üniversiteli hoca ve amatör araştırmacının Walker’lar hakkında bilgisi yoktur. Bu vesile ile öğrenmiş olacaktırlar.

Bu özel sayının Türk çocuk ve halk edebiyatına yararı çok olacaktır. Ama, keşke bu konu ile ilgilenen bilim adamları ile çocuk kitabı yazıp resimleyenlere daha önceden danışılırdı.... Bu ilk fırsat kaçırılmıştır. Bundan sonra yapılacak böylesi çalışmalarda yelpaze daha geniş tutulmalı ve konunun uzmanlarına, atlanmadan, danışılmalıdır.

(7 Ocak 2015-Ankara)

KÜLTÜR EVRENİ DERGİSİ

ISSN: 1308-6197

Yayın İlkeleri

1) Kültür Evreni Dergisi yılda dört kez yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

2) Kültür Evreni Dergisinde [halk bilimi, dil bilimi, müzik, edebiyat, Türklük bilimi, mitoloji] alanında makalelerin yanısıra; söyleşi (sohbet, röportaj), eleştiri, tanıtım ve haberler yer alabilmektedir.

3) Kültür Evreni Dergisinde yayımlanacak yazılar, daha önce herhangi bir yayının organında, sosyal medyada (internette) yayımlanmamış olacaktır.

4) Kültür Evreni Dergisinin dili; Türkiye Türkçesi, Türk dilinin diğer lehçeleri (Azeri Türkçesi, Kazak Türkçesi, Özbek Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Kırım Türkçesi vb.), İngilizce ve Rusça'dır.

5) Kültür Evreni Dergisinde, 4. maddede belirtilen dil ve lehçelerde yayımlanacak yazı ve makaleler; Lâtin, Kiril ve Arap elifbası ile kaleme alınabilir. Ancak, makalede (yazıda); Türkçe özet ve anahtar kelimeler, İngilizce özet (abstract) ve anahtar kelimeler (keywords) ile genel kaynakça Lâtin harfleri ile yer alır.

6) Türkiye Türkçesiyle kaleme alınan yazılara, Türkçe özet ve Türkçe anahtar kelimeler ile İngilizce özet ve İngilizce anahtar kelimeler mutlaka eklenecektir.

7) Türkiye Türkçesi dışında; Türk dilinin diğer lehçelerinde kaleme alınmış yazılara, Türkçe özet ve Türkçe anahtar kelimeler, İngilizce özet ve İngilizce anahtar kelimeler ile o lehçeyle özet ve o lehçeyle anahtar kelimeler mutlaka eklenecektir.

8) İngilizce kaleme alınmış yazılara, İngilizce özet ve İngilizce anahtar kelimeler ile Türkçe özet ve Türkçe anahtar kelimeler mutlaka eklenecektir.

9) Rusça kaleme alınmış yazılara, Rusça özet ve Rusça anahtar kelimeler, İngilizce özet ve İngilizce anahtar kelimeler ile Türkçe özet ve Türkçe anahtar kelimeler mutlaka eklenecektir.

10) Özetler, hangi dilde ve hangi lehçede olursa olsun; 100-250 kelime arası ve tek paragraf olmalıdır. Tek cümlelik özetler kesinlikle kabul edilmeyecektir. 100 kelimenin altında veya 250 kelimenin üstündeki özetler de kabul edilmeyecektir.

11) Özetler; hangi dil ve hangi lehçede olursa olsun, makaledeki bilginin kısaca bir tanımıdır. Makalenin ana kısımlarının (giriş, bulgular ve yöntem, sonuçlar, tartışma ve öneriler) her birinin kısa bir özetini içermelidir. Okuyucunun makalenin içeriğini; kısa zamanda ve hassasiyetle belirlemesine, kendi ilgi alanlarıyla ilişkisini saptamasına ve böylece makaleyi bütünüyle okumaya ihtiyaç duyup duymayacağına karar vermesine imkân vermelidir.

12) Özetlerde; araştırmayı yapılmaya değer kılan neden ve çözülmeye çalışılan problem belirtilir. Araştırma sürecinde kullanılan yöntem, kapsam, zaman, yer ve

verilen özellikler belirtilir. Kapsama alınan ve kapsam dışı bırakılan değişkenler açıklanır. Elde edilen en önemli sonuçlar sunulur. Bulgular rakamsal olarak ortaya konulur. “Çok, az, büyük, biraz” vb. gibi belirsiz ifadeler kullanılmaz. Elde edilen sonuçların önemi ve araştırma alanına kattığı bilginin önemi belirtilir. Sonuçların genellenebilir olup olmadığı, potansiyel olarak genellenebilir olup olmadığı ya da belirli bir duruma bağlı olarak ortaya konulup konulmayacağı belirtilir. Bilgiler genellikle birer cümle olarak verilir, bulgu ve sonuç kısmı birkaç cümleden oluşabilir. Uygun bağlaçlar kullanılarak bütünlük sağlayacak şekilde düzenlenir. Cümleler açık ve anlaşılır olmalıdır. Cümlelerde geçmiş zaman kipi kullanılır. Özetle; tablo, şekil, atıf ve referans kullanılmaz.

13) Anahtar kelimeler (keywords), yayının elektronik ortamda taranmasına, dizinlenmesine yardımcı olduğu gibi yayına hazırlama süreçlerinde hakem ve editörlere katkı sağlamaktadır. Anahtar kelimeler, ilişkili terimler dizini (gö-mü=thesaurus), dizin (index) vb. araçlardan seçilmeli, rastgele verilmemelidir. Bilgiye erişimde anlamlı olabilecek darlık ya da genişlikte seçilmelidir. Terimlerin ve kavramların seçimi mümkün olduğunca erişimi anlamlı kılacak biçimde yapılmalıdır. Anahtar kelime sayısı makalenin erişimine imkân verecek alanları içerecek sayıda (en fazla 5) olmalıdır. Özellikle edebiyat alanında makalede incelenen yazar ve eser adlarının erişim ögesi olduğu unutulmamalıdır.

14) Yazıların (makalelerin) başlıkları 12 kelimeyi aşmamalıdır. Başlık, makaleyi betimleyici olmalı, makalenin temel kavramlarını, tartışmalarını ve savını (tezini, iddiasını) yansıtmalıdır.

15) Bir makale hangi dilde ve lehçede kaleme alınmış olursa olsun; Türkçe başlık, İngilizce başlık, Rusça başlık mutlaka olmalıdır.

16) Makalelerin (yazıların) yazım sırası şöyle olmalıdır:

a) Yazının Başlığı

-Türkçe başlık

-İngilizce başlık

-Rusça başlık

Not: Yazı hangi dil ve lehçede yazılmış ise o başlık önce yazılmalıdır.

b) Özetler

-Türkçe özet ve anahtar kelimeler

-İngilizce özet (abstract) ve anahtar kelimeler (keywords)

Not: Yazı hangi dil ve lehçede yazılmış ise o dildeki özet ve anahtar kelimeler önce yazılmalıdır.

c) Makale Metni

d) Kaynakça

e) Ekler (varsa)

f) Geniş özet (summary) (isteniyorsa)

17) Yazılar, (Microsoft World) programıyla gönderilecektir. Yazı, Türkçe veya İngilizce ise, Times New Roman; Azeri lehçesinde ise, Times Roman Azlat (veya benzeri); Rusça ise Times Cyr (veya benzeri) olmalıdır. Gönderilen yazının yanında, yazının fontları mutlaka olmalıdır. Yazının içinde resim, nota vb. var ise baskıya uygun yüksek çözünürlükte gönderilmelidir.

18) Yazılar (makaleler), başlıklar, özetler, metin, dipnotlar, kaynakça vb. dahil minimum 2000 kelimededen az olmamalıdır. Yani, Kültür Evreni dergisinin sayfa standardına göre 5 sayfadan daha az olmamalıdır.

19) Makale metninin içindeki alıntılar ve göndermeler; yazar soyadı, yayın yılı, sayfa numarası biçiminde parantez içinde belirtilecektir. Mesela; (Boratav 1987:9)

20) Dipnotlar yalnızca açıklamalar için kullanılacak ve aynı yazı karakteriyle daha küçük punto ile yazılacaktır.

21) Metin içinde belirtilen alıntılar ve göndermelerin yeri; “KAYNAKÇA” başlığı altında soyadı başta olmak üzere alfabetik sıraya göre sıralanacaktır. “KAYNAKÇA” yazının (makalenin) en sonunda ve eklerden önce verilecektir.

a) Kitaplar için;

[KÖPRÜLÜ, M.Fuat(2009). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara, Akçağ Yay.,s.209-210.]

b) Makale ve bildiriler için;

[ASAN, Veli: (1995).”Tahtacı Türkmenleri-IX: Tahtacılar da Musahiplik”, *Cem*, V(49), s. 44-45]

22) Yazılar; e-posta (e-mail) olarak (**kulturevrenidergisi@gmail.com**) mail adresine gönderilecektir. Arzu edilirse yazılar; derginin (**www.kulturevreni.com**) sitesinde “makale gönder” menüsüne tıklanılarak ve ilgili alanlar doldurularak da gönderilebilir.

23) Dergi Temsilcilerine aracılığıyla gönderilen makaleler, yine mutlaka (**kulturevrenidergisi@gmail.com**) e-postası kanalıyla iletilecektir.

24) Dergiye yayımlanmak üzere gönderilen yazılar; hakem heyeti içinde yer alan konuyla ilgili en az iki uzmana gönderilecek ve yazılar gelecek raporlara göre yayımlanacak veya yayımlanmayacaktır. Düzeltmeler varsa yazı sahiplerine düzeltmelerin yapılması amacıyla geri gönderilecektir. İncelenmek üzere yazı gönderilen uzmanların (hakemlerin) adları yazarlara, yazarların adları, uzmanlara (hakemlere) kesinlikle bildirilmeyecek, gizli tutulacaktır. Çift taraflı körleme ilkesi (double blind referee) bozulmayacaktır. Hakemlerin yazı ile ilgili verdiği karar Yayın Kurulu’nda değerlendirilecektir. Yazıların yayımlanıp yayımlanmayacağı veya değişikliklerin neler olması gerektiği Yayın Kurulu tarafından kararlaştırılacaktır.

25) Dergimize gönderilen yazılara yayımlandığında herhangi bir telif ücreti ödenmeyecektir.

UNIVERSE CULTURE JOURNAL

ISSN: 1308-6197

Publication Principles

1) *Universe Culture* published four times a year is an international peer reviewed journal.

2) *Universe Culture* journal includes scientific articles about [folklore, linguistics, music, literature, Turcology and mythology]. In addition, interview (chatting, conversations), critique, book-review and news are available for publishing in this journal.

3) Previously unpublished articles should be submitted to the *Universe Culture* journal: at the any printed, net and magnetic facilities.

4) The languages of the *Universe Culture* journal are Turkey Turkish, the other dialects of Turkish (dialects of Azerbaijani, Kazakh, Uzbek, Kyrgyz, Turkmen, Crimean Tatars etc.), English and Russian.

5) Writings and articles which will be published (with 4th article will be mentioned in the specified languages and dialects) is to be written in Latin, Cyrillic and Arabic alphabet. The article (writing) should be include abstract, and key words Turkish and English and also general bibliography in Latin letters.

6) The article in Turkey Turkish should be include Turkish and English abstract and key words.

7) The article in other dialects of Turkic language should be include abstract and key words in Turkish, English and language of main text abstract and key words.

8) The article in English should be include English and Turkish abstract and key words.

9) The article in Russian should be include Russian, English and Turkish abstract and key words.

10) Abstract should include at least 100 upmost 250 words and in form of one paragraph in any language. Abstracts as only one sentence not be accepted. Abstract, the top of less than 100 words or 250 words will not be accepted.

11) Abstract, no matter in which language and dialect; is a brief description of knowledge in the article. Abstracts should also include a brief abstract of each main part in the article (introduction, findings and methods, results, discussion and proposals). Therefore abstracts should be comprehensible enough for the readers to have an idea about the article with precision in a short time and to determine the relationship between their own interests. So that, the abstract should enable the readers to decide about the necessity to read the entire text.

2) In abstracts; reason that is worth investigating and the problem to be solved are indicated. In the research process; method, scope, time, place and the specified properties are also indicated. Included and excluded variables are explained. The most significant results are presented. Results can be demonstrated numerically.

Non-specific statements such as “So, little, big, little” etc. are not used. The importance of the results and their contribution to the research area are indicated. There are also indications about whether these results can be generalizable or potentially generalizable or whether to be put forward due to a particular situation. Information is usually given in one sentence. Some of the findings and conclusions may consist of a few sentences. Sentences are arranged so as to ensure integrity using appropriate connectors. Sentences should be clear and understandable. Past tense is used in sentences. In abstract; tables, figures, cited and references are not used.

13) Key words also make contributions to the referees and editors in publication process as well as to the publications scanned in electronic media and indexing process. Key words should be chosen from associated terms index (burial = thesaurus), index and so on but not chosen randomly. For accessing to information they should also be selected having significantly stenosis or sizes. The choice of the term and concept of access as possible should be done in a way that makes sense. The number of keywords that will allow the article to include access to a number of areas (up to 5) should be. Especially in the field of literature, the names of authors and works analyzed in the article should be noted as an item for the access to the work.

14) The titles of articles (writings) should not exceed 12 words. The title should be descriptive for the article and should reflect the article's basic concepts, discussions and arguments (thesis, the claim).

15) Regardless in which language and dialect the article is written; there must be Turkish, English and Russian title located.

16) Title of article must be in order as follow:

a) Writings the title

- Turkish title
- English title
- Russian title

Note: The text should be written in which language and dialect is written before that title.

b) Abstracts

- Turkish abstracts and key words
- English abstracts (summary) and key words

Note: The text must be written in languages and dialects, which was written in the abstract and key words in that language before.

c) Article Text

d) Bibliography

e) Appendices (if applicable)

f) Large abstract (summary) (if required)

17) Articles will be sent to the MS World program. Text, in Turkish or English should be in Times New Roman; In the Azerbaijani dialect, in Times Roman Azlat (or similar); in Russian in Times Cyr (or similar). Besides the type sent, type of fonts should also be included. In the article if there are pictures, musical notes etc. they should be submitted with high resolution in accordance with printing.

18) Writings (articles), titles, abstracts, text, footnotes, bibliography etc. including not less than a minimum of 2000 words. So, according to the standards of *Universe Culture* journal, writings (articles) should not be less than 5 pages.

19) Citations and references in the article text; author's name, year of publication, page number format will be indicated in parentheses. For example; (Boratav 1987: 9)

20) Footnotes will be used for illustration only and will be written with the same font and smaller font size.

21) Location of quotations is specified in the text under the title of "**Bibliography**". Those are listed in alphabetical order in that the surname of the author mainly located. "**Bibliography**" will be given at the end of the text (article), before appendices.

a) For the books;

In the bibliography: [Köprülü, M. Fuat: (2009). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara, Akçağ Yay.,vs. 209-210.]

b) For the articles and proceedings;

In the bibliography: [ASAN, Veli: (1995). "Tahtacı Türkmenleri-IX: Tahtacılarda Musahiplik", *Cem*, V(49), s. 44-45]

22) Articles will be delivered to the e-mail of journal through the journal's website of (**www.kulturevreni.com**) by clicking "article Send" in which "Submission Form" is available to be filled. So the articles attached with this form will be sent to the journal through e-mail (**kulturevrenidergisi@gmail.com**) to the absolute way.

23) However articles submitted to the Journal of Representatives, will also be sent to the current e-mail channel. (**kulturevrenidergisi@gmail.com**)

24) Articles submitted for publication to the Journal will be delivered by at least two referee experts related to the subject penned in the texts thus according to the reports of these experts articles will be published or not. In case of corrections articles will be returned to the owners in order to make those corrections. The name of experts and the name of authors will not be divulged each other and will be kept confidential. Double-sided blinding principle (double-blind referee) will be kept. Decisions of the arbitrators over the articles shall be assessed on the Editorial Board. The Editorial Board will decide whether these articles will be published or what changes should be made.

25) There will be no royalty payment after the publication of these articles.

ЖУРНАЛ “МИР КУЛЬТУРЫ”

ISSN: 1308-6197

Требования по изданию

1) Журнал “Мир культуры” является реферированным журналом и выходит в год четыре раза.

2) В журнале “Мир культуры”, наряду со статьями из области [фольклора, языковедения, музыки, литературы, тюркологии, мифологии] будут издаваться статьи из сферы (разговорной речи, репортажей), критики, презентации и информирования.

3) Статьи, которые будут печататься в журнале “Мир культуры”, не должны быть изданы в других органах печати и социальной сети (интернет).

4) Статьи, в журнале “Мир культуры”, будут печататься на современном турецком языке, английском, русском языках и на разных диалектах турецкого языка (Азербайджанский, Казахский, Узбекский, Киргизский, Крымский и т.п).

5) Во всех статьях, издаваемых в журнале “Мир культуры” в указанном в 4-ой статье языках, можно использовать латинский, арабский шрифт письменности и кириллицу. Однако, аннотации (abstract) и ключевые слова (keywords) должны быть латинскими буквами.

6) Статьи, издаваемые на современном турецком языке, с аннотацией и ключевыми словами, обязательно должны иметь аннотацию и ключевые слова на английском языке.

7) Кроме статей на современном турецком языке, все статьи издаваемые на диалектах турецкого языка, должны иметь аннотацию и ключевые слова на современном турецком, английском языках и на указанных диалектах.

8) Статьи, издаваемые на английском языке, совместно с аннотациями и ключевыми словами на английском языке, должны иметь аннотаций и ключевые слова и на турецком языке.

9) Статьи, издаваемые на русском языке, совместно с аннотациями и ключевыми словами на русском языке, должны иметь аннотаций и ключевые слова на турецком и английском языках.

10) Все аннотации, на всех языках и диалектах, должны состояться из 100-250 слов без абзаца. Категорически не будут приниматься аннотации с одним предложением и менее 100 или более 250 слов.

11) Все аннотации, на всех языках и диалектах, должны содержать краткий смысл самой статьи. В нём должны быть выделены основные черты введения, новинки, методов исследования, диспута, предложений и результатов. Аннотация должна заинтересовать читателя. По нему читатель должен определить, стоит ли ему дочитывать до конца всю статью и связана ли она с его специальностью.

12) В аннотациях правильно должна быть поставлена проблема и указана путь его решения, чётко должны быть определены методы, сфера, время, место и данные исследования, уточнены разницы между выдвинутой проблемой и похожими ему, указаны самые значительные итоги, открытия должны быть определены в цифрах, неопределённые выражения, подобные как “много, мало, большой, немножко” не должны приниматься, отчётливо должны определены значительные итоги и их вклад в науке. Информация должна быть уложена в одном предложении, а новинка и итог можно сформулировать в нескольких предложениях. Предложения должны быть чёткими и ясными. В них должна приниматься форма прошедшего времени. В аннотациях не принимаются картины, рисунки, ссылки и рекомендации.

13) Ключевые слова помогают членам редколлегии и научному совету в процессе издания, в поисках по интернету и индексации. Ключевые слова должны определены строго из числа применяемых терминов (thesaurus), (index) и т. п. Принципом их отбора должна быть упрочение доступности главного смысла статьи. Количество ключевых слов должно быть не более пяти. В статьях из сферы литературы следует соблюдать доступность к заглавию и автору произведения.

14) Заглавие статьи не должна превышать 12 слов. Оно должно включать в себя основные понятия, идеи и обсуждение статьи.

15) Все статьи, без исключения, должны иметь заглавия на турецком, английском и русском языках.

16) Правила писания статьи

g) Заглавие статьи

-Заглавие на турецком языке

-Заглавие на английском языке

-Заглавие на русском языке

Примечание: сначала пишется заглавие на том языке, на котором написана статья

h) Аннотации

-Аннотация на турецком языке и ключевые слова

-Аннотация на английском языке и ключевые слова

Примечание: сначала пишется аннотация и ключевые слова на том языке, на котором написана статья

i) Текст статьи

j) Источники

k) Приложения (если имеются)

l) Обширная аннотация (по требованию)

17) Статья должна высылаться по программе (Microsoft World). Статьи на турецком и английском – по программе Times New Roman, на

азербайджанском диалекте - Times Roman Azlat (или т.п.), на русском - Times Cug (или т.п.). Вместе со статьёй должны высылаться фонты. Рисунки, ноты и т.п. из статьи должны высылаться соответственно с высокой растворимостью.

18)Статья, включая заглавие, аннотация, текст, сноски, источники и т.п. должна состояться не менее из 2000 слов, т.е. по стандартам журнала “Мир культуры” не менее 5 страниц.

19) Заимствования в тексте пишутся в скобках следующим образом (фамилия автора, год издания, номер страницы. К примеру (VorataV 1987:9)

20)Сноски должны приниматься только для разъяснений. Они пишутся малым шрифтом, а основной текст крупным шрифтом.

21) Место заимствований и препровождений в тексте; В “источниках” сначала указывается фамилия автора и список определяется по алфавиту. “Источники” пишутся в конце статьи, перед примечаниями.

а) для монографий

[KÖPRÜLÜ, M.Fuat: (2009). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara, Akçağ Yay.,s.209-210.]

б) Для статей и докладов

[ASAN, Veli: (1995).”Tahtacı Türkmenleri-IX: Tahtacılar da Musahiplik”, *Сем*, V(49), s. 44-45]

22) Статьи должны отправляться по **e-posta (e-mail)**. На электронной странице (**www.kulturevreni.com**) кликая над “**makale gönder**” надписью и заполняя форму “**Makale Gönder Formu**”. Готовая статья, вместе с заполненной формой исключительно должна отправляться по адресу (**kulturevrenidergisi@gmail.com**)

23) Представителям журнала статьи должны отправляться тоже исключительно по адресу (**kulturevrenidergisi@gmail.com**)

24) Каждая статья, принятая для публикации, будут отправляться двум специалистам, членам совета редколегий для рассмотрения и она будет печататься на основе заключения указанных специалистов. В случае отрицательного заключения статья не будет опубликована. Для исправления ошибок статьи будут отсылаться к авторам. Члены совета редколегий не будут осведомлены по именам и фамилиям авторов статей, информация будет конфиденциальным. Принцип двусторонней конфиденциальности (double blind referee) будет сохранён. Заключение специалистов будут переданы членам редколегий. Окончательное решение о публикации статьи будет принимается редколегией.

25) Авторы статей не будут вознаграждаться.

ISSN: 1309-5811

Bilimsel EKSEN

Bahar-Yaz/ Spring-Summer
Весна-Лето 2016
Yıl/Year/Год 5
Sayı/Число/Number 18

SCIENTIFIC AXIS НАУЧНЫЙ МЕРИДИАН

DÖRT AYDA BİR YAYIMLANAN ULUSLARARASI HAKEMLİ DERGİ
[İletişim-Arkeoloji-Sosyoloji-Felsefe-Tarih-Antropoloji-Etnoloji-Onomastik-Sanat Tarihi-Hukuk]

FOUR MONTH INTERNATIONAL PEER-REVIEWED JOURNAL
[communication- archeology -sociology- philosophy- history-anthropology- ethnology - onomastic-art history-law.]
РЕФЕРИРУЕМЫЙ ЖУРНАЛ ИЗДАВАЕМЫЙ ОДИН РАЗ В ЧЕТЫРЕ МЕСЯЦА
[Социальные науки- Археология- Социология- Философия- История- Антропология- Этнография- Ономастика-
Искусствоведение- Юриспруденция]

**Özbek Modern Minyatür Sanatçısı Şahm Mahmud
Muhammedcanov'un 1982 yılında yaptığı
Alişir Nevaî minyatürü.**

MANAS

- Altay Dağlarının Qaplanı -
(Mifolojik Dastan Roman)

Puşkin Edebiyat Ödüllü

Ortaya çıkışının 1000 yılların ötesine vardığı kabul edilen, Gök Tanrı inancı ile Şamanist izleri taşıyan, birçok mitolojik unsuru bünyesinde barındıran Manas destanı, sadece Kırgızların değil, tüm Türk halklarının en büyük destanıdır. Varyantlarıyla birlikte bir milyon mısralık genişlikte bulunan bu destan; gelenek-göreneklere ve binlerce folklorik unsuru da yansıtmaktadır.

Mitolojik destan roman haline getirilen bu kitap, Edebiyatçı-Yazar Hayrettin İvgin tarafından kaleme alınmıştır.

Bu mitolojik destan roman, Hayrettin İvgin'e 2009 yılında Moskova'da Puşkin Edebiyat Ödülünü kazandırmıştır.

Konur Sokak Nu: 66/7
Bakanlıklar/ANKARA
Tel: 0.312.4259353 (Pbx)

KİTABEVLERİNDE